

סדר העמודים (עמודים 16 עד 33) - משובש. העמודים
אינם חסרים אלא אינם עוקבים.

גאון הארץ

ספר

לכל נפש ולכל בית ישראל

בטח בני נשלהיטוב
שכן ארץ ירעה אמינה
(הגה"ק ר"ג)

יצא לאור ברדי

זאב יעבץ בירושלם

*№ 207
g*

חלק ראשון

1921

ווארשא

בדפוס האחים שולדבערג, דויקא № 1

תרנ"ג

ГАОНЪ ГААРЕЦЪ

т. е. Гордость земли

Сборникъ статей для всѣхъ и каждаго

составленъ Вольфомъ Явицемъ

I часть

ВАРШАВА

Въ Типографіи Братьевъ Шульдбергъ Дикая № 1.

1893.

DS 125 .G47 1893 v.1

Ge'on ha-arets

SIEGAL COLLEGE AARON GARBER LIBRARY

SIEGAL COLLEGE AARON GARBER LIBRARY
SIEGAL COLLEGE AARON GARBER LIBRARY

העיון והמעשה.

בדבר הישוב

טוב הדבר בעיון אבל בהלכה למעשה
מי יודע. (השפיע עליה 193 תרנ"ג).

אם ראית דור שחכמיו מפוקפקים בדבריהם, והן ולצו רפים
בידיהם, דע שימורים באו על הדור, כאותה ששנינו „יסורים
מעבירים את האדם על דעתו.“ וכשם שבאדם יחיד, הלב מרגיש
תחלה לאברים, כך באומה שלמה מרגישים החכמים תחלה לכל
הצבור. וכבר התברר במקום אחר, כי היו בקרב אחינו שבאשכנז
חכמים, אשר היה להם טוב והמים לעמם, ובשעה שדעתם היתה
צלולה עליהם, דבקו באהבת היהדות בכל לבם ובכל נפשם; אולם
אך נגוע נגע בלבם הרוח הקרה והקשה הנושבת בדורם, והנה ספק
בא בלבם, ויקראו על משא נפשם „טוב הדבר בעיון אבל בהלכה
למעשה מי יודע“ והפה, אשר המיץ זה מעט לאמונה לבית ישראל
לקדושת המשפחה, הוא הפה שהמיץ רגע קמן אח"כ לטמיעה. כי
הדבר הנאמר ביחיד נהוג גם בכלל האומה, עד שלא יאכל האדם
ושתה, יש לו שני לבבות לאחר שאכל ושתה אין לו אלא לב
אחד. גם האומה כל זמן שאינה מושפעת ומכולכלת בגושי צרכיה,
יש לה שני לבבות, הלב האחד הוא העמוק הפנימי, הדבק באהבתו
באמת הקימת לעולמי עד, והלב השני הוא הלב החיצון המתהפך
בחמר חותם לבל חליפה עוברת.

לידי טדה זו, באו גם החכמים המוכהקים בעלי הצפירה,
ועל דברינו שדברנו במאמרנו „לך ככחך“ בהמליץ 190. 189.

Дозволено Цензурою
Варшава, 9 Февраля 1898 года.

תרנ"ב, כי תחת אחוותינו הנוונות מן הצדקה במדת חסד בשבחסד, ושכנגדן מוטלת עליהן פקידות זרה, המכרעת את כל נדיבות מיכדיהן, יש לעשירי עמנו הבינונים להשתדל, לכונן אחוות נכח עצמם ומכים עצמם ולבלתי הקם עליהם פקידים, כ"א מחבריהם בני מקומם, קראו החכמים ההם את אמרי נואש, מדכאי רוח, הכתובים בראש מאמרנו זה, לאמר: „טוב הדבר בעיון אבל כהלכה למעשה מי יודע." וישיבו עלינו לאמר: „השיטה הזאת הלא עומדת וקומת מאז בקהלותינו, בהן אין פקידים בני מערב, על בני מזרח, ובכל זה מה רבות הן השערוריות והמריבות בבתי התפלות ובעניני הצביר. ואיזה הפרנס, הגבאי— שהוא בלי כל ספק מקרב אחיו— אשר בני העדה ימצאו בו חפץ."

יודעים אנחנו את החכמים הנכבדים בעלי הצפירה, את הכמותם ואת אהבתם ואמונתם לבית ישראל ולא על דעותם הקבועות היוצאים מקרב לבם באנו להלוק עליהם, כי באלה תמימי דעים הם עם כל חובבי עמם, כ"א על דעות עראי שלהם, שאינן אלא פרי מבוכה למראה צרתן של ישראל, ויען כי דעות אלה אינן קנין קבוע לבעליהן, לא ירע בעיניהם אם נחשוב אותם לנפלאים מן השפה אל החוץ, ככל אשר לא ירע בעיני עמנו המכבד את חכמו, על האמורא, אשר חרץ משפט על אחד מראשי חכמי תורתנו לאמר: „כי נאים ושכיב אמר להאי שמעתא."

אלו היינו רחוקים ממקום הישוב, וכל בקיאות לא היתה לנו בו, כי עתה השיבונו על בעלי הצפירה המפורסמים לבעלי עיון חריף מנעוריהם בסגנונם ממש „טוב הדבר בעיון אבל כהלכה למעשה מי יודע?" אבל קרובים אנחנו לישוב מאד, ועדי ראייה נחנו; ע"כ נערב נא את לבנו, לבקר עד כמה טוב הדבר בעיון ואח"כ נדבר להלכה למעשה.

הנה עקר דברינו במאמרנו „לך נכרך" מטבעים בשרש

דעה קבועה ומוסדרת בלב כל מובי עמנו, כי הגדולה בכל מחלותנו, היא האמונה היתרה, שאנחנו מאמינים בדבת צוררינו, כי אנחנו אשמנו בכל עם, וכי תורתנו ומולדתנו הן מקור כל רעותנו, והרפואה האחת היא לדעתנו, לבקר את דברי אויבינו ולהכיר, כי כל עצמם אינם אלא דבת שקר להבאישנו בעיני אחרים, וגם בעיני נפשנו, וכל הבא לחלוק על דברים אלה, הרי הוא כאומר בפה מלא, כי כל דברי צוררינו אמת, כי אמנם אנחנו המקולקלים שבכל האומות, ונשחתים מנפש עד בשר, על כן אין לנו לדעת החולקים עלינו, עצה אחרת, כי אם להרמיב לראשינו זרים כקתולים האספמים בארגנטינא, למען יורו לנו צדק, חכמה ומוסר, חסד ואמת המצויים לרוב מאד בעם האספמי, ואשר כאהלי יעקב אין זכר להם, או לשית לכל הפחות מורים ומדריכים, אשר דעת תורתנו ודברי ימינו זרו להם ומשמרת תורתנו ודרכי אבותינו לא עברו את רוחם התמימה כפקידים הצרפתים באחוותינו שבארץ ישראל. והם ידעו להדריבנו בנתיבותיהם הישרות, להשרות עלינו רוח טהרה וצניעות, מתינות והסתפקות מנוחת הנפש ודעת צלולה הנוהגת בשוקי פריז.

אך חלילה לנו, לחשוב דברים כאלה לדעות קימות לחכמים אנשי שם כבעלי הצפירה. אין זאת, כי הצרות המתרבות המלישו מפיהם, ולא מלבם ח"ו, דבר שפתיים, הסותר סתירה גמורה לעצם דעתם.

וזה לנו האות, כי לא דעת עצמם היא כי לא בזקומם ולא בזמנם נאמרו דבריהם ההם, כי פתוח פתחו אותם במעשה לסתור, בבשורת טאורע גמור, המכשרת, כי באחוזה אחת באמריקה הצפונית בוואיריבין כונן הנריב הירש שליט"א אחוזה ולראשה לא הרכיב פקיד קתולי או צרפתי, ותצלח מכל אחיותיה שפקידים זרים מופקדים עליהן. ותבף לפרשה זו הסמיכו בעלי הצפירה בתוך כרי

דבור הרהורי דברים עלינו על אשר הרהרנו אחרי הפקידות ונוציא משפט, כי לא לעור, כ"א למוקש היא לאחוזות; ובעלי הצפירה הלא סופרים מומחים ומובהקים מנעוריהם הם, בקיאים בסמיכות הפרשיות ויודעים לאגוד מין במינו, בכל מעשה סופרים; ואם במאמרים זה אנו רואים תערובות מין בשאינו מינו, הרי אנו רשאים וזכאים להחליט, כי משונים דבריהם אלו מכל הדברים הנכונים שאנו רגילים לשמוע מפייהם תמיד.

לאנחנו אלו יעצנו לאחוזות העומדות בפני עצמן, להקים עליהן מקרב אחיהם פקידים לשם גבאות לעמוד על העליות ועל הכבודים לחלקם בבי"הכנ, כי עתה אולי היה טוב הדבר בעיון להעמיד כמנהג א"י פקידים צרפתים, שבמקומם אין המחלוקת מצויה כ"כ בבתי כנסיות, או פקידים קתולים או צרפתים כמנהג ארגנטינא, שאצלם אין מחלוקת בית הכנסת מצויה כלל וכלל. אבל אנחנו לא על גבאי עליות ודברים שבקדושה היה דברינו, כי אם על פקידות בדברי חול בענינים הנוגעים אל הגוף ולא אל הנשמה במשמרת הגוף והקנין בעסקי ממונות ומצרנות, ובדברים אלה אנחנו יודעים, כי מרבית אחינו פקחים הם, וככל דבר עסק הם נוחים מאד להתפשר, בדעתם כי המחלוקת מוקת ואוכלת את ממונם, וממונם חביב עליהם מאד. ואין פשרנים טובים. ומהירים ונוחים לשני הצדדים בשוה כבני ישראל יושבי רוסיא.

ומרה זו אמורה לא בדיני יחיד, שבין אדם לחברו בלבד, כי אם גם בצרכי רבים ובתקנות השוק. ועל הישוב, הנמנה ראשון במעלה על ישוב האחוזות, נוכל להביא ראיה מן הישוב הנמנה לו שני במעלה, הוא יסוד השכונות לישראל מביבות עירנו הקדושה, אשר החלו לתת לו גדר ביהודה ובירושלים. הישוב השני הזה, נעשה בידי קצות העם, וכל עני שבירושלים מקמץ מעיסתו ומשתדל וזבא לירי קנין כל שהוא, לדירת קבע ולאחוזת. קרקע כאחד, בארחה

לחברה עם בני גילו. והחברה הזאת בוררת לה ועד מתוכה מקרב אחיה בני מקומה. וכל דבריה נעשים בשוה ונחת, בהשקט ובסדר; ואין לך שנה שאין ארבע או חמש שכונות נוספות בידי חברות כאלה והשכונות מתגדלות ומתרבות. ומימינו לא שמענו עוד שם קול ריב ומחלוקת. ואם יארע לעתים רחוקות סכסוך כל שהוא מיד הוא מתפשר, ובמותרים אנחנו כי לו היה דבר זה מסור בידי פקידות צרפתית או קתולית, כי עתה היו שרויים בה השלום והנהגה, הספוק והחסכון המצויים בכל בתי הפקידות שבאחוזות א"י וארגנטינא. ומדבר השערוריות והמריבות בבתי התפלה ועניני הצבור, דנים בעלי הצפירה לאמר: „ואם היום כך, כשאין לקהל, כי אם איזה ענינים שבקדושה, מה גדלו הפרעות לו היו להקהל ענינים גדולים ונכבדים, לו היה לו שלטון על המחיה ועל הכלכלה! נרמה נא בנפשנו רגע, כי איש אחד שרוי בקצות הארץ, היודע, כי עם עתיק ורב פעלים אנחנו, אך זכרונות דברי ימינו לא נודעו לו לפרטיהם. והנה פתאם באה אליו הצפירה הזאת, בעלת תרעומות זו, אם לא ילמד ממנה, כי מעשי הדורות כלם בישראל וכל פעלי גדוליו, לא היו בלתי אם „שערוריות ומריבות בבתי התפלות“. אי שמים! עד כמה אנו רואים נדי מקולם כלטסים מוזין?! גם אנחנו ב"ה מתפללים בבתי כנסיות מילדותנו, וכח זכרוננו גם הוא איננו תש כל כך, ובכל זאת לא הרבה נזכור דבר מריבה נסה בבית כנסת של אנשים בני תרבות. וגם אם יקרה לפעמים כאמת באחד המנינים באחד המבואות האפלים מחלוקת שאינה לכבוד לנו, אין דבר קל כזה פוסל את כל קהל יהודי רוסיא מכבודם ומקוממותם ואיננו מצריך אותם עוד לאפוזרופוסות, שהיא זרה להם ולרוחם הכלית זרות. הרבה יותר, מריב העליות במנינינו, מצויות בתוך כל עמי אירופא, קרבות. ומלחמת השנים של שרי מעלה בני מרום עמם, וכל המהלומות הקרבות והמלחמות סמוכות

ונטפות דם יותר מכל ריבי העלויות שבבני"הכנ דק"ק כפר קרצים, ועל לב איש לא עלה לשעבד כשביל זה את כלכלת נכסי בני אומה זו אל פקידות נכריה בת אומה אחרת. תמה, תמה נקרא על בעלי הצפירה הנכבדים תלמידי וקני החכמים בני דור התומניאם, כי רוח אהבה השעבוד תדבר הפעם מתוך עצם הוקר והחביב בעיני תמיד.

ורוח שעבוד יתרה כזאת, פגעה בנו גם מדברי הקטמור שקנמרו אותנו לאמר: „גם הירש וחכמיו יודעים היטב את הדברים שהעיר עליהם וכו'... גשו הנגה מבקרים, יועצים והגידו מה לברון הירש לעשות". עונה יתרה זו ואמונה שלמה זו שאנחנו מאמינים בענותנו כי אדירי המערב וחכמיהם יודעים בדעתם הרחבה למפרע כל מה שאפשר לבני המזרח להעיר בדעתם הקצרה, וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש עד סוף כל הדורות, היא שבלתה את כח לב אומתנו לריק בשנים האחרונות, שהשפילה את כבוד חמשת מליונים מבניה ושהורידה את הכסף הרב שנאסף לטובת אומלליה לטמיון. אדירינו וחכמיהם „היודעים היטב את הדברים" שאפשר לאחרים להעיר, הם הם היו הרופאים שרפאו את עמם החולה ברחמים גדולים, אף שלא בפניו, ומבלי לשאול את פיו, כי חרפה היא לחכמי אדירינו ולחכמי חכמיהם לקרוא לסוד הרופאים, לרופא אחד, או לחולה אחד הבקי בחליו ובחלי עמו, מתמשת מיליוני הנפשות, אשר בארץ מורח אירופא, מבלי שית לב אל משל הקרמוני, עד שאתה שואל לרופא, שאל נא לחולה, באמרם, כי רק הם הם „יודעים היטב את הדברים". הם ולא אחר. והיא שקצרה רוח נדיביהם בעמלם לתהו, והיא שהוציאה לבטלה גם בשנת תרמ"א ששה מליון מרק (שנאספו אז בגרמניא) רק להעשיר את בעלי האניות החולכות לאמריקא, וכאלה וכאלה. והיא היא המפזרת כיום את המיליונים של שני נדיבי ישראל גם

מבלי השג את העשירות מכדי תועלתם.

מאמינים אנחנו מאד בשני נדיבינו, כי גדולים המה מכל העם כלו בכיסם המלא, בידם הרחבה ובכוננתם הרצויה, ואין די תורה בפי כל איש ישראל ואין די אהבה וכבוד בלבנו להורות להם על חסדם ולאהבה ולכבד אותם כראוי להם. אך בכ"ו, גם הם אדם הם ולא אלהים, ורשות גם ביד כל סופר עני, אם רגיל ובקי הוא מעט בדבר שהוא דן בו ולכו תמים, לחות גם הוא דעתו. כעץ קמן המדליק את הגדול והשומע ישמע והחדל יחדל. כי אמנם חובה היא לכבד את נדיבינו ממיבינו. אך מדה מגונה היא מאד מאד, להשפיל את ערכנו עד עפר, ולאמר אין לישראל בעולמו, אלא ארבע אמות של ממון בלבד וכל מי שאינו מושל במכמני הכסף יתן בעפר פיהו וידום. הן אמת, כי משל שגור בפי המון בני עמנו האומר: „אשר לו המאות לו גם הדעות" אך משל הדיוט הוא, פגול הוא, ופגול יהיה למקני שיבת ציון. הכרת טובה לנדיבינו מדה נכבדה ורוממה היא; ומדת בטול ערכנו לפני עשיר היא מדה מגונה לנו מאד. מדה שרפקה לנו בגלותנו, ומוקת לנו הרבה יותר עוד מן המריבות שבבתי כנסיותינו.

כי מדת ההתרפסות היתרה לפני הממון שלא לשם אהבת האומה מפוגמת היא ומולעטת כעגל מרבק, בידי הפקידות הורה, היודעת כי רק חבל הכסף הוא חבל נחלתה, ושרשרות הזהב הן הן המרתקות אותה אל פקודתם הדשנה והפוריה, ואשר מכל עניני הישוב אינם מחבכים אלא אותה. חבת הממון היתרה הזאת המזבאה בידי הפקידים מצרפת, המונגות לחכה זו, המזבאה גם בידי הקולוניסטים מארצותם למקומותם; חבה זו היא, שהוציאה תמיד את עמנו מידי הטבע התמים, מידי החיים הנושאים את עצמם, ושהביאה אותו לידי חיי אונם, חיים שלא כדרכם והחיים ההם שאינם מסוימים כל צרכם, הביאו את בעליהם, אשר לא ידעו

אל נכון את ערכם, את מעמדם ואת מאוייהם, גם לידי ריב על דבר עליות, כי כל אחד מאתם היה בעיניו עתים רב, עתים הדיוט, עתים עשיר, ועתים אביון. ואם קרה לפעמים כי בעצם השעה, שבעיני עצמו היה הדיוט ואביון, טעה בו הגבאי ויתן לו עלית רב או עשיר, מיד הוחק האיש ההוא בעיניו לרב או עשיר ואחרי כן, כאשר נודע לגבאי הדבר, אשר ידע האיש בראשונה, ויתן לו עלית הדיוט או אביון, היטב הרה לו.

אך לא כן יהיה הדבר, כאשר ישוב ישראל לעבודת אבותיו ועמד על הקרקע, וידע מה מלאכתו ומה מלאכותו, או ידע מה הוא, ולא יחפוץ להיות את אשר איננו. וכבר אנו רואים, כי באחוות המתנהלות על פי עצמן, לא ישימו בכלל לב אל דקדוקי הכלים אשר מחוץ לגבול עסקם, כי עיניהם אל מלאכתם ואל עבודתם ואינם צריכים, ואינם רוצים עוד, לא להתרכב ולא להתעשר, כי לא חיי דמיון, וחיי מראית עין הם חיים, כי אם חיי ממשות חיי פועל כפים, והדרור הנולד באחוותינו ומתגדל שם, אשר לא ראה את הגלות בגולה ובפחזותה, גם בכבודה ובגאון כבודיה, אין לו עוד מעט ורגש בכל אלה. ואם עוד מצויה, תגרה קמנה כזאת, אינה אלא באחוות ששם הפקירות מצויה, גם במקום ששכינה מצויה, בביהכ"נ.

מוציאי הצפירה הנכבדים, קראו על דברינו לאמר: „טוב הדבר בעיניו“ וכבר השתדלנו לחזק את דברינו בעיון ככל אשר הורנו לבנו, וככל אשר מצאה ידנו. אך גם שאל שאלו: „אבל הלכה למעשה מי יודע“ הנה קרובים אנחנו אל הישוב בארץ ישראל, ובקרבו אנחנו יושבים, ולא על פי מכתבים הבאים אלינו מעבר לים אנו דנים. כי עינינו הן הרואות ואוזנינו הן השומעות ולבנו הוא היודע. וגם מעט כבוד ומנוחה, מעט חלב ודם ומעט מפח נפש, הן הממכעות אשר בהן קנינו לנו בקיאות כל שהוא בהלכות

הפקידות ובכשרונוי בעליה ובמדותיהם. ומה מעורבב, ומה מכאיב לב, הוא, השחוק המר, ההומה באוזנינו לשמע דברי בעלי הצפירה האומרים: והכשרון הזה [סדר וקצב] עתיד להתפתח בקרבם בקרב בני ישראל לאט לאט, ולזה הרושים מורים, ובאשר, כי אחינו שבמערב הם מלומדי סדר יותר ממנו, לכן נדיבנו מרכיבים אותם אלופים לראשינו. קורא אני לכל אנשי צורה, ולכל אנשי אמת ואנשי כבוד, בין מאלה היושבים בארץ אבותינו, ובין מאלה המקרים אשר תרו את הארץ, ויוכו לראות את האלופים הרוכבים לראשינו. עמדו נא על רגליכם, הגידו והעידו, ענו לפני ה' ולפני עמו: האומנם, מצאתם כשרון, סדר, ורוח סדר, אפילו מקצתם, אפילו שמץ מהם, באחוותינו הצרפתיות, שיש להן אלופים רוכבים לראש מלומדי סדר יותר ממנו? העידו נא על זה כל איש מיודעי ארץ אבותינו, אשר רגש כבוד, רוח חרות, דעת נפש ואהבת אמת בו!

ואנחנו מצדנו מעידים עלינו ה' התיכן לבות, כי אחרי אשר התעננו כשתי שנים, באחת האחוות שבעל הפקידות, הוא מן „האלופים הרוכבים לראשינו, מלומדי סדר יותר ממנו“, ונראה את כל הסדר (?) שם, אין אנו מוצאים בציור מעשה הפקידות במכתבים הבאים בהמליץ מארגנטינא אלא העתקה נאמנה, מקנות ומדוקדקת בכל דקדוקיה, וכונותיה מן הסדר שהסדירו לנו האלופים הרוכבים לראשינו בארץ אבותינו, אלא שארץ ישראל איננה מקום המתעלם מן העין וישראל יוצא ונכנס שם, ואי אפשר להשחית ולהתעייב עליה במדה נסה ונוראה, ככל אשר אפשר במקום אחר, מעבר לים בקצה הנגב. ואין פקידות שכא"י משונה מו שבארגנטינא כמלוא נימה, אלא שאין כחה מרובה כשל חברתה, אבל יצרה מרובה כשלה אין נגרע דבר.

ובכלל הדבר, אם שעה מתרגשת לבא לעולם, שהעיון נרחב

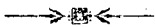
בה, מפני המעשה, אין דהיה זו קבע, אלא הוראת שעה. ואין זמנה אלא באמצע הפרק ולא בתחלתו, כי תחלת כל תולדה גדולה וקבעה, ותנאה הראשון הוא העיון לברו, והישוב הישראלי עוד בתחלתו הוא, וכל איש וכל עם, אשר גופי מעשיהם, עסקיהם, פרי מחשבת מוכנת, הם ילכו לבטח דרכם. ואוי ליחיד או לצבור, אשר בראשית דרכם בחשבת יתהלכו וראשית מעשיהם תהיה במחשך, כי כשול יכשלו ולא יהעו כמה, כי גם את כל מעשיהם הטובים וגם את כונתם הרצויה יקח אפל. ואם נאמרו דברים אלה לכל אדם ולכל עדה, על אחת למה וכמה לבני ישראל, אשר חכמיהם הורום, כי תורה קדמה לבריאות עולם, לאמר, כי אי אפשר לכל בריאה מסודרת לבא לעולם בלי עיון קודם לו, ואם היה „הקב"ה מביט בתורה ובורא עולם" הרי זה בא ללמדנו, כי גם אנחנו אין לנו לעשות כל קמנה וגדולה בלתי אם העיון מסבים עליה. והעיון הזה שעל פיו כלכלנו את דברינו בהמליץ לא היה עיון מפולפל או מפולסק, כי אם עיון קרוב מאד בפי כלנו ובלבבנו, שיד כל אדם מישראל שוה בו. עיון של תורתנו האומרת: „שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, ושפטו את העם משפט צדק". „בקמן כגדול השמעון", לבלתי רום לבבו מאחיו", „כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם" ולא עבדים לעבדים. עיון של תורתנו, שכל עצמה אינה אלא חרות שעליה נאמר: „אין חרות אלא תורה" ושאין בפיה כנוי קשה למצרים מכנוי „בית עבדים". ואם אי אפשר להפקידות הצרפתית לדעת את דברי התורה, באשר היא כרוכה בלשון העברית הורה להם, הלא יש להם לקרוא את דברי סופרנו הגדול סלנדור, אשר דבר צרפתית לצרפתים: *Toute la lieber-té des Hebreux, pouvait se rendre par ces mots: „juger et être juge."* *)

Institutions de Moïse. *)

למעשה ישוב קבוע מסודר מבלי היות עיון קודם לו, כך אי אפשר למעשה זה, באשר הוא לאומי, מבלי היות רגש דעת האומה קודמת לו לאמר: מבלי הנדע לה דעת מורגשת, כי הישוב הוא תולדה, שאין לעקור אותה משרשה ואין להויו אותה ממקומה, אך דעת זו אינה נקנית במערכי שיטות ומדות שהחכמה נדרשת בהן, כי אם בגליונות כתובים ומסודרים שחור על גבי לבן, כי לא פסקה אהבת ארץ הארץ מישראל, וכי אין לנו דור שלא היה חביב הישוב על ראשי העם וגדוליו. הסופר החכם מר סלוצקי כבר החל בספרו היקר והנעלה מאד „שיבת ציון" להוכיח ולברר דבר זה כתוב והתופר, בעצם יד נושאי דגל התורה בדורנו, כי חבת הישוב חיה היא בכל עצם חומה בלב שומרי משמרת הדת במאה זו (*). ואין ערוך לחווק שכבוד הישוב כתחוק בעיני קהל העם מקצה, כתפוצת ספר זה ברבים בכל האפשר. ועל כן גדול ערך ספר זה בעינינו מאד, כי מי העומד על אופיה של אומה זו הוא היודע, כי הוא עם הלב, עם השכל, עם אשר גופו הולך אהרי רוחו ולא רוחו אהרי גופו. הלב מרגיש ומחבב, השכל מבקר ומקים ואהרי כן באות הידים ועושות. ורק המעשה, אשר ילדה החבה לעיון, ילד כשר הוא, מילרי העברים, כי אביו ואמו מישראל. ועל כן אין עדי חוקת לרה כשרה למעשה, כי אם העיון והחבה לברם והדבר הטוב בעיון רק הוא הטוב בהלכה למעשה הוא ולא אחר.

המוציא.

ר"ה שבט ה'תנ"ג ירושלים ת"ו

*) לבנו ימלאנו לבקש מיד הסופר הנכבד מר סלוצקי להוציא מכל דברי הפוסקים ובעלי התשובות למיזם חתום התלמוד את הדברים הנגועות לישוב הארץ ולהחבתה, ונקיה כי מגברא דאית לי בעיני.

לך בבחריך*

הנה זה היום עשה ה'! זה היום שקיינהו זה שנה תמימה ;
 כי פתוח פתח אדונו הקיסר השולטן יר"ה את שערי הארץ לישראל
 כבראשונה. אולם רק למשפחות משפחות הבאות ומכשירי פרנסתן
 בידן פתח שעריה. אך להמונים המונים שאין להם במה להתפרנס
 האסור במקומו עומד בכל תקפו לחומרו ודבר לא נפל ממנו ארצה.
 כל אשר עיניו בראשו, ולב מבין לו, יתבונן חסדי ה' מתוך
 הפקודה הזאת המלאה חסד, משפט ועז מלך, הטובה בצמצומה
 מדוטר גמור. אך יראה מתוכה כי גם הגזרה הקשה שנעלה את
 שערי הארץ לפני כל איש ישראל, אין נקי, לא היתה ח"י-משנאת
 הגד מלכותו של אדונו השולטן יר"ה, לישוב בכללו, כי אם מהיות
 השטף הנמהר רע בעיניו. ובאמת ראינו לדאבון נפשנו את פרי
 השטף אשר היה רע וטר מאד גם להארץ, גם לעצם הישוב, ויותר
 מכלם לאומללים עצמם אשר רבים מהם מהם בא קצם בשטף—
 דברים כפשוטם—ורבים מהם שכבו בראש כל חוצות, ויחלו ויגעו
 וישולחו ביד חזקה.

קוה נקוה כי יקחו עניי עמנו מוסר, מן התלאות הרעות
 והנוראות, אשר אין לשער ואין לספר, אשר מצאו את אחיהם
 בשנה הזאת, ולא יוסיפו לעלות ח"ו בלא דעת וחשבון, לחלל את
 שם ה', ולחדש ח"ו גם הגזרה הקשה, ולהוציא את דבת הארץ,
 לשכן ולסכל את דבר הישוב כלו. ודבר זה מוטל על כל גדולי

* המאמר הזה נרשם במכת"ע היוזבי המליץ ע"ה 189, 190 ומפני יקרת ערכו
 מצאתי לנחון לעשות לו קבץ לדורות בספר הזה (המביא לגית הרפוס).

אחינו וחשביהם, להעיד ולהזהיר ולמנוע את השטף הגדול, העלול
 להסיע ח"ו כעין כל הקותנו.

ואהרי אשר זכינו לפקודת החסד והעז הזאת, מיד מלכותנו
 הרוממה, הגנו הופכים פנינו אחרנית ומתבוננים בשנה הזאת,
 ההולכת ובלה, בשנת נעילת שערי ארץ ישראל, וחושבים אותה
 לחריץ עמוק מאד בין הישוב אשר רבו מעקשיו ועקלקלותיו בדרכו,
 כמשפט כל דבר חדש, ובין ישוב אשר אפשר לו להתחזק מאד
 ולהתגדל על פי דרכו, בהרגשו את כחו. ואת השעה הזאת אנו
 חושבים לשעת הכושר לבקר ולמצא את מקור הנגע אשר הביא
 עד כה את המגרעת בכל דבר הישוב, ויחליאחו, ולא יתנהו לשוב
 לאיתנו עד היום הזה.

אתה מוצא שלא נגאלו ישראל מצוצרים אלא בזכות האמונה
 שנאמר: ויאמן העם; וכן אתה מוצא שאין הגליות מתכנסות אלא
 בשכר אמונה (מכילתא שמות י"ד, ל"א). ובאמת כל זמן שאין
 האומה מאמנת ברוח אלהים אשר בקרבה, הנותן לה כח לעשות
 חיל, לא תעשה לעולם גדולות. ועמנו אשר בתת תרבותיו והנחתותיו
 זה פאלפים שנה, וכיום הוא בא לצקת את מתכתם לאתים
 ולמומרות לעבוד את אדמת אלהי אבותיו, לא יוכל להצליח במלאכתו
 זאת, בלתי אם בהאמינו כי רב כח גופו לעבודה קשה, ורב כח
 לבו לעבודה בשרה חמכברת את האדם, ומביאה את העם לכלל
 אומה חשובה.

והנה העם היוצא למלחמה הזאת, אשר אתים ומומרו הם
 בלי זינו, הרגיש את כח גופו ואת כח לבו, את גבורתו ואת
 ישרתו, ותנח עליו רוח האמונה שבוכותה נגאלו אבותינו מצוצרים,
 ויבטח בה' וברוחו הנסוכה על עמו, ויעמד בכל המסות הגדולות,
 ויילחם ברעב, בחולי ובמחסור ואת מקומו לא הניח. דור לדור
 ישבח את מעשי חלוצינו, כל עוד אשר ספרי דברי הימים לישראל

יהיו נקראים. ולו היתה עבודת הישוב צריכה רק לידי העובדים כלבר, כי עתה לא הסרה עוד דבר, והישוב היה מתוקן בכל מיני תקון.

אך מלבד גוף העבודה אשר אליה התנדבו והתמכרו אחינו ילידי רוסיא, צריך הישוב למשען כסף רב מאד. וגדולי בעלי הכסף מקרב אחינו במערב אירופא אזהבים את אחיהם, אך לא יוקירום יען כי לא יכירום.

והנכור הזה שהם מנכרים אותם הוא פרי אמונה משובשת שנהלנו לנו לבשתנו ולהרפתנו עמנו בימי גלותנו.

„ישראל מאמינים בני מאמינים הם“ בכל זמן ובכל מקום. אך אלו זכינו היינו מאמינים בה' ובדבריו נביאיו, כי לא ימשנו ולא יעזבנו; היינו מאמינים בו ובדבריו נביאיו, כי שארית ישראל לא יעשו עולה ולא יאשמו מכל עם. עבשו שלא זכינו, הרי אנו מאמינים בדבריו איבינו נביאי השקר שבאוה"ע ההולים בנו כל מיני קלקלה, והחושדים אותנו בכל מיני חשד, ואנחנו עונים אחריהם אמן בכל כחנו. ולא עוד אלא שאנחנו עושים את דברי שונאינו סוג לנו בכל דברי מובת הכלל. ואם יקיץ רגע מתרדמתו יצרנו הטוב לערער על האמונה המגונה הזאת לאמר: ולמה חשבת כזאת על עם האלהים? והלא ידעת את פלוני ופלוני מקרב אחיך וקרוביך שהם מופלגים בישרת לב וברוח נאמנה. ואיה הכנה הרמאים והויפנים אשר ראית בעמך? ואם יש אשר נמצא רמאי, מי כמוך יודע כי ירחקו אחיך מעליו ויבושו בו. אז יחליק יצר הרע את לשונו לאמר „ח"ו לא קרוביך ולא מוידועיך, ולא כל אחיך בני מדינתך מקולקלים הם, וכל מה שאמרו חכמים — שבאומות — לא אמרו אלא על היהודים שאינם בני מדינתך“. והיצר הטוב אשר כל שנותיו עוברות לו בשנה, שש כי מצא מענה כל שהוא, כי המתפק הוא במועט וקשב וישכב.

ידענו גם ידענו. כי משמעת חמורה צריכה לנו. וכל האומר כי אפשר לנהג את הישוב בותרנות יתרה אינו אלא טועה, כי בדבר זה יאבד הישוב כלו. האיש העושה דבר ביד רמה ובזדון, אחת דתו להענש בעונש קשה. אך צריכה להיות מדת הרחמים משותפת במדת הדין, בכל דבר שאלה ובקשה שאין בה משום עונות ומשום חשש פריקות עול.

אחינו ילידי רוסיא ידעו לכבד את נדיביו. מושיעהם כמלאכי אלהים, כי יודעים הם, כי כל אשר הם עושים לא לשם גמול ותשלומי שכר הם עושים. ומה גמול ישיבו להם, אם לא אהבה וכבוד. אך אחינו בני רוסיא גדלו על ברכי הנביאים והתנאים ואם אפשר להם לגדל את נדיביהם עד שמי שמים ולקבל מרותם, אי אפשר להם בשום פנים, לשום את נפשם עפר לדוש. יודעים הם, כי כתוב בתורה: בצלם אלהים עשה את האדם; יודעים הם כי כתוב בתורה: בנים אתם לה' אלהיכם; ויודעים הם כי כתוב בתורה: כי לי בני ישראל עבדים.

אחינו ילידי רוסיא יודעים, כי המשפט מעמיד ארץ, וכי הנאי ראשון התנה עמהם משה רבינו קודם שנכנסו לא"י לישוב החדש „שופטים ושופרים תתן לך בשעריך“, אך גם יודעים, כי כתוב בתורה „לא תכירו פנים במשפט“, „כקמון כגדול תשמעון“ ולפני המשפט הכל שוין. ורשות ביד כל אדם להזמין לדין אפילו מי שגדול ממנו אלף פעמים, אלא שאם חוב הוא, הדין אומר לו, פלוני אתה חוב! ולא יותר — ולא ארמיניסטרטור לבד נכנס לדין, אלא אפילו כהן גדול דן ודנין אותו וכו'. ואם יעלה על הרעת כי ארמיניסטרטורים הם מכלל אלה שעליהם נאמר „אין דנין אותך“ איך יהיו הם לדינים? „אי לא דיינין ליה, איהו היכי דנין?“ זאת היא תורתנו הקדושה והמהורה תורת משה אמת, דין זה יסוד כל ישוב ראוי הוא. וכל הכופר בו, כופר הוא בתורת משה, פושע

כי
כבר
ביר
האכ
הפל
מה
שעו
הוד
השנ
השנ
מכל
דבר
וישו
והנו
בש
שם
לכ

הוא באלהי ישראל אלהי המושפט והצדק, ואין לו חלק בישראל, ואין לישראל חלק בו ואינו מן הישוב כלל וכלל.

ואחרי כי נוגשי מצרים אלה, הפקידים אשר מעולם לא ידעו את ישראל ואת דרכיהם רוצצים את העם, באין דין ובאין דין, וגם איש גדול כקולונל גולדשמיד לא יוכל לגדע קרניהם, אי אפשר לאחינו בני רוסיא להאחו שם ולראות חיים כל עוד אשר התנאים האלה קימים; כל עוד אשר פקידים האצילים והרמים, בעלי דם הכחול בראשם. וכל היודע את הדמות אשר יערכו אחינו בני מערב אירופא לאחינו ילידי רוסיא, ידע כי תנאים אלה לא יבטלו כל זמן שהישוב יהיה תלוי כלו בנדיבות גמורה.

ויען כי הדבר הזה נוהג הוא בכל מקום, שפקידים בני מערב מופקדים על אכרים בני מזרח, יש לבעלי הישוב להתכונן, כי הדרך הזאת לא תכון ולא תצלח; ואין להם כי אם לשום את כל לבם, ולחשוב מחשבות כי לא תופר עצת הנדיב הגדולה ביד פקידיו, אשר לא תבצר מהם כל מוזימה לסכל כל עצת ישוב עומד ברשות עצמו, ולהטות את לב הנדיב שליט"א, לעזור להם לקנות בכסף מלא קרקעות עבר הירדן, כאשר יעיץ הוא בכבודו ובעצמו, באהבתו ובחכמתו, ולבלתי השאר שום זיקת פקידות כל שהיא לאחרים, מלבד לאלה אשר יבחרו הקונים מקרב בני מקומם, אשר לא ירום לבם על אחיהם, ואשר ידעו את נפשם, את מחסוריהם ואת כשרוניהם, ואשר ירגישו בצערם ואשר ישמחו בשמחתם.

צאו נא וראו אל אחוזות שכנינו הגרמנים, הגם שם יעבודו בראש יושביהם פקידים אשר אין להם שום כשרון שום מדה המכשרתם לפקודתם, ואשר אין בידם אלא רצועת מרדות ושבת נוגש; פקידים הכווים בשאט נפש את העדר הנתון על ידם, המקשיחים לבם מכל רגשותיהם והגיוניהם, והלועגים בגלוי ובסתור לכל נמוסייהם, והכווים בלבם תכלית ביוון גם את משא נפש

ומדת הסתפקות זו של יצרנו הטוב האוהב לנו, הפרה את כל האחוה בישראל לרע לנו ולמולדתנו מאד. האשכנזי יקרא לספרדי פרנק, והספרדי יקרא לו שיקנאוי. היהודי הגרמני, האשכנזי הגמור, יקרא לאחיו שבפולין, פאָלאק, והפולני יגנה את אחיו הליטוי מאד מאד.

ומה יפלא הדבר כי ככל אשר יוסיפו בני מדינה לרבקה בתורת אבותם, כן יוסיפו אחיהם בני מדינות אחרות לזלול בם. המדה הרעה והנוראה הזאת שרבקה בנו מדה אמונה ללעז ששונאינו מוציאים עלינו, נוהגת עתה את פריה המר. הנה עת צרה היא ליעקב, האיבה לבני שם שיצאה בגרמניא, הולכת וגדלה ואם אין אנו לנו מי לנו, ואנו הה! מלאים פרצים וסדקים רסיסים ובקיעים. אחינו הצרפתים, הגרמנים והאנגלים לחש להם יצרם, כי אחיהם ילידי רוסיא הם המה המקולקלים שאמרו חכמים. ואם יערב יצרם הטוב את לבו, לשאול בשפה רפה „במה נופלים אחיהם ההם? אדרבא! והלא ידענו כי מנפש ועד בשר הם כמעט מבחירי ישראל, יפים הם במראיהם, חזקים הם בגופם, גבוהים הם בקומתם, פקחים הם בדרך ארץ, והם מרביהם בעלי אומנות, בעלי מלאכה ונהנים מיגיע כפם; אחיהם שבשאר ארצות עוסקים כלם בעסקי ממון פורחים באויר, והם עובדים כל עבודה קשה, סבלים הם, עגלונים, חוטבי עצים, שואבי מים, רוצפי דרכים, רק למען להביא את לחמם. אחיהם שבשאר ארצות רובם מגדלים את בניהם לשולחנים ולסוחרים, ומעוטם שבמעוטם לחממה ולמדע. והם רובם מגדלים את בניהם לרופאים לפרקליטים ולמהנדסים, ומעוטם שבמעוטם לשולחנים ולסוחרים. אחיהם שבשאר ארצות כמעט שכחו את תורתם, ומלבד הדרשן שבעיר אין יודע אפילו לתרגם פסוק כצורתו, והם יודעים כלם את התורה, מן מופצץ האבנים אשר בצדי דרכים ועד בעל הרכבות היושב על כסאו בחדר

משכיתו. ולמן היום אשר החלה רוח האיבה להתרגש, התרגשה רוח אהבת התורה עזה מאד בין כל אחינו שבארצות המלאוים. ובכן אם אמנם לב ישראל לכם, יש לכם לאהבה לכבד ולהוקיר את אחיכם אלה מאד מאד, כי לא נופלים מכם בשום דבר, ובדברים רבים הם נ... — „הם!“ יענו אחינו בני המערב וישתיקו את יצרם „מה ימלאך לבך להגיד באוזנינו כי לא נופלים הפולאקים ממנו!“ היצר הטוב נשמט בחשאי אל חדר משכבו, ויעל על ממתו ויתכס וילט את ראשו בשמיכה שעל גבה וישכב.

אך שני נדיבים נמצאו בינינו אשר לא השתיקו את יצרם הטוב, נדיבים אשר אין דומה להם בכל הדורות, ולבם מה טוב וירם מה פתוחה. ולו היו באמת אחינו שבצרפית צריכים לעזרה, ידענו כי בא הכל על מקומו בשלום, אך אחינו הצריכים עזרה ילידי רומיא הם. ובכל המון רחמי הנדיבים, לא יוכלו לדעת את נפש אחיהם אלה עד היסוד בה. וזה לנו האות כי הפקיד הברון הירש שליט"א על אחוזותיו, איש כאשר עם לבבו ועם לבב כל עמו, את הקולוניל גולדשמיד, הידוע באהבתו הגדולה לכל האומה, ותמים דעות עם שולחו הגדול. וקוה קוינו כי האיש הרם הזה יחמיר בסדרי משמעת מעבר מזה, להשיב לעושה הרעה כרשתתו, והתהלך עמם מעבר מזה כהתהלך עם אנשים בני חורין, לשחרר בם את רגש הכבוד וטובת הכלל, ישמע את שועתם מפני נוגשיהם הפקידים העריצים, אשר הוא בכבודו ובעצמו ענש אותם על תעלוליהם, על בעצם ועל אכזריותם. והנה לדאבון נפשנו אחרת עולה באוזנינו; וחלילה חלילה לנו לתלות באיש אוהב עמו וארץ אבותיו כגולדשמיד כונות שאינן ראויות, או אשמת רפיון הרגש. אין זאת כי אם לקה גם הוא במכה אשר לקו כל גדולינו וטובינו, במכת אמונה יתרה בדבר שונאינו, כי אומה מקולקלת אנחנו. ואם אינו ענין באחינו בני מדינתנו, הנרו ענין באחינו שאינם בני מדינתנו.

שאר ישוב.

חלפה הלכה לה שנת „התרנ"ב" אך עוד תשמענה אוזנינו מאחרינו הד קול פעמיה, ועינינו תחשכנה עוד למראה הצללים ההולכים אחריה ומחשיכים על החום מושב בני ישראל. נפמרה שנת תרנ"ב בשם רע, ורק רע מספרים אחר ממתה, אבל ננסה נא לחפש אולי נמצא גם „שבח" לספר על המתה. וקרוב הדבר כי נמצאהו בעניני „הישוב". ואנחנו לרגל המלאכה אשר לפנינו נקוה כי הזכות הזוה יתגלגל על ידינו. הבה נתבונן נא מה פעלה השנה בעיה"ק יפו ומושבותיה.

יפו. חוצותיה לא המו השנה מקול המון אורחי ב"י כבשנת התרנ"א, אכן לעומת זה לא שמעו אוזנינו גם קול מתנחמים על פחותם; קול שבים לחו"ל אם על חשבונם או על חשבון הצדקות והנעדים, כאשר מלאו אוזנינו מקולות כאלה בשנת תרנ"א. מעטים היו הבאים אך מעטים וטובים היו, טובים להארץ וטובים להישוב, והמה טובים להם; ומעט השבים על עקבם היטיבו גם להם גם להישוב, לא נבכה ההולכים כאלה שנות היה להם לו לא באו, ועכשו שבאו הנאה להם, והנאה להישוב שנתפורו, ומי יתן ויכולנו גם לשלח את המשפחות האחרות שלא הספיקה להן השעה להשלח עם אהיהן והגן גועות פה ברעב, ובמקום שבאו משם, מוצאו לחמן ברוח, ויכולנו לשית לבנו להנשארים שהם לברכה בקרב הארץ.

מצב העיר החמרי הרע לעומת שנת תרנ"א; הבקרת שנגזרה על האניות ועל צפון הארץ הביאה קפאון בהמסחר, והספק שהטילה הממשלה על כל האחוות שמחוץ לעיר, ספק „מולק" * ספק „מירי"

* מולק הוא קנין נמור לבעליו ומירי הוא קנין שגופו משועבד לממשלה, ולבעלים אין להם אלא קנין פירות עולמית, וחמורת הלכות מכירת מירי מהלכות מכירת מולק. הנוציא.

מבלי הכריע הדין, דכא לארץ חיה נפש הבונים, הרשי עץ והכרול, הגודרים, חוצבי האבן ורומסי כטיט, והמסחר הוסג אחור, שבת כל מקנה וקנין באחוות, הממשלה לא נתן שמרי מקנה עדי תתברר ההלכה ולא נתן רשיון גם לבנות שמא תפסק ההלכה שהאחוות „מירי“ הן ואין בונים בהן רק ע"פ רשיון מיוחד מעיר הבירה שלא בנקל ישיגוהו. שני בתי החרשת שנפתחו ע"י העברים למעשה עצי גפרית (לדעת המו"ל יקראו צהות) נסגרו ובעליהם הפסידו כסף רב. מטלת הכרול שסוללה ירושלימה תביא ברכה לעתיד לבא, אבל לפי שעה קפחה פרנסת העגלונים וסרסריהם, החרש והמסגר עושי העגלות, וגם בעלי הפונדקים לא ישמחו בה, כי אין מעצור להאורח לנסוע ביום שלמון השרב וביום סגריר, חסרון עגלה לא תאלצהו לשבת תחתיו, וכמעט אין צורך לו לסוד לפונדק, ולהולך ולבא יספיק בית הנותכות לנוח מדרכו עד בא עת המסע והכל עשוי יפה בעתו.

אפס במצבה המוסרי עלתה העיר מעלות רבות, והולכת היא ומשתלמת, ועד מנהל העיר שבו יקחו חלק גדולי הסוחרים, ורבי החכמה אנשי השם, דואג למובנה, ויפעל בזרוע עז גם בעד החיים, וגם בעד המתים, וגם בין העומדים בין חיים למות, המה החולים, בין שהם מבני העיר, ובין שמוכאים העירה מהמושבות. חצר גדול ורחב ידיים בנוי בהוד ותפארה, בו עשרים בתים, תחתים, שנים ושלישים, הוא בית החולים „שער ציון“ אשר ידי הועד יסרוהו בעזרת האגודה למע"צ, אין אף חצר אחד בכל העיר שישווה לו בשיא חסנו ובהדרתו, כארמון מלך הוא גם מחוץ, גם מבית; ההשגחה העליונה המציאה להועד חצר כזה בנוי על שפת הים, אוירו זך ומבריא, עד כי גם הוא יחד בין סמי המרפא, ולא לעמים רחוקות יקרה כי יבא איש אל הבית כל עוד נפשו בו, ולא יעבור עליו שבוע אחד והנהו עוב את הבית בריא אולם מבלי אשר

אדונייהם מיסרי ישובם, וחושבים אותו למעלת רוח נמהרי לב? לא! לשכנינו הגרמנים אין פקידים כלל, כי אם ועד נבחר מתוך העדה, כמניסמראט הנוהג באירופא, והועד הזה הוא ראש ממש, לאמר, העצם העליון בנוף האחוה, הסבוך אליו ברקמת אלפי עצבים וקנוקנות אשר מבוע אחד של חיי רוח ובשר נובע ושופע, שומץ ועובר ומחיה את שניהם בכל רגע, וכל תחום אין קבוע ביניהם. על כן יש שם חיים, יש שם שמחה, יש שם עבודה מסודרת, מכבדת את בעליה, מחזקת את הנוף, ומשמחת את הלב. על כן היו שם המשמעת המדוקדקת, ודעת נפש גמורה (פאללעס ועלבסמט-בעוואוסט זיין) למוצק אחד נאה ומתקבל. ומה אנחנו רואים באחוות ישראל שפקידים זרים להן? רוח יאוש ועצבון תנוח על אכרינו, מן האימה היתרה שהפקידות מטלת עליהם, ומן הבלבול והבהלה שהיא מבהלת את סדרי עבודתם; אשר נשרת אתמול נתלש היום! ואשר נועץ היום יופר למחר! אין חכמה, אין עצה ואין דעה מיושבת בכל מעשה. ועל כן גלה כבוד, גלה משוש, גלתה דעת נפש מן האכרים התמימים אשר אליהם נשואות עיני כל ישראל. הישוב התלוי במאמר פי הפקידות רעוע הוא, ומלא חרמות. והאכרים בני הישוב, רוח תמהון נסוכה עליהם, ואין משקל לרוחם. יש שעבוד אבל אין משמעת, יש תקומה, יש קשר, אבל אין דעת נפש ואין דעת משפט. והילפת הזאת המלפפת ומוליכה את הישוב לכליון חרוץ, תרפא ממנו, רק אם נכמה בה' הנותן לנו כח לעשות חיל, ותדלנו לכמוח בנדיבים. הן ראה ראינו, כי עשירים בינונים אשר די כח להם להתפרנס חמש או שש שנים עד אשר יתן כרם את פרוו, ידם משנת להתנחל בארץ בשופי. ועתה יגשו נא ברשות אגודות אנשים כאלה אל הישוב, ולישוב כזה אפשר יהיה בלי תמיכה, ובאין תמיכה, פקידות זרה מה זו עושה? ובאין פקידות זרה ירום

ישוב הארץ וגבה ונשא עד מאד.

ולנדיבנו המרוםם שליט"א אשר היה המתחיל כמוצוה, אפשר להיות גם הגומר, בקנותו כחסדו הגדול את הקרקעות במדה מרובה, ובמכרו אותן חלקים לאגודות אגודות בדמי הקץ שעלו לו. וחסד זה יהיה חסד קים מרוםם גוי ועומד לתפארת עושהו לדור דורים ולא חסד גמור המכניע את הנדון ממנו. וחסד זה ראוי לו ואפשר לו. ראוי לו, כי יד מי בישראל משגת בידו הגדולה והרוממה! ואפשר לו, כי בשוב הכסף לו, יוכל להוסיף ידו תמיד לקנות ולהזור ולקנות. והעזרה הגדולה שאפשר לו להחיש לאחיו על ארמת אבותיו, הוא יסוד האגרארבאנק, שתעולותיה פרטנו במאמר „עזרה ותושיה" (הארץ חלק ד').

ואז בהיות האומה גם הנעורת גם העוזרת, בהיות ממונה היוצא מכיסה, אשר בחיקה, היקום המעמיד את הישוב על רגליו, ובבחרה מקרב בני הישוב את ראשיהם, זקניהם ושופטיהם, כמושפט כל ישוב שבניו בני תרבות ובני חורין, שלא אבדו את זכותם ח"ו בנופי עברה שבין אדם לחבירו, או יסתעף ישוב ארץ ישראל על פי דרכו, ומתוכו, או תהיה לו ילדות מלאה תום, נקיון ויושר, ונעורים מלאים כח וחיל, אהבה ורצון, תקוה ובטחון. ורק אז יש ליחל לאלהים הבוחר בירושלם, כי כל אשר יוסיף הישוב ימים בן יוסף עצמה וגבורה, עוז וחיי עולמים.

המוציא

ירושלם, כ"ב אב ה'תרנ"ב.

לא יעברו ימים רבים, וב"י ירכשו למו נחלה לעדהם, כאשר כבר רכשו למו כל יתר הדתות והעדות אשר לבני הנכר, ולא יהיו עוד ב"י לבו בעיני עצמם ולא יתחשבו עוד כגרים בעיני יתר התושבים. מלחמת סופרים כבדה וארוכה היה להועד — מנהל העיר —

עם סוחריו האתרוגים המקומים, הועד נזר אמר לחיוב את הסוחרים להרים תרומה שני פראנק מכל תיבה בת כ"ה אתרוגים לההקת ביה"ח שכל עקרו לא נוסד אלא לטובת קהל הגולה, ויהי דברו לאמר: רבנינו וגדולינו, חכמינו ומשבילינו פה אחד התעוררו לדחות אתרוגי קורפו מפני אתרוגי א"י, סוד גלוי הוא כי לא כל הקנאים לדבר הזה, חשש ההרכבה היה לנגד עיניהם, גם לא נקמת ארונו מאת צורריהם לבריה נרמה כל ההתעוררות לולא האמינו כי בהגרש אתרוגי קורפו מנכול ישראל ירשו אתרוגי אה"ק את מקומם, ובאמונתם זו האמינו כי היה יהיה פרי המסחר הזה קדש לישוב א"י, אך מה עלתה למסחר הזה באמת? מתי מספר מאחינו העוסקים במסחר הזה העשירו ואפילו פרומה אחת לקופת הישוב לא האצילו, הבזה נתמלאה כונת האוסרים? והדברים מצאו למו אונים קשובות בין טובי הרבנים והחכמים ויעזרו גם הם ע"י הועד, ואם כי גם השנה לא יצא הועד כמנצח, אך גם לא נס מהמערכה בידים ריקות, ולכך התרומה שהובא לאוצרו עלה בידו לפקח עיני חו"ר ירושלם לראות כי לא עת לחשות היא ולראות כבלע בני הנכר דמם של ישראל ע"י התחרות שבין הסוחרים.

גלוי וידוע הוא לנו פה כי אין אף אתרוג אחד ביפו שנדל על אדמה שבעליה איש ישראל, ורק אחרים יראו ברכה מהתהרות הנמאסה שבין הסוחרים; לפנים היה יורד אדם לתוך שדהו של בן הנכר ומלקט לו מלא הסל אתרוגים ועומד אח"כ על המקח, ויהי משלם כאשר ישלם איש בעד סל אראנוזין, ומאז החלה התחרות, החלו לקנות הפירות מרם באו לעולם, ויקדימו לשלם פי עשרים

יבעד פירות שלא באו לעולם, וע"י הסער שהקים הועד במחנה, נתעוררו חו"ר ירושלם ויפקדו שלשה רבנים: הרב"ג מיפו, ועכו אחד מחכמי הספרדים, ואחד מחו"ר האשכנזים, ויקבלו עליהם לעצור בעד התחרות, ולגדור בפני הגונבים והחומסים, ולא יזר סוחר אחד לדרת לגנו של חבירו ולהוסיף מחירו, הם יתנו הכשרים, והם יהיו המפקחים על כל הגנות ובודקים אותם מחשש הרכבה, והם יוציאו פסק כמה ירימו הסוחרים תרומה לטובת הישוב, והנה הנכבדים עוד טרם כלו מעשיהם, ולא נוכל להודיע לע"ע מה פעלו, אך יש תקוה כי קרוב יום ולא ישבו עוד אברינו איש תחת גפנו לבד כי אם גם תחת צאלים צללי עין הדר.

המושבות. טרם נדבר על עניניהם בפרט נדבר דברים אחדים הכוללים הכל ונאמר: השנה הזאת היא שנת "החלת הקיץ" לרעיון הישוב, עברו ימי הגשם והצמח כבר נראה בארץ, ואם כי עוד יש לפחד מהרפתקאות אחרות, אך כבר יש על מה לקות. הורעים אשר נטמנו בארץ זה עשר שנים ואשר העלו צמחים ויוציאו צרח יתחילו עתה פירותיהם להתבשל, ועין חדרת עין מומחה תראה אחריתם להגיד מראש באיזה מין פרי הברכה מצויה לאמר:

בראשון לציון ובגדרה כלאו למספר נכון של הכרמים חמש ושש שנים ומתבואתם כבר ניכל להוציא משפט מה יהיה משפט הכרמים לעתיד לבא, ובעלי "רחובות" עמדו קמעת כרמים עוד, ויאמרו למעת עצי תותים, כטנים ושקדים, בהזכחם לרעת כי אף אם אמנם ברכה בפרם לבעליו, אבל בר"א בשעה שבעליו עשיר ורב אוצרות כהנדיב, ואין הכל מודים בזה.

והנה קירא הרברים האלה הוא רואה כי טרם יש לכותבם דעה מחלמת בשאלה שהוא דן עליה ותמה ישאל: כיון שוכינו כבר לכרמים בני שש הרי נפתרה השאלה בהחלט לשבט או לחסד? אכן לאט לי קירא יקר ואומר לך דבר אחד: כל הכרמים האלה

הנמיואווהו כל סמי מרפא, רק האויר, הנקיון והמרנוע רק המה היו צרי למחלתו. חמשה עשר ממות מוצעות בבית להחולים, ועליהם רופא, רוקח, חוכש ומשרתים. הנקיון אשר ישלום כבית יפליא לבות מבקריו, וכלם יתנו תהלתו בספר המבקרים אשר לבית, מרבית החולים המה מהמושבות, אשר יפו עזר עז למו, וברכות החולים והוסיפו ממות והיו ימים שממלת החולים עלו עד שלשים ושש, ולא אמר חולה מעולם צר לי המקום בבית החולים, ויהי הבית למקור ישע לכל מקרה רע. הנה רחצו אנשים כים ונטבע האחד ומשווה מן המים כל עוד נפשו בו, והובא אל הבית ונרפא; אחת הסירות נהפכה על פניה, וימהרו השחים ויצילו האנשים אשר היו בה והביאום לביה"ח; האניה הביאה אורחים שנחלו מחלת הים והובאו ישר לביה"ח; עגלה מסוכלה חולים באה מאחת המושבות ועמדה על פני הבית ומשרתיו יביאום פנימה; שודדים התנפלו על העוברים בלכתם להמושבה וירעצום וירוצצום ובאו אל הבית; דלקת עינים כי תשלוט בקיץ ובאו האנשים על הנשים והמף לבית, והיה בלכת רופא הבית לרמלה, היא העיר הנושבה מחדש מאחינו העובדים במושבות, וראה כל חולה והביאו העירה— אל הבית, (זה כשבועים בלכת רופא הבית לרמלה וימצא שם משפחה בעלת חמש נפש מוכי עורון ויביאה לביה"ח, וכאשר הגיד לנו לולא חש לעזרתה נשארה כולה עורת) ובחלות אחד מתלמידי ביה"ס אשר במקוה ישראל ישולח העירה ובא אל הבית, ובחמלת ה' עלינו נרפאו מרבית החולים היותר מסוכנים המובאים הנה מהמושבות, ורק כחמשה למאה מתו כאשר הראה בספר המפעל והחשבון שהו"ל הועד זה ירחים אחרים.

והנה אם אמנם הכל יודעים ביה"ח מה הוא, והכל מודים כי בית כזה נחוץ בכל מקום, אך כמה נחוץ הוא ביפו וכמה מציל הוא נפשות גם ממות חומרי וגם ממות מוסרי אין הכל יודעים,

ואי אפשר לדעת זאת עדי יראו הכל עין בעין, יראו האכר הדל הדורש מרפא, וידו קצרה לשכור לו מעון בעיר, וגם אם תמצא ידו לשכור מעון. מי ישמשהו ומי יכלבל מחלתו? יראו בעל מלאכה בנפלו על ערש דוי, ואשתו העמוסה בילדים לא תוכל לת דעתה עליו כי עליה לצאת לבקש מרפא לעולליה בניגע כפיה בכביסה ותפירה, ולולא ביה"ח היה מתגנה והולך גם באפס מים המים עדי יגוע לשחת; יראו עלם יחיד בודד אין לו פה כל נואל, גם בית אין לו כי עובד הוא באחת המושבות ופועל יום הגהו, ועתה הובא משם כל עוד רוחו בקרבו ולולא ביה"ח כי עתה שכב כבול עין בירכתי בית המלון מחבק אשפתות, וראה עוד כי שם בביה"ח אשר להמסיתים ישכבו עברים אומללים מעוטרים באותות לא לב"י בשעת יציאת נשמה, יראו ויראו ככל אשר ראינו פה טרם הפתח הבית הזה או אז ידעו והבינו כי האלף פֶּרַנְק שמוציא הועד מרי חרש בחדשו על הבית מצילים אלפי נפש מאחינו; אבל בדאבון לבב עלינו להזכיר כי חסר לו להבית מקום — זה הממון — ומנהליו מתאמצים יתר מכתם להחזיקו על עמדו וחוששין אנו כי יכרעון תחת נפל סבל החובות, אכן נקוה לימים טובים מאלה...

הח"ק שנוסדה ע"י הועד כבוד היא למיסדיה, ועוד חברות שונות למעשה הטוב והחסד נוסדו בעיר ופעולתן חייה וקיימה. בית ה"ת נכון ומסודר בסדרים טובים, ושני בתי ספר לילדים ימצאון בה, וגם החסרון היותר מרגש חסרון כל נחלה להקהל, גם הוא עומד להמנות, יותר משלש עשרה אלף פראנק מוכנים כבר, מהם חמשת אלפים נרבת נדיב לבנין ביה"ס, והמותר המה רוח שהריוחה אחת האגודות למוצת הישוב מחלוף מטבע ותקרישם האגודה לבנין בית חסד ביפו, ובצפיתנו נצפה, כי אחרי החלו נדיביתנו לשום לבבם להעיר הזאת, שער א"י ומרכז המושבות, לישבללה, ואחרי כי ישנם ימים אמונות להוציא כל תקון לפעלו.

הנכונה והנכונה לעשות מהתרומה הזאת אלכחול ולתת אותו בבקבוקים חתומים כחתם "הרומת מעשר" ונושאים עליהם גליון המכיל כל דיני תר"ומע בקצרה גרפס בשפת עבר וצרפת, למען ידע כל קונה מה הוא קונה ומה יוכל עשות באלכחול הזה, ודבר גרול כאד חרש הרב הגאון הזה כי מעתה לא ירד עוד תר"ומע לממוין. ולהאכרים שלמה הפקודות מחיר שני חלקים שעלה לאיש איש מענביו, והחלק השלישי לא נתנה והיה לשלום חובות האכרים ולצרכי הצבור, ויפריץ סכסוך בין הפקודות ובין האכרים, שהיא אמרה לגבות כל מה שהוציאה לצרכי הצבור, לביה"כ, ביה"ס. בית הרקח, הרופא והרוקח, הבאר והמרזבים וכו', והם אמרו: (א) לוא ידענו כי עלינו יהיו כלנה לא היינו נוהנים להפקודים לפור כסף כאפר על דברים שיכולנו לחיות בתור צבור בלעדס. (ב) ההוצאות ההכרחיות היינו מוצאים כאשר הישנה ידנו ולא כאשר השיג יד הנדיב. (ג) רצוננו לעשות בכספנו כאדם העושה בתוך שלו לא להיות תלויים ברצון הפקידות מחבדשת חשבונות חדשים לא שערנוס אנו ואין אנו יודעים עד מה. ועד כה לא נודע איך יפול דבר כי שני הצדדים עומדים על דעתם, אך נקל להבין כי יקיים פתגם החמון לאמר "האוהו ביד היא התפלה היותר טובה". זמתנחמים הם האכרים כי הפקידות תמלא הבטחתה לתת למו חלק ברוח היוין וימצאו אין להתנהג ע"פ מנהג הנדיב.

ב ע ק ר ו ן , עלה הקציר יפה ויכולים הם העקרונים לחיות על אדמתם על כן לא תנתן להם המיכה עוד. הגשם שהיה השנה למדי ובמועדו הורישי "הכנימה" שאותה לה לבלי עקין לקרסמם, ולא יכלה עשות זר מעשיה, ומחבלים הם האכרים תחבולות להנצל במנה לעולם בהקדימם או באחרם עת הזרע, ויש תקוה כי הנסיון יורה להם איך להזהר, או אז יהיו לברכה בקרב הארץ. פתח תקוה. עוד שמה עליה כי לא יצאה עוד מידי תקוה,

וגם לא נמלא עוד תקותה, בראשית החרף נעתר הנדיב להיות לעוזר לבניה בזאת: כי יזרעו המה שדותיהם, ובעתות המרגוע יעבדו בנחלתו בתור שכירי יום, ויאמר עם הספר, כי נוח לו שהאכרים יעבדו בנחלתו מחצית היום או שעות אחדות או יום או שבוע או חדש, בכל עת שלא תהיה לבו מלאכה כאחוזתם ובאו ועבדו על נחלתו ולקחו שכרם. ויחל ועד הפועל בעת ההיא את פני ועד הכללי באודיסא לשים לב לבקשת האכרים, ולעזר להם לזרוע שדותיהם, למען יוכלו לאחוז בזה וגם מזה כל יניחו את ידיהם כהצעת הנדיב, אך שומע לא היה להם, ויבלו ימי הזרע בתקוה שלא באה, עדי נאלצו לתת שדותיהם באריסות להפלוס, והדבר הזה גם נזק גם בזיון לישוב כ"י בא"י, אפט לא מצאו עצה אחרת לפניהם אחרי כי שומניהם הרבים על לא דבר הוציאו עליהם שם עצלים וכן היו גם בעיני ועד הכללי גם בעיני הנדיב אף כי לא נופלים הם בשאר הקולוניסטים בחריצות ובשקידה. ויהי אחר הדברים האלה, ויפקד הנדיב את מר גראם על אחוזתו שם, ואת מר אבולאפיה שהיה פקידו שלח ליסוד המעלה להיות שם פקיד, וירא מר גראם כי אמנם לא עצלים הם בני פ"ת וכי לשוא הוציאו עליהם יום כזה, ויהן את הנם בעיני הנדיב ויאר להם פנים ויקבל מרביתם לעובדים בנחלתו ושכרם נכון לפניהם לפי שנות העובד ולפי עבודתו עד תשעה גרוש ליום כחשבון הגרוש של יפו.

אמרנו „מרכתם עובדים בנחלת הנדיב“ כי ישנם אכרים שרוע מולם עצר בעדם מהכנס תחת כנפי הנדיב, ויש אשר הפקיד היושב בפאריז ומצורתו פרושה באה"ק הוציא אחת המשפחות למען הכנים החתיה אחרת שנפשותיה אהובות לו, ויהי מספר המשפחות כארבע ועשרים, ויתר המשפחות עדין הנה בחוץ ומצבן מורא מאד, אך נקוה כי מר גראם שכנראה תמים הוא במשרתו יכנים גם אותן לפנים. ואחוזת הנדיב נעבדת ע"י המשפחות בידים

המה בעיני כתבניות אשר עושים האמנים במרם עשותם המלאכה עצמה שעלתה במחשבתם. כמה תבניות נעשות ומתקלקלות עדי תעשה התבנית אשר יעיד עליה האמן כי היא מכונת לחפצו בכל פרטיה, ועל פיה יכין גם גוף מלאכתו? הרי גם הקב"ה כביכול בנה עולמות והחריבן ואמר דין הניין לי ודין לית הניין לי, להורות לכן האדם לבלי החליט דבר טרם נסותו באופנים שונים. אך אל יקל בעיניך קוראי היקר דבר התבניות האלה, כי אחרי עלה בידיו למצא תבנית טובה ומכונת, נכין מלאכתנו בלא זמן, כי הכל מוכן ומוזמן, ואחרי כי לא נמצא מכשולים בדרכינו נעוף ולא ניגע.

הבה נראה נא התבניות מה המה?

בני ראשון לציון כשבאו לנטוע כרמים נטעו גפנים ערבים עפ"י שמת העבודה של הצרפתים לאמר: נטעו הגפנים רצופים אלז לאלו באין מרחק בין גפן לחברו אלא מיתר אחר. וגם פחות מיותר, כמה שנים עברו עד שהכירו משוגתם, ואחרי שהכירו משוגתם והחלו לנטוע הגפנים מפוזרים לא נפסקה עוד ההלכה בהחלט, כי י"א שפוזר לגפנים רע להם רעע לבעליהם כי תבא בהם הרוח ושברתם, או תך אותם השמש וייבשו, ולא יכלו ללמוד הלכה למעשה מהערבים, שעבודתם היא עפ"י השמה הישנה שאין ברכה בה, בהיות ומורותיהם שמואים על פני האדמה, והענבים מהם ירקבו ומהם ישארו בסר, ויתרם אין בהם כח וליח, כיוצא בדבר: במשך הזמן הורה הנסיון כי טובים הם גפני צרפת מגפני ערב והחלו לטעת גפנים צרפתים, אבל טרם ידעו להבחין בין המינים לדעת מי מהם המוכרחים, ואחרי כמה שנים נבררה ההלכה כי לשלשה מינים משפט הבכורה, אפס כי כל מין ומין דורש לו דרך עבודה מיוחדת, ואדמה מיוחדת, ומקום מיוחד המסכים עם מצעו, אבל כבר נעשה מעשה, וכל הכרמים נטעו בערבוביאי נראה עד שראו הכרח בדבר לקצץ כל הגפנים מגזעיהם, ולהרכיב

את גזעיהם במיני הנפנים אשר בחרו בהם מין מין לבדו וכמקומו הראוי לו. ואחרי כל אלה באו האחרונים ושדו נרנא בהמנהג ויבראו ספקות חדשות. נהג נהגו עד כה לכבד מין אחד מהשלושה ע"פ שני אחיו ותהי כן הלכה רוחת בין בני המושבות כי מין אחד מהשלושה הכי נכבד, עד שבאו הפוסקים האחרונים והעלו בפלפולם לאמר: אמנם כן המין הזה מרבה פירותיו, ופירותיו נותנים עסים הרבה והעסים משובח הרבה, אבל מתוך מתקו הוא ממהר לחתחמך, ודרוש לו יקב במעבה האדמה ומכונה משליכת קרח, משא"כ במין אחר מהשלושה שיינו חזק ועומד הוא בפני השרב, וגם יקב גם קרח אין דרוש לו, ובלכתו בדרך לא יקרנו אסון, ואין טוב להאחוזות שאין ידן משגת להרבות הכנות מהמין הזה; ויש מגדולי האחרונים שפוסקים כי כדאי לנמוע כרמים לא ע"מ לסחוט יין רק ע"מ למכור הפירות, וכן נהגו בני גדרה (והאחרים מבני פ"ת שיש להם כרם) ישמזכרים הם ענביהם להפריסים וישבי השרון ולאחיהם שבמקוה ישראל; ואם הנסיון שנסה אחד הירושלמים להכין יין מענבי המושבות יעלה יפה או תפסק ההלכה בהחלט כפוסקים האלה. ואיך שיהיה כהא כולי עלמא לא פליגי כי כרם מביא ברכה לבעליו, והנסיון נתן הסכמתו על זה.

ראשון לציון. כרמי האחוזה הביאו השנה כפלים מבשנה החולפת ויהי משקל הענבים כשמנה עשר מאות קנטר, ומדת יינם יותר משלש מאות אלף ליטר; ויהי המרתף צר מהכיל את כל הכלים והיין, ויאצו לתת יין הלבן בעלית המרתף מקום לא יוכלו להקפיד במכונות הקרח כי דלתות וחלונים רבים בו, ואין שלטון בו להקפאון, ובמרתף נשפך יין כמים על הארץ לרוב מאד מאפס מקום, ומאפס שם על לב... ואת תרומת המעשר אשר עלתה יותר משלשת אלפים ליטר, לא אבה כבוד הרב הגאון הרנ"ה הלוי הי"ו אבד"ק עיר יפו המפקח על כשרות היין שם לשפק, ותהי עזתו

וגם לעז בנר יעב חדש נחלה הכלל שדוח כהצע שלא הוזה לפניה עיצלים נופלים האלה אבולאן מר גרז ישם כוז לעובדי עבודתו א שרוע מ היושב למען הכ המשפחו מורא מא יכנים גם

חרוצות. ועל ידם תעבודנה ארבע מכונות המהרישה, ותעקרנה עשב האיניול לכל יכה חרם את המטעים, מעמיקים הן המכונות במעבי האדמה כששים סנטימיתר ועוקרות האיניול מהשרש מבלי השאיר לו שרש וענף. המכונה האחת תסב במעגלה ע"י כח הקטור, והאחת בתשע זוג סוסים, והשתים תמסכנה בפרדים, שמנה פרד למכונה. כמאה הקטר אדמה כבר הוכנה במשך הקיץ למטעים שונים. והאכרים יען כי פתח פתוח מצאו בהיותם בני "פ"ת" מקוים הם כי להם הם עובדים בתת להם הנדיב אדמתו הנמצאה ולקח מהם תמורתה אדמה לא נמועה.

לבד המטעים נורע נכחלת הנדיב גם חטה גם שעורה, דורה ושומשמין, והתבואה עלתה יפה, כי אף שנשמי השנה לא היו לרוב אך תמיד כאו במועדס ויענו הדגן, התירוש והיצהר. ונסיונות שונים ינכו בני פ"ת בורעים ובמטעים, ויזרעו פשתן ויצליחו וקרוב יום כי יהיו "פשתנים". וקרוב הדבר שהמושבה תתפשט ותתרחק בשלשת אלפי דונמים שהיו לה לפנים ונגולו ממנה, ועתה ישונו לה. וכמאמרינו הבא נדבר על כל העוברות על הדונמים האלה עדי שובם לבעליהם.

ואגודת "למען ציון" הולכת בדרכה להושיב ערים נשמות, ותישבו ב"י בעין ננים ובנצרת וכו', ועל היושבים ברמלה הנן עליהם גנן והרחיב הישוב. להעותים עזר הנדיב לבנין מקוה מים ויקצוב שכר הש"ב והמלמד עשרים פרנק לחדש. ועזה עיר מובה להישוב ולוא התישבו אחינו שם כי עתה רא שכר מהערכים אשר יעמרוה ויסחרו בה, גם מעשי כלי יוצר חרם יש לכודי שם ולוא באה המלאכה תחת יד ישראל כי אז היתה לברכה גם לבעליה גם להארץ, אך לא יבואו להתישב שם רק יודעי שפת ערבית המתהלכת, מלומדי מנהגי הערבים ויודעים איך להתהלך עמם. כי רק אנשים כאלה יוכלו להתקים שמה. גם בחיפה גם

בעכו הולך הישוב הלך וגדל, ומקיים כי ע"י מסלת הברזל שתבנה עתה דרך הערים האלה ויגדל הישוב יותר ויותר שם.

יעקב גאלדמאן

יפו . בימינו , בשמנה ועשרים בו

תשובת שאלה.

ידידי אחי מר ירוחם פישל שלום! עוד תלונה אחת שמעתי ואותה הגדת לי, על בלי מהרי להענות לחדשים מקרוב באו הפושטים יד לתמיכה להפקידם על יד מי שהיכולת בידם למלא משאלותם. אמנם גם לתלונה זו יש מקום, אך כי אערכה מענתני לפניך ידעתי כי אצדק.

בהתבונני לענין התמיכה הנני רואה בו, ככלל הדברים הנוגעים לכלכלת עיני עמנו, אך ערבוביא גדולה כמושגים, אשר לרגלה תביא גם הערבוביא במעשים. הבה נביא נא אור בערבוביא זו, ונתבונן נא תחלה על מושג "הישוב" בהקפו ובמוכנו הכללי והוא בבחינת מה שהוא העתקת בני אדם ממקומם, למקום אחר להתישב בו, ונאמר בכאור המושג הזה, כי צורך "הישוב" בא בשלש דרכים; (א) אם הארץ צריכה לו. (ב) אם האומה צריכה לו. (ג) אם החברה צריכה לו.

הארץ צריכה לו, כיצד? יש ארץ רחבת ידים שאדמתה פוריה ומוכה, אלא שהיא מועטת באוכלוסים, והיא שוממה מחוסר ידים חרוצות אשר תשתמשנה בכחה להנאת בני האדם, או אז יעבירו ראשי הארץ ההיא קול לאמר: מי האיש אשר יואל להאחו בארצם, ונתנו לו אדמה כדי צרכו, ואף ינשאו אותו בעצים ואבנים וכל חומרי הבנין, וגם הגחות סדיניות יעשו לו, למען הרים כל

מכשול מדרכו; כדבר הזה עשתה ארץ רוסיא, תונרמא ואמריקא, וכיו"ב.

הלאום צריך לו, כיצד? יש גוי וממלכה אשר עיניה המדיניות, החומרים או הרוחנים, דורשים ממנה להחזיק מעמד במדינה אחרת, לכן היא נותנת לבה לנחול לה נחלה במדינה הזאת, אם בחרב ואם במחיר, והביאה בני אדם מארצה להאחו בנחלתה זו. גם באופן הזה משתדלים ראשי הממלכה הזאת, לסול הדרך לפני הבאים להתנחל, בעשותם להם הנחות מהנחות שונות, כגון מה שהצרפתים עושים באלגיר והגרמנים במונקין ובל כיו"ב.

החברה צריכה לו, כיצד? יש מדינה מרובה באוכלוסים יותר מכדי כחה לפרנסם ונשאה עיניה לקצות תבל, ומצאה לה ארץ שממנה ופוריה וכבשה אותה בנשק או בממון ושלחה רבים מביניה להתישב שמה והיתה הרוחה לנשארים.

שלשה מיני הישוב האלה, לא הרי הזה כהרי זה. באופן הראשון הכשרת האדמה לישוב הוא התכלית, והמתישבים הם המכשירים, באופן השני המקום הוא התכלית והאדמה והמתישבים הם המכשירים, ובאופן השלישי המתישבים הם התכלית והמקום והאדמה הם המכשירים. ומה בין תכלית למכשיר? שהדבר שהוא התכלית אין בו ברירה ואין משתדלים אלא בתקונו כפי האפשר, מה שאין כן במכשירים, שיש בהם ברירה לברר מהם לכתחילה, אך את אלה המקננים לתכליתם ביתר שאת, דרך משל, באופן הראשון של הישוב הרי האדמה השוממה שבמדינה כמו שהיא ואין להעוסקים בישובה אלא לברר למענה בני אדם חרוצים אשר יהיו בכחם להסר שוממותה ולהפכה לארץ נושבת, מבלי שים לב אליהם מאוזה עם הם, ומארץ מי יצאו. באופן השני: המקום גורם והוא קבוע ועומד ואין להחליפו באחר, אבל העוסקים בישוכו בוררים מתוכו את האדמה המוכשרת ומחזירים אחרי בני אדם הגונים

ממדינתם ומעמם, ובאופן השלישי אין ברירה באנשים אבל יש ברירה במקום ובארמה.

והנה אם אין לנו דבר עם הישוב ממין הראשון, אבל יש לנו דבר עם הישוב ממין השני וממין השלישי; ישוב ארץ ישראל בכלל מין השני וישוב ארגינטינא למין השלישי יחשב. תכלית האחד היא המקום המקודש שאומיתו קשורה בו במסורות המסורה, ותכלית השני הם האנשים הנפגעים מפגעי הזמן ולפי ההבדל שבתכליות כן תבדלנה הרכיבים המובילות אליהן.

ישוב ארגינטינא לפי שלא נברא אלא בגלל המגורשים מן גן העדן ולכן על פני חוץ, אין לנו בו זכות הברירה באנשים. כל האומללים האלה טענה אחת להם ללבנו ולהמון רחמנו, אם טובים ושלמים הם האנשים האלה, ואם יש בהם מגרעות ופי אחת היא לנו, ולא נוכל לחשוך חסדנו מעמם כולם. עלינו להטפל עמם עם כלם יחד כמדה אחת, ואלה שיש בהם מגרעות עלינו להתאמץ בתקונם, נורם דעה, נביאם למשמעת, נלמדם דרך ארץ, אם במקל נועם ואם במקל חובלים, אבל לא לדחפם חוץ למחיצה. לעומת זה יש דין ברירה במקום העוסקים בישוב זה מצאו ארץ ארגינטינא נאותה לחפצם, אבל אם היו מוצאים אחרת נאה ממנה היו בוחרים באותה האחרת. וגם עתה יש אומרים, כי משפט הבכורה לברויליה, משילי, מעקסקא, קאנאדא, ארצות הברית ואיי אפריקא. ובאר-גינטינא גופה יש ברירה במחוזותיה וגלילה לבחור מהם את הנאות ביותר. ואולם ישוב ארץ ישראל המקום בו העקר ואין לנו בו שום ברירה, כל שעל עפר בארץ ישראל, דבר חשוב לנו מאד ואין לנו אלא לשום לב להביא שטח גדול מאדמתה ברשותנו מבלי ברר הרבה במיניה; כל כבדת ארץ בהמצאה לנו עלינו לקנותה, אם טובה היא הלא לנו הטובה, ואם רעה היא עלינו להטיבה, אם ארץ חול היא ונובלה, אם ארץ מרשים היא ונסקלה, אם ארץ בצה

היא ויגבשה ואם ארץ מלחה היא ונשבת מלחה. והמפריעים והמכשולים בהתנכבם לפנינו בדרך המקנה הנכהל, המפניהם נסוג אחור? הלילה! כל מה שכחנו נעשה להתגבר על המפריעים האלה, עד בואנו לתכלית זו שאנו חפצים בו.

לעומת זה לא לבר שיש לנו זכות הברירה באנשים, כי גם לנו חובת הבחירה בהם, כלל גדול אמרו חז"ל: ירושלם שלעתיד לבוא אין עולים לה אלא במוזמנים לה ולא כל הרוצה לטול את השם „מישב" וכוא ויטול. וכללים אלה נתאמתו לנו כנסיון, הרבה אמרו לטול את השם הזה, מבלי היותם מוזמנים לו, ונכשלו והכשילו אחרים עמם. ומי המה המוזמנים לו? בני אדם הנתונים בכל לבם ונפשם אל הארץ הזאת, ומחבבים אותה לא לשם פירות גנוסר שבה, אלא לשם חבת קרובתה הלאומית, אך מבני אדם כאלה יש תקוה להישוב, ולא מבני אדם אשר תועלת עצמם היא להם לקו, כי אם גם בכל מקום חתועלת היא המחוללת כל, לא כן הדין בארץ ישראל, אשר אמנם טרם נמצא עוד בפירות גנוסר שבה די כח למשוך אחריהם אדם רב. ואדרבא כח גדול בהמפריעים והמכשולים הרכיבים המפוזרים על הרכיבים המובילות אליה, להרחיק מעליה בני אדם פושרים, אשר אהבתם לציון נשאו אך על שפתם ולבם כל עצמם, לכן לא יכזבו לישוב זה אלא בני אדם מלאי רוח לאומית, כי אך הרוח הזאת מגדלתם ומרומקתם על כל המעשים, ונותנת בהם כח לאורך רוח לעמוד בנסיון, ולסול הדרך לפני הבאים אחריהם.

שמא תאמר: הלא ראינו בני עליה כאלה והמה מועטים, ואם אך להם ישא הישוב עין הלא ישרך ררכו עדן וערנים ולא יבוא חיש לידי שכלולו, אף אני אומר לך שלש תשובות כדבר: (א) לו גם ישרך ררכו הן דבר הישוב איננו שאלת היום, כי אם שאלת ההיסטוריה אשר מאה שנים בעיניה, כיום אתמול כי יעבור,

ומדוע נהיה נחפזים בהתרתה? האם לא הורגלנו להמתין? הן כמעט זה כאלפים שנה שאנו ממתנים ומחכים! ולא עוד אלא שכל אותם הימים חכינו בלי מעשה, ואם עתה הקיצונו משנתנו והחילונו במעשה, למה נבהל ונרחוק את השעה להבל את מעשה ידינו? הטעם למדנו מפי הנסיון מה הבהלה והחפזון עושים? — ב) באמרנו כי לא יוסר הישוב כי אם ע"י חובבי ציון צרופים ומנוסים, אין כונתנו שיהיו המיסרים האלה כולם כהנים ובעלי מחשבה נשגבה, כי אם מסתפקים אנו גם כבני אדם פשוטים הקשורים בעבודות חוקות אל הארץ מצד ההרגל, ובני אדם כאלה אם אולי לא ימצאו רבים בחו"ל, אך בארץ עצמה נמצאו מהם רבים, בין מאלה שנולדו בה ובין מאלה שנתישבו פה מימים רבים, ונתחבבה עליהם הארץ מבלי לעזובה בעד כל כופר. — ג) הן לא אמרנו אלא כי התיסדות הישוב תהיה אך על ידי אנשים כאלה, כלומר: המושבות הראשונות תוסדרנה ותשכללנה על ידיהם למען תהיינה ליסוד חזק ונאמן כדי לשאת עליו בנין גדול ורחב ידיים ואם אלה המושבות התכוננה בהוגן, או הדרך פתוחה וסלולה לפני כל בני אדם, יהיו מי שיהיו, כי אז הבאים לשם תועלת גם ימצאו את התועלת שהם מבקשים והישוב יתגדל ויתרחב כדי צרכו.

והנה הכל מודים, כי ישוב חדש טען זרוז ותמיכה מבחוץ למען יוכל עמוד במלחמה עם המקרים והסיבות ובעודנו כאבו לא יקטף, אולם אופני התמיכה רבים הם ויפרדו בכללם לשני ראשים: לתמיכה כללית ולתמיכה פרטית. בכלל התמיכה הכללית: הכנת אדמה וקביעות גבוליה, הסרת המפריעים המדיניים והחברותיים והספקת צרכי צבור והתמיכה הפרטית אין בכללה אלא מה שבפרטה לתמוך בידי יחודי המתושבים במלוה או כמתנה למען תמצא ידם לכבד לתכליתם, אפס גם היא מתפרדת לשתיים: לתמיכה הבאה קודם מעשה ולתמיכה הבאה אחר מעשה.

קודם מעשה כיצד? הרי שאמר איש לעלות לארץ ישראל לשם ישוב ואין ידו משגת כל מאומה, או שידו משגת במקצת ואין לו כדי צרכו כולו, הרי הממונים על התמיכה אומרים לו: עלה וכל מחסורך עלינו. אחר מעשה כיצד? הרי שעלה איש לא"י על דעת עצמו ואמר להתישב משלו וכבר קנה קרקע וכנה בית אלא שתקפו עליו הסיבות והתרושש ואין לאל ידו לכלות את אשר החל, הממונים על התמיכה משלימים לו חסרונו ועוזרים לו לחלצו מן המצר.

דרכי התמיכה הללו אינם שווים בכל מיני הישוב. דרך משל, בישוב ארגינטינא התמיכה הפרטית הוא העקר וגם התמיכה הכללית שבו אינה באה אלא למוכת היחידים משא"כ בתמיכת ישא"י שבו התמיכה הכללית עומדת בראש ואין התמיכה הפרטית באה אלא לשם הכלל. כיצד? — הנה כבר בארנו כי ישוב ארץ ישראל דורש לא אך ידים חרוצות כי אם גם לבבות מתלהבים באש קודש של חבת הארץ. אבל כלל גדול הוא, כי מי שיש להם ורוצים המה מעוט שבמעוט, ולא מהם תבנה הארץ, כי על כן בבואנו לבחור ממי שיש להם ואינם רוצים וממי שרוצים ואין להם עלינו לבחור באחרונים ולמלא מחסורם מבחוץ, הרי כי תמיכתם היא צורך הכלל למען יהיו המה החלוץ לפני העם, אשר יסולו הדרך וישימו העקוב למישור ויבואו אחריהם עם ה' וישבו לכבש בארץ.

מכל הדברים האלה הלא איש איש יבין מדעתו, כי בני ישוב א"י הבאים להתמך צריכים בדיקה כפולה: בדיקה מצד צרכו לה, ובדיקה מצד כשרותו לה, ובדיקה השניה הווי קשה מאד באנשים אשר טרם עמדו בנסיון, ואין לנו ידיעה מחבתם לציון, אלא ממה שאומרים בפיהם או ממה שעסקו ד"מ בקבוץ נדבות לישא"י והפצת הרעיון בין בני גילם בחו"ל, כי יש בין אנשים כאלה רבים מאד אשר הפצם רב מיכולהם, ויש בהם גם רבים אשר לכבוד עצמם

הם דורשים. הנסיון הורה לנו כי לא רק בדברים שבאמונה ודת, כי אם בכל דבר שבלב רוח, זיפנות וצביעות נוהגות בו. וכבר ראינו צבועי השכלה, צבועי המוסר וגם צבועי חובבי ציון אשר נראו כענן כבד על פני העם, ויוליכו רבים שולל. לפיכך אני אומר כי לא נבראה התמיכה הפרטית אלא בשביל בני אדם, אשר כבר עמדו בנסיון שלש או שנתים ימים והראו כחם לעמוד בקשרי המלחמה בעוזו וחיל. אך לא בשביל בני אדם אשר זה מקרוב באו, וטרם עברו עליהם ימי גדול השנים כבר פושטים ויהם לתמיכה. לאלה אנו משיבים מי שברכיו כושלות ישיב מצבא העבודה ויפנה המקום לטוב ממנו.

גם בגוף התמיכה דעתי נוטה, אשר לא התנתן ביד רחבה ובמלוא הפנים, כי אם מעט מעט בדרך סיוע לכח הפועל מאלוהי. כשמלמדים את התינוק ללכה, או את השוחה לשחות, מהזיקים בידם מפרק לפרק, כדי שלא יפול ולא יטבע, אבל רוב למודם להפקיע את עצמם ולהתרגל בפעולתם מאליהם. גם התמיכה בעיני הוא אחד ממכשירי החנוך לעבודה וכל יתר שבה כנמשל הוא.

והנה נא ידעתי כי הלכה זו כחדשה תהיה בעיני רבים, אשר הסכימו לשמוע תמיד תנואות בדרך ההפך, המחלישות כי כל גופה של התמהמהות יסוד הישוב, הוא בשביל שהתמיכה אינה באה בבת אחת, ובפורון גדול וגם אני בחלומם הייתי, ואולם אחרי שובי נוכחתי כי לא כן הדבר, ולא לבד שהתמיכה הכאה בקמוץ מְכֻנָּת לתכליתה מהבאה בבת ראש; כי אם גם היא מעונה הוצאה מועמת מחברתה. הגע בעצמך אם היו נוהגים לאיש כדי צרכו בפעם אחת, אין ספק אצלי, כי מחצית הסכום הזה, היה הולך לאבוד בנסיונות שלא התמחו, ומחציתו השני היה הולך וכלה בדרכים אחרות, ולחפצו לא יבוא האיש לעולם, לא כן בהנתן לו התמיכה מעט מעט, או לא לבד שהוא מקמץ בהונותן לבו שיהיה המעוט עושה

הרבה, כי אם גם מתעשר בנסיונות. מבלי שיכלעו סכומים גדולים. האמנם לא נבחר ממני גם הצד החשוך שבדרך התמיכה הזאת והיא מה שהרגיל את הנתמכים לחזור על פתחי התומכים, ותמע בקרבם מדת הקבצנות, אבל גם למכה זו יש תרופה, אם היה תהיה התמיכה מסורה לידי אנשים יתרי מדע אשר ידעו לכוון את השעה ואת המקום ואת הצורך כהוגן, ובכלל יש לחוק חוק בתמיכה שלא הנתן למי שמבקשה, כי אם חוב יהיה מוטל על המתעסקים בדבר ללמוד היטב את מצב איש, איש מבני הישוב, ולהקדים לכל הזקוק לתמיכה את תמיכתו במרם שנשאל. את שאר דברי בענין זה אדבר אליך אי"ה במכתבי הבא.

והנני אחיך דו"ש יחיאל מיכל פינס.

שבת תרנ"ג ירושלים ת"ו.

שפת ציון

א מלות העקר

עושר הלשון כעושר האדם. יש אדם אשר מטמוני זהב לו, אך אוצרותיו אוצרות חשך, כי ננויים הם במקום שאינם עושים פרי, ואין בהם הנאה לא לו ולא לעולם. ואיש כזה שאינו מוצא נחת רוח בעשרו ושואף להרבות הונו משל אחרים שואלים לו: למה לך לתת עיניך בקצה הארץ? עסוק בשלך שא ותן בו, ועשרת ועשית חיל במקומך. ויש אדם אשר רכושו איננו רב, ועוסק בו ונושא ונותן בו, ומשתמש בכל קנין קטן מקניניו המעטים בראוי לו, ונמצא הוריו הזה הולך וגדל. וברבות הימים עשרו מתרבה משל העשיר הגדול הרובץ בעצלתים על דבריו.

אם לא נאלץ לצמצם את נבול אוצר לשוננו בארבע אמות של כתבי הקדש, כי אם נסכים אל דעת כל ראשי חכמי לשוננו, מיטות ר"י בן גנאה (בהקדמתו לס' הרקמה) ועד הרמב"ם (בהקדמתו לס' זרעים), עד אחרוני האחרונים, כי שפת חכמינו היא עברית גמורה, יש לנו לשון עשירה מאד. אך עד תחלת ימי הערביאים, אשר לפי דברי שני גדולים מחוקרינו — הרב שד"ל ז"ל (ציון תר"א) וד"ר ריי"מ זק"ש ז"ל (רעליגינאזע פאעזיע דער שפאנשען יודען) — היתה לשוננו בכללה לשון חיה, התהלכו עמה אבותינו בדרכה, וישמשון בכל מלה לפי הראוי לה, אולם מימי בני תיבון החלו ימי האונס ללשוננו. והחכמים האלה אשר העשירו את הספרות עושר רב, לא העשירו את שפתנו ולא הרחיבוה, וגם משקלה לא נתנו לה, כי תחת שרשרות הזהב אשר באוצרותיה שמו עליה כבלי ברזל משל אחרים. ומידם לנו כל המלות הקשות להתעכל במעי העברי, המלות המכבידות את כל ענין קל, עד כי תחת הברך את הקשה, יקשו את הברך. ואשר על כן היו רבים ממבחר ספרינו, הראויים גם לכינונים, כגון הכוזרי, כספר החתום. ופן יאמר האומר כי הדעות החדשות הן הצריכו למלות ההן? אין הדבר כן! הנה לשוננו לשון הנביאים ברום הגיונם, ולשון חכמי המשנה והתלמוד בכל דקדוקי פלולם הדק והעמוק, נוחה מאד לבטא ולהביע כל דעה, ולתרגם מכל לשון, בלי שום אונס, אם רק ישיביל בעל הלשון לבחון היטב את טיב כל מלה, הנמצאה במקרא, במשנה ובחלק העברי שבתלמוד ובמדרשות, ולשמש בה לפי הראוי לה ועל פי טבעה, או למצא לדעה חדשה מלה יחודה, או מלה שהשמישה מועט בספרתנו, ואיננה נוהגת הרבה למען שמור את הדעה מתערובת רמיון. ובמקום שמלה מולדת הוין המצויה בספרתנו, ראויה יותר לענין מגוף מלה מולדת בית, יש ליהרהר ולקטנה היטב, לא רק לפי משקלה, שאינו אלא טפל, כי אם לפי

טיבה ורוחה עד כי הדיה שם מלא לענין המבוקש, ולפי מעמדה, כי תהיה נאה ומתקבלת על טעם העברי. אך חכמי בני תיבון בכל בנותם הטובה, לא מצאה ידם לעשות כן, כי תנאי גדול הוא למתרגם, להבין היטב את הלשון אשר ממנה הוא מוציא, אך בשום ענין אין די לו רק להבין את הלשון שאליה הוא מביא, כי אם יש לו למשול ולשלוט בה, וללוש אותה בין אצבעותיו כדונג ולעשות בה כל מה שלבו הפין. סוף דבר, יש לו לדעת אותה הרבה יותר מאשר הוא יודע את הלשון שממנה הוא מוציא; ובחכמי בני תיבון היה הפך גמור מתנאי זה, כי הלשון הערבית שממנה הוציאו היתה להם שפה חיה קלה ונוחה, ולשון העברית היתה בעיניהם לשון מתה, וקשה וכבדה עליהם. על כן נאנסו לברוא להם מלות שפניהן עבריות ותוכן ערבית, או לשמש במלות שנוצרו מעקרון לתשמיש הוראה אחרת, ואין בהן החיים הראויים להוראה שגם רוצים בה. ובראות החכמים ההם כי במלאכתם זאת לא ישנו חיל, לא חששו עוד להבחין הרבה בשמות שקבעו לעניניהם, ויקחו מכל הבא בידם, ולא מרחו ולא חששו לבקש המלה הנכונה גם בשפת ערבית השגורה וידועה להם היטב.

אביאה נא ראייה אחת לדברי:

„יסוד" קראו בני תיבון בתרגום מערבית לעברית, למוני החומר הפשוט, המצטרפים יחד לגשם אחד; ובאמת שם „יסוד" מכוון רק למעשה בני אדם, לבסיס דומם מונח במקומו, ואינו ענין כלל למוני החומר שיש בהם מעין רוח חיים, הפושטים ומפעפעים בכל מלוא הגשם ומזונגים ונגמור לכל חלקיו.

בעלות זאת על לבנו, אמרנו מי יודע, אין זאת כי אם גם הערבי יקרא לחומר הפשוט „יסוד". ונדרוש כפי מר ילין חכם מומחה לדבר זה, והנה אין שם אחר לחומר הפשוט בלשון ערבית כי אם „ענָר", אשר מוצאה נעלם כפי הרכם ההוא. ונקבע אנהנו מדרש

לפי קוצר דעתנו, ויצא לנו, כי מלת עֶצֶר מתהפכת בעברית לשם "עֶקֶר", כי הנין שבין פא' הפעל ועין הפעל, אינה כי אם הרחבה הנוהגת הרבה בלשון ההיא: חָטָה = חִטָּה; בַּת = בְּנַת; ועין הפעל שהוא צדי של ענצר, הוא עין הפעל של מלת עֶקֶר; כי שתי אותיות אלו, צדי וקוף הרגילות להתהפך בלשונות בני יפת א=O לפי טבע התנועות הבאות אחריו, נוחות הן להתהפך, בלשונות בני שם במלה אחת כמו: צלעים = קלעים (מ"א ו', ל"ד) מַחְקָה = מַחְצָה (שופטים ה', כ"ו). לאור שהודה לנו חכם זה ושמו בחרושוני, מצאנו כי מוצא מלת Elementum שם חומר הפשוט בל"ר, הוא תרגום ממש למלת עֶקֶר ושורש צומח מצמיח ומפעפע, ומציאו מלת Oleo שפרושו צמח. והרבר הלא ידוע כי הערבים אשר היו למורי תורת המכע בימי הבינים לכל העמים, קבלו ראשית דעתם בזה מחכמי יון ורומי, ובכל זאת עובו חכמי בני תיבון, המלה הראויה הזאת, ויבחרו באחרת שאינה ראויה. הן אמנם כי גם אנחנו לא נחפוץ להנהיג מלה זו, הנשמעת לפנים הרבה, יען כי מתבררים אנחנו בלבנו, כי מצאנו מלה ראויה גם ממנה. בהיותה לפי מעוט השמישה מתחרת יותר לענינה. אך הפלא יפלא בעינינו, מדוע לא בכרו את מלת "עֶקֶר" הראויה לענינה בעברית, ושגופה נוהג בערבית, ותרגומה ברומית על פני המלה העברית "יסוד" שאינה ראויה לענינה בעברית, ואין גופה נוהג ואין תרגומה נוהג גם בלשון אחרת.

ועל פי הדברים האלה נערב את לבנו לערוך ערך מלין, שאינן מוכאות מן החוץ כי אם מוצאות הן מאוצרות לשוננו בלי שום אונס. ואין אנחנו אומרים לגרש ח"ו יצירי החכמים השלמים בני תיבון, מהסתפח בנחלת ה', כי כבודם במקומם מונח, בספרים היקרים מאד שתרגמו לנו, ואשר יהיו תמיד למקור חיי רוח לכל חכם בישראל. אך לאלה ממשכילי הדור הזה, הרוצים לחדש את

נעורי לשוננו מתוכה ועל פי דרכה, והאוהבים לראות את הנעימות והנמרצות, את החלקות ואת ההוקות במקום אחד. הגנו נותנים פה מספר מלות הראויות גם לחכם בהכמתו גם לבעלי דרך ארץ בכל שיחתם והגיונם, ולבלתי היות שפתנו שתי לשונות נפרדות, לשון חכמים לעצמה ולשון הריוטות לעצמה, כי אם לשון אחת ומיוחדת אשר בה יביע כל איש לפי ערך חכמתו את מחשבתו, את צרכו באחת הלשונות המתוקנות.

יְשִׁתִּיָּה (יומא נ"ג): אור ש ט אָ פּ; עקר הנברא הראשון שממנו נעשה הכל. **יְשִׁתִּי** (ויקרא י"ג, י"ח) חוט העקר המעמיד את הפְּקָתָה ויש לה לחשתמש בו למלת גרונדרצוג.

יְשִׁתִּית (תלמוד טופס"ט, י"ז) פְּקָתָה, העקר המעמדת את כל הארץ, והתלמוד משמש בו למלת גרונדרלאגע.

יְשִׁתוֹת (י"ט, י"ז) תהלים י"א, ג' והנפרד, שֵׁת על עמ עמט. ירונד-פעסטע, גהונד בעשטאנדטהייל, החלק המעמיד את הכל.

יְשִׁתוֹת (יומא נ"ג): זוך הערוים בילדען, זוך הערוים פֶּאָרמען. פֶּעַל יציאת הדברים מכלל חומר וכואם ליד צורה.

יְקוּם (נכא"ש ז', ד') דאויין, עקסיסטיענין. העולם העומד הנמצא והמוחש והושאל גם לקנין (דכ"ו י"א ו' 2)

יְצַבֵּה (דניאל ב', מ"א) סובסטאנציאליטאָט, כגולת העקר העומד והקים שבחומר ועצמת טבעו.

(1) עיין מנהדרין כ"ו: ששם כונו אל מוצא מלת "שתות" מן "שתיה" ואל שתוף משמעה עם מלת "מצוקי" ארץ, ואל שתוף מולדתה עם מלת "הושיה". (2) והנפלא כי גם בלשון אנגלית שם אחר להויה ולקנין. Substance.

Effects. (3) תרגום נכון זה היגיוו כל הפרשנים הקדמונים שפירשוהו ככה, מן הווק מצב הברול" (כ"ז), "כח". (לאכ"ט) מן מַצְבֵּה ועמור של ברול (כ"ט). התיו של נצבתה היא במקום ה הנקבה בעברית והאלף שלאחריה סימן הידיעה היא בלשון ארמית.

קָרָן (פֶּה אֵל, אֵל) גְּרוּד־נְקָא־פִּיטְאָל, עֵקֶר הַקֶּיֶן הַקִּים חֲנוּשָׁא פִּירִית,
נַעֲמָו אִינוּ כִּטְל וְאִינוּ נֹאכֵל.

סֶדֶן הָאָרֶץ (כִּיָּן י"ב) עֵקֶר גִּיף כְּדוּר הָאָרֶץ.
עֲצִים (וִיקְרָא כ"ג, י"ד. אִיּוֹב כ"א, כ"ג) וְוַעֲוֹעֹן, עֵקֶר הַיֵּיהּ הַפְּנוּמִית שֶׁל כָּל
דָּבָר, הַמְעַמְדֵר אוֹתוֹ בַּעֲצָמוֹת הַמְעַמְדוֹת אֶת הַנּוֹף.

עֲצִימָה (יֵשׁוּ מ' כ"ט) וְוַעֲוֹעֵנָה הַיֵּיט, דָּבָר הַעֲצֵם, כַּח הַעֲצֵם, מְגוּלַת הַעֲצֵם.
אֲפִי (יָדוֹשׁ סָקִים אֵל, וִיקְרָא רַב־לֵי) סְאָרְאֶקְטֵר, טִיב הַרוּחַ הַנְּכַבְלֵת
וּמְיוֹחֶרֶת לְשֶׁל נֶפֶשׁ וּנְפֶשׁ וְלִכְלֵל אוֹמְרָה וְעֵקֶר דַּעַת כָּל אֲחַת מֵהֶן.

אֲפִית (כִּי, י"ד) סְאָרְאֶקְטֵרִיסִיק, דָּבָר הָאֲפִי שֶׁבָּהֶן נִכְרַת כָּל נֶפֶשׁ.
עֲלִיל (כִּיָּה כ"א) עֲלִילוֹת (כִּיָּה) וְוִירְקֵלִיבְקִיט, אֲמַתַּת הַנְּרָאָה וּמְנִישׁוֹ,
הַפֶּךְ הַרְמִיּוֹן וְהַחֲלוּם.

מלות כאלה הן ראשי התנאים לאפשרות מחשבה מרוקת,
זע"כ טרחנו להביאם הנה ומקיים אנחנו, כי בדרך למודש יודמנו
מאליהן עוד מלות ממין זה ומן הדומה לו. אך יען כי מין זה
מיוחד הוא ביותר לקהל חברינו הסופרים על כן לא נחרל לתת
הראוי לכל קהל קוראיו הנכבדים, תרגומי מלין אשר נקיה כי כל
אחד מקוראינו ימצא הפץ במ.

יָקוּם שֶׁשְׂרֵשׁוּ, קוֹם וְנִצְבָה שֶׁשְׂרֵשָׁה, נִעֲבֹ שְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן עֲמִידָה חֵם.
וְשֵׁנִיהֶם תְּרַגְּוּ מֵלֹא לְמֵלֶת סוֹכְסֵטְאָנֶץ וְעֵקְסִיסְטֵעֵנֶץ הַרְוּמִית שֶׁגַם הֵן שְׁחִיחַן
לְשׁוֹן עֲמִידָה.

(1) קָעִים יִתְרַגְּוּ אוֹנְקִלוֹם (כַּח־ו) "בְּכֶרֶן" וְאִין סֶפֶק, כִּי חֲכָמֵי לְשׁוֹנֵנוּ בִּימֵי
הַבַּיִת הַשֵּׁנִי, וְיִדְרוּ אֶת הַמֶּלֶךְ הָאֲרָמִית הוֹאֵת בְּשֵׁם "קָרָן" הַרְוּמָה בְּכַתְיִבּוֹ וּבְשִׁמּוּעָהּ
לְאֲרָמִי, וּבְמִשְׁמַעוֹ לְעִבְרִי, כִּי "עֲצֵם" וְ"קָרָן" קְרוּבִים בַּעֲנֵן.

(2) ב' בְּכָלִים, שֶׁל בְּעִלְיָל, בְּעִלְיָלוֹת, עִישָׁה אֶת הַשֶּׁם לְתוֹרַת הַפֶּעֶל, וְוִירְקֵ-
לִיבְקִיט". וּנְפִלָא הוּא כִּי מְקוֹר הַפֶּעֶל הוּא "עוֹלֵל" תְּרַגְּוּ מֵלֹא הוּא לְמְקוֹר הַפֶּעֶל
וְוִירְקֵנֶץ". וְלִפִּי דְבָרֵי פֶלְסִפִּי גְרַמְיָא, כָּל הַנְּרָאָה הַנִּשְׁמַע שִׁישׁ בּוֹ מִשֶּׁשׁ הוּא
פּוֹעֵל עַל כָּל הוֹאִיו וְשׁוּמְעֵיו בְּשֵׁנָה, וְעַל גְּרָאָה בְּעִלְיָל אֲמָרוּ רַבּוּתֵינוּ לְשֵׁנָה
דְּמַגְלִיא (כִּיָּה כ"א) דְּמַפְרֹסֶם (יָדוֹשׁ סָס) לְאֲמָרוּ: שְׁאִינְנוּ דְּמִיּוֹן יְהוּדֵי אֵלֹא מֵרָאָה
בְּמִדְּרַת הַנְּרָאָה לְעַן כָּל בְּרִיה.

ב.

מְנַרְמִינִית לְעִבְרִית

במאמרנו „להשיב דבר“ בהמליץ נומר 19 הודענו, כי באהבה
דבה נמינו את שכמנו לעבודת הכבוד, לנסות את כחנו לתרגם
לעברית את כל המלין הגרמניות, שהציע לפני הקהל, בספר
הפרס, החכם האוהב את שפת אבותיו באמת, ומרגיש היטב את
צרכיה מר טאוויאוו, ועתה הננו מתכבדים לקים בזה את דברנו
ההוא ולתרגם את המלין אחת אחת.

עֶרְנֶסֶט. באמת ובתמים (יהוש' כ"ד, י"ד. שופ' ט', ט"ו,
י"ט) [בתורת תה"פ].

שְׁאֵת בְּרָא' מ"ט, ג'. חֲבֵק' א'. ז'. תְּהֵל' מ"ב, ה'.
אִיּוֹב י"ג, י"א. ל"א, כ"ג. מ"א, י"ו) [בתורת שם
המדה].

וועבער בּוּאָרְטֵערֶבּוּךְ שְׁלוּ יבאר: עֶרְנֶסֶט: „די ווירקליכע,
וואָהרע געוויננע (אים געגען זאמץ פֿאַן שערץ); דאס רוהיגע,
וואורדעפֿאַללע בענעהמען; דיא בעהאררליכקייט; דער אייפֿער, די
שארענגע; ... געזעמזט; מאָנגליך“. ועתה הנה „בתמים ובאמת“
יהוש' כ"ד, י"ד) תרגום מלא הוא במקומו ל„ווירקליכע וואהרע
געוויננע“ כי כבר החל יהושע לחשוך את דורו הצעיר כי אין
תוכו כבדו, כנראה ברור בפסוק שלאחריו שבחן את לבם. גם „באמת
ובתמים“ (שופטים ט' ט"ו, י"ט) במאמר יותם אל אבימלך נאמר
על הכונה הנכונה והנאמנה ווירקליכע וואהרע געוויננע.

„שְׁאֵת“ תבוא לכפל לשון למלת „עו“ ובתורת הפך ממלת
„פּחו“ (ברא' מ"ט, ג') ועו האמור שם הוא כּעֵדֶה־אֲרִיבְקִיט,

געזעמזט = מאַנגליך ווין, שכולם לפי וועבער באור „ערנסט" ה"פחו" ההפך מ"שאת" הוא „לייבטוינן" ההפך מ"ערנסט". בחבוק א', ו' באה „שאת" עם „משפט" כאחד. בתהלים ס"ב, ה' הפך היא למלת כזב ולמדת אחד בפה ואחד בלב. — באיוב י"ג, י"א באה היא כאחד עם „פחד" ובתורת הפך למשא פנים ולמהתלות הנזכרים בשני הפסוקים שלפניו. שם ל"א, כ"ג באה עיר הפעם כאחד עם „פחד" ושם מ"א, י"ז באה היא כאחד עם „מגור". ומשפט פחד ומגור אינם אלא מיני עליו של מדת „ערנסט" אשר עליהם יאמרו הגרמנים דער ריכטערליכע ערנסט, דער פֿינסטרע ערנסט, דער בלוטיגע ערנסט וכיו"ב.

טאפפער: אמיץ. טאפפערקייט: אקין.

הייזעריגקייט: קול צרוד; גרון נחר. כי כן דרך לשוננו לסמן את המדה הפשוטה בעצם ותארו: לב שִׁמְחָה: פֿראָהוינן. לב מבין: פֿערשטאַנדניס; און שומעת: אויפֿמערקזאמקייט; יד חוקה: מאַכט; רוח גבורה: ערעלמוטה; רוח נדיבה: ערעלמוטה. לאַכערליכקייט: גחוך [בתורת שם המדה]. לאַכערליך: גלעג.

שפאננקראַפֿט: אם יתרגם כפשוטו עלאסטיציטאַט, יאמר כח המותח כי מותח הוא הדבר המתגדל והולך וחוזר למדתו הראשונה „והיו מותחין והולכין" (ב"ר) נמתחה הקשת וחזרה (ב"ר פ"ו) גם ליצירת האברים בגוף האדם שהיא פעולה עלאסטיים יאמר „נמתחו אבריו". ואם נדין מקרבת משפחת השרשים על פי קרבת מוצאי אותיותיהם יש להחזיק כי „קמתח ומשך" הקרובים בעברית משתתפים גם בתרגומיהם בלשונות אחרות. וכשם שמתוחה היא תרגום לשפאננונג מוחשת, כך היא משיכה תרגום לשפאננונג מורגשת. ומושך את הלב יאמר לדבר שלב האדם חומד לדעת את סופו, שעליו יאמר הגרמני שפאננענד.

אנשטרענגונג. מוצא מלה זו הגרמנית היא משרש „שטראנג" שפרושו חבל לאמר „מצוי מדת החבל" שהיא בעיניהם ציור של השתדלות גדולה מאד. ובלשוננו אינו כך, אנחנו נביע מלת אנשטרענגונג בציור חזוק הכח „אויפֿראַפֿען דער קראַפֿט" ונתרגם אנשטרענגונג: מאמצי [או מאמץ] כח. (איוב ל"ו י"ט).

זיך אנשטרענגען: אַמץ כח (משלי כ"ד, ה') נבר חילים (קהלת י' י').

זיך בייטען: התקומם, התפָּרץ.

געוויססען. מלה זו בלשונה הגרמנית לעצמה היא שרויה. לא כן בלשוננו העברית כי שם היא, וצרתה דרות בכפיפה אחת. ואינן אלא שתי מדות לעצם אחד: היצר הוא הכח היוצר את המחשבות שהן נשמות המעשים. וכל זמן שהוא טוב ומחשבותיו טובות ומעשיו טובים יאמר לו יצר טוב שהוא תרגום מלא ל„געוויססען" שהיא הדעת הטובה הרוצה את הטוב. ובזמן שאין היצר נוטה אחרי המוסר והצדק, ונמשך ביותר אחרי האות החושים ותולדותיה, והרי הוא רע ומעשיו רעים ומחשבותיו רעות או יאמר לו יצר רע שתרגומו לידענשאַפֿטליכע גייער. ובכך הבחינה לשוננו דבר והפכו במקום שלא הרגישה הגרמנית אלא דבר פשוט. — מבע היוצר הוא להיות יועץ לאדם קודם מעשה ושופט לאחר מעשה, זכה ועשה טוב יצרו מצדיקו ומשמחו; לא זכה ועשה רע יצרו מרשעו ומצערו. על כן אמרו קדמונינו „צדיקים יצה"ם שופטן, רשעים יצה"ר שופטן" (ברכ' ס"א:י) ומי לא יראה במאמר זה ציור הגעוויססען.

שאַטטירונג. יאמר לצרופי תערובות מיני הצבעים השונים, למן הכהה שבכהות עד העזה שבעוות, ובלשוננו יש תרגום מלא למלה זו:

געוועזענע מענטש = מאַנגלדיך ווײן, שכולם לפי וועבער באור „ערנסט“ ו„פחו“
 ההפך מ„שאת“ הוא „לייבטויגן“ ההפך מ„ערנסט“. בחבוק א', ו'
 באה „שאת“ עם „משפט“ כאחד. בתהלים ס"ב, ה' הפך היא למלת
 כוב ולמדת אחד בפה ואחר בלב. — באיוב י"ג, י"א באה היא
 כאחד עם „פחד“ ובתורת הפך למשא פנים ולמהתלות הנוכרים בשני
 הפסוקים שלפניו. שם ל"א, כ"ג באה עיר הפעם כאחד עם „פחד“
 וישם מ"א, י"ו באה היא כאחד עם „מגור“. ומשפט פחד ומגור
 אינם אלא מיני עלוי של מדת „ערנסט“ אשר עליהם יאמרו הגרמנים
 דער ריכטערליכע ערנסט, דער פֿינסטער ערנסט, דער בלוטיגע
 ערנסט וכיו"ב.

טאפּער: אַמײן. טאַפּערקײט: אַמײן.

הייזער־יגקײט: קול צרוד; גרון נָחַר. כי כן דרך לשוננו
 לסמן את המדה הפשוטה בעצם ותארו: לב שְׂמַח: פֿראָהויגן.
 לב מִכּוּן: פֿערשטאַנדיגן; און שומעת: אויפֿמערקואַמקײט; יד
 חֻקָּה: מאַכט; רוח גבורה: ערעלמוט; רוח נדיבה: ערעלמוט.
 לאַכער־ליכקײט: גחויך [בתורת שם המדה].
 לאַכער־ליך: גלעג.

שפּאַננ־קראַפֿט: אם יתרגם כפשוטו עלאסטיציטאַט, יאָמר
 כח המותח כי מותח הוא הדבר המתגדל והולך וחוזר למדתו
 הראשונה „והיו מותחין והולכין“ (ב"ר) נמתחה הקשת וחזרה (ב"ר
 פ"ו) גם ליצירת האברים בנוף האדם שהיא פעולה עלאסטית
 יאמר „נמתחו אבריו“. ואם נדין מקרבת משפחת השרשים
 על פי קרבת מוצאי אותיותיהם יש להחזיק כי „קתוח ומשוק“
 הקרובים בעברית משתתפים גם בתרגומיהם בלשונות אחרות. וכשם
 שמתוחה היא תרגום לשפּאַננ־מוחשת, כך היא משיכה תרגום
 לשפּאַננ־מורגשת. ומושך את הלב יאָמר לדבר שלב האדם
 חומד לדעת את סופו, שעליו יאמר הגרמני שפּאַננ־ענדֶר.

אנשטרענגונג. מוצא מלה זו הגרמנית היא משרש
 „שטראַנג“ שפרושו חבל לאמר „מצוי מדת החבל“ שהיא בעיניהם
 ציור של השתדלות גדולה מאד. ובלשוננו אינו כך, אנחנו נביע
 מלת אנשטרענגונג בציור חזק הבח „אויפֿראַפֿען דער קראַפֿט“
 ונתרגם אנשטרענגונג: מאַמֿצי [או מאַמֿץ] כח. (איוב
 ל"ו י"ט).

זיך אנשטרענגען: אַמֿץ כח (משלי כ"ד, ה') גבר
 חילים (קהלת י' י').

זיך ביימען: התקומם, התפָּרץ.

געוויססען. מלה זו בלשונה הגרמנית לעצמה היא שרויה.
 לא כן בלשוננו העברית כי שם היא, וצרתה דרות בכפיפה אחת.
 ואינן אלא שתי מדות לעצם אחר: היצר הוא הכח היוצר את
 המחשבות שהן נשמות המעשים. וכל זמן שהוא טוב ומחשבותיו
 טובות ומעשיו טובים יאָמר לו יצר טוב שהוא תרגום מלא
 ל„געוויססען“ שהיא הדעת הטובה הרוצה את הטוב. ובזמן שאין
 היצר נוטה אחרי המוסר והצדק, ונמשך ביותר אחרי תאות החושים
 ותולדותיה, והרי הוא רע ומעשיו רעים ומחשבותיו רעות או יאמר לו
 יצר רע שתרגמו ליידענשאַפֿטליכֶע גיער. ובכן הבחינה לשוננו
 דבר והפכו במקום שלא הרגישה הגרמנית אלא דבר פשוט. —
 טבע היוצר הוא להיות יועץ לאדם קודם מעשה ושופט לאחר
 מעשה, זכה ועשה טוב יצרו מצדיקו ומשמחו; לא זכה ועשה רע
 יצרו מרשיעו ומצערו. על כן אמרו קדמונינו „צדיקים יצה"ם שופטן,
 רשעים יצה"ר שופטן“ (ברכ' ס"א:) ומי לא יראה במאמר זה ציור
 הגעוויססען.

שאַטט־רונג. יאָמר לצרופי תערובות מיני הצבעים השונים,

למן הכהה שבכהות עד העזה שבעוות, ובלשוננו יש תרגום מלא
 למלה זו:

ש א ט מ י ר ט [בתורת שם לוי]: פתוך (נגעים א', ב'.
שבעות ו').

ש א ט מ י ר ו נ נ [בתורת שם המדה]: פתיכה (רש"י שבעות
שם) או פתך (אופן לשבת ד' אחר הפסח) ושם השכיל הפימן
לצור ברוח שירתו את הליפות צבא המרום לסדרו גנייהם ומקומותם,
במלות " פתכים ותוכים" כי הפתוך הוא האמצעי שבין שני גונים,
והתוך הוא האמצעי שבין שני מקומות.

א פ ע נ ה י י ט: נכחה, מלשון נכח שפירושו: ישר ומכון,
והפקה: גלוי נפתל ועקש.

ה ו ר כ ר י י צ ע נ א י י נ ע נ פ ל א נ: פרוע עצה (משלי א' ב"ה)
זה הוא התרגום המכון למבטא הגרמני, אך טוב ופשוט מזה לשמש
בלשון ספל עצה.

א ו י פ ג ע ר ע ג ט: נגרש (ישעי' נ"ז ב') נרעש (ירמיה
נ' מ"ו).

א ו י פ ר ע ג ו נ ג: התרגשות.
ז יך ע נ ט ש ל י ע ז ע נ: גמור בלבו, נמור בדעתו.
ע נ ט ש ל א ס ע נ ה י י ט: לב גומר, דעה גומרת (ע"פ הכלל
שכללנו לעיל ע' היווריקוים).

ב י ע ג ז א ס: רך נח, כשהוא הפך הקשה, ואם הוא מורה
על הכשר לחדש את צורתו יאמר לו סתהפך (איוב ל"ח, י"ד;
ומעין זה ל"ז, י"ב).

ג.

עוללות

לדרך הקטנה.

ג מ מ י ו ת (תופתא מקואות ה' א') קלינעם גריבצען, גומות קטנות כעין של
עקבות פרטות בהמה:

ע מ מ י מ (סופטים ה', י"ד. נחמ"י ט', כ"ז כ"ד). קלינעם פאלקצען עמים
קטנים. בשופטים הוא מכון אל השבטים שכל אחד לעצמו עם קטן

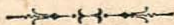
דוה; ובנחמ"י הוא מכון להעמים הקטנים שבזמנו שנאהו בא"י.

ג נ ו נ י ו ת (כ"ז, ס"ח): קליינעם גארטצען גנות קטנות הנטועות אצל העיר לנוי.
שקק (איכה נכס א' א') קליינעם גאסצען שוק קטן.

א א ב ע ב ע ו ת (שמות ט', ט') קליינע בלאזצען בועות קטנות. ומלת מיעה
משמשת במס' חולין ובהלכות מרפות לסתם בועה שטרבוותן
אינן קטנות ויש בהן גם גדולות.

את דרך ההקטנה הרגיש גם ראש בעלי התוספות רבנו חם
ז"ל אשר היה גדול מאד גם בדעת תורת הלשון מגראה משיריו
ומספר ההכרעות בין הונש ומנחם. ובמס' ב"ב ה': תו' ד"ה:
ארבעה, פירש גם הוא שם ל"צל"א: לעור גדול ל"צללא" לעור
קטן. הרי נראה ברור כי מרבית גדולינו הבחינו טבע ההקטנה
בלשונו.

המצויא

He 91192

כלל גדול בלשון הקדש

מלבד האותיות המתחלפות בשפ"ע, אשר שמו המדקדקים לכלל מוסד התבוננתי, כי גם הצדי והקוף מתחלפים ויבואו לפעמים זו המורת זו כמו בשאר לשונות כידוע. אמנם אחרי כי התבוננתי, ראיתי כי נזכר החלוף הזה, אבל רק דרך העברה, ואני אערכה לעיני הקורא כל המקומות בתנ"ך, למען דעת, כי כלל מוסד הוא ובו יבארו כמה פסוקים כספרי קדש. גם זאת ידע הקורא כי הצדי מורה לרב חזק הפעולה והיא כמעט בכל הוראתו כבנין פיעל הפקד, כאשר יבאר במה שיבא. ועתה אביא על הספר כל החלופים ע"פ סדר א"ב' - אך ראשונה אבאר את הפסוק והלמה סיסרא מחקה ראשו" (שופטים ה') כי הפסוק הזה העירני להתבונן על החלוף הזה לכן לו דין קדימה - רבי המבארים החליטו, כי המלה מחקה בודדת היא כס"ק ומקורה בתלמוד וע"ש באצ"ה שרש מחוק, אולם לפי הכלל הזה שרשה מחוץ ובחלוף צדי לקוף, להורות קלות הפעולה, כי יעל יראה פן יקפץ סיסרא לכן נסתה למחוץ את ראשו בראשונה בלאט, ובראותה כי לא הקיץ ע"י הפעולה הקלה, מחצה מחוקה, ואז חלפה רקתו. ועתה מה יפה מערכת המלות ההולכות מן הקל אל החמור; מחקה ומחצה וחלפה רקתו. -

אָרְקָא בארמית כמו ארץ בעברית. -

בצע הוראתו פלח וחתך כמו בקע; בעד השלח יפלו ולא יבצעו ויאל"כ" כמו ולא יבקעו, ורבים כדומה. וכן בתלמוד: הבוצע מברך המוציא, כמו הנקע: החותך הפת לשנים. בעה"ב בוצע כדי שיבצע בעין יפה, כמו בנקע וישבקע. - בצע כסף לא לקחו (שופטים ה') ויבקע: גם בקע מטבע קטן לא לקחו המלכים הכאים לעזור את סיסרא, ולולא זאת הפסוק בלי טעם, וע"ש. - גם הקופין כמלת

בקבוק לפ"ד ת' צדי, מענין מבצבץ בתלמוד, כי המשקה היוצא מפי צר לא רחב, הוא מבצבץ ויוצא, לכן הכלי אשר פיו צר נקרא בקבוק. -

השרש חלוצין וחלוק קרובים בהוראתם: חלץ מהם והושע ה' כמו חלק ורבים כדומה. לחלוק משם (רמיה ל"ג) כמו לחלץ - ויך ענטזיהען - וחלוק או חלוקא דרבנן, בתלמוד, מן המחלצות והמעטפות (ישעיה ג') בחלוף צדי לקוף, חלצים לפ"ד כמו חלקים, המקום, אשר הגוף יחלק לשנים. -

השרש חצוץ חקוק שנימו מורים הגבלה וקצבה: ומספר חרשיו חצצו (איוב כ"א) מנבלים וקצובים: תשית לי חק ותוכרני (שם י"ב) ענינו ג"כ זמן מנבל וקצוב, וכן כל חק כס"ק ענינו הגבלה וקצבה, אך אין להאריך והמבין יבין. חרוץ אצל לשון, חרוק אצל שנים ממקור אחר המה. ונקתה לארץ השב (ישעיה ג') ענינו ריקות ושמוון, כמו ערוך תצינה מאין יושב (רמיה ד') וכמו ונצתה כמדבר (שם מ'). ונקתה לא אָנְקָה (שם ל') יאמרו המפרשים, כמו ונקתה לארץ תשב, ריקות ושמוון, בלי טעם על שני הפסוקים ע"ש. - כל היום דברי יעצבו (תהלים נ"ו) תרגם הרמב"ם - נאכלויערן, נאכשטעללען - מן לשון ישמעאלי, ולדעתי הוא מן עקב מכל (רמיה י"ז), ענינו ארכה וערמה, כמו כל אח עקב יעקב, ואת עקבו מים לעיר ת' מארכ, וכן בתלמוד עוקב אחר המנאף - נאכשטעללען - וכן אם הרוך עעב כי (תהלים קל"ט) כמו עקב - מרוג, נאכשטעללונג - ולולא זאת אין למלה הזאת כל טעם, ואולי ע"כ נקראו האלילים עצבים.

עָקַר, מן עצרני ה' מלדת. -

העלה נרף תערוץ איוב י"ג אין ענינו שבירה כאשר יבארו המבארים, כי השרש ערוץ ענינו שבירה רוחנית ולא גופנית, אך הוא כמו תערוץ היינו, נרוף, וסוף הכתוב "ואת קש יבש תרדף" מוכיח על תחלתו, ואם כי הפעל ערוק הוא פ"ע? הלא אברתי כי הצדי הוא

מכבוד ומוציא כבנין הכבוד. ועוד כי י"מ ועודקן לא ישכבון ואיוב לו
 כמו ורזפי הלא לפי דעתם כי גם בקוף פ"י הוא. וע"ש באצה"ש
 שרש ערוק. - פצוץ, פקוץ ענין שניהם פתיחה, ואין להאריך. - פצע
 כמו בקוץ בפ"א תמורת ב'; לפצוע אגוים בתלמוד, כמו לקוץ, פצוע
 דכה בקוץ הביצים. - פצע יאמר בעל אצה"ש כי ע"י ההכאה נבקע
 הבשר ע"ש. -

שרש פרוץ, פרוץ, מי לא יראה כי אחד המה בענינם? קלה
 כחש פקק מלאה (נחום ג') כמו פרוץ, ואין להאריך. - צונה ואלפים כלם
 ותהלים ח' לדעת כלם כמו צאן בחסרון א' וה"א נוסף; אבל ה"א
 נוסף יבוא אחר קמץ והנגונה מלעיל ופה ה"א אחר סגול כה"א שרשית
 והנגונה מלרע, ולפ"ד צונה כמו קונה ע"מ פועה מן מונה ע"מ מפעה.
 קיא צוזה שני משקלים משרש וענין אחד המה. -

צו לצו קו לקו ישע"י כ"ח שנימו משרש קוה - פערואמלונג,
 סעקטע אן סעקטע - ענינם אחד בחלף קוף לצדי, ע"ש בבאור רמ"ל
 ובאצה"ש שרש צוה. - השרש צלה, קלה ענינם אחד: צלי אש: קלוי
 באש. אך בצדי המורה חווק הפעולה הוא - בראטען - ובקוף הוא
 - זענגען - ונמצא אשר קלם מלך בבל באש ורמיה כ"ט.

צלחת, קלחת כלי אחד המה. ולפ"ד שנימו מן צלה, קלה וה"א
 לפ' נתחלף לח' בהלוף המוצא והמה כלי צלחה וקלחה. -

צלעים קלעים, מי לא יראה כי ענינם אחד: שני צלעים הדלת
 האחת גלילים ושני קלעים הדלת השנית גלילים (מ"א ו' ל"ד), כי

(6) הכלל בעצמו נכון הוא, ומחצה מחקה צלעים קלעים, הביאו גם אותי
 זה כמה לירי החלטה זו. ובעל הרמקא בשער ו' המורה קצת האוויות בקצתם
 לא התבונן בזה. ומורה אני כי כי צנענת וקנקן, צלחת וקלחת" משותפים הם,
 גם בעקר שרשם בלשון, גם בעקר תשישם כמעשה. אך אין ספק בירי כי כשם
 שזונים גופי השמות באותיותיהם כך זונים הם גופי הכלים בפרש הבניהם,
 מדתם והועלתם, ושינוי כלי גרם לשינוי השם שיבא, כי אין הלשון באה למתום
 אלא לפרש. המוציא

אני לצלע נכון (תהלים ל"ח) כמו קלע, כי ההצלחה תכונן ותשריש
 את האדם בתבל, ולהפך האיד והאסון יקלענו בכף הקלע. כמאמר
 אביגיל לדוד: והיתה נפש ארוני צרוכה בצרור החיים ואת אויבך
 יקלענה בתוך כף הקלע (ש"א כ"ח) ורכים כדומה. וקלעי שמחו
 (שם) כמו וקלעי, ואיד נכון לצלעו (איוב י"ח) מקור עם ל' בכ"לם. -
 צנצנת במקרא, וקנקן בתלמוד, כלי אחד המה ובמשקל אחר. -
 צרעת מן קרנע, כי הצרעת קרעת העור והבשר כאשר יאמר בעל
 אצה"ש על פצע, ע"ל. -

קלקל בחצים (חוקאל כ"א) כמו צלצל. ואין להאריך.
 קרבו כתנור לבם (הושע ו') לדעתי הוא פעל מן השם צרבת
 ויוסר הלחץ מן הפסוק הכבד הוה, ואף כי לא נמצא, כי אם בנפעל,
 הלא גם רש"י ורד"ק מפרשים את הפסוק: בעת יזרכו נצמתו ואיוב
 ו' כמו יזרכו כבנין פעל תולדות פיעל - ועגלים מתוך מרפק (עמוס ו')
 כמו: מרפץ לחיה (עפניה ב'): לרפץ בקר (ישע"י ס"ד), או כמו למרפץ
 צאן (חוקאל כ"ח) מקום שהבהמות רובצות שם, וכן רבקה בתלמוד. -
 השרש רחץ קרוב בענינו לשרש רחק, כי ברחיצה תרחק החלאה
 והוהמא, כמו השרש דוח בהפעיל "ידיח" קרוב לשרש "נרח" והרחה"
 שענינם ג"כ הרחקה, או אולי באמת ידיח שרשו נרח והקמץ נח ת'
 דגש כמו שתרנום וינתן מתרנם: מלא כרשו מעדני הדיקני (ירמיה
 נ"א) מלשלי, הלא לפי דעתו ענינו כמו נדח. -
 תרצדון הרים נבנונים (תהלים ס"ח) כמו תרצדון ויבוא בצדי
 להורות חווק הרקידה, אשר להרים גדולים ונבנונים.

(3) רבקה איננה רבץ, ואלה דברי רש"י (ב"מ ל"י) שלש בהמות או ארבע
 זו אצל א' ודשות הרוישה". ודבר זה ספקני סיוע גמור מטקומו מפתחים כ"ז
 ומגטין נ"ג ומתרגום הארמי המתרגם "כעגלה דשה" (ירמיה נ' י"א), כעגלא
 רבקה ולדעתי רבקה ומרכב שם קבוץ ושם מקום לבקר כי אותיות שרש
 שלשתם שוות. המוציא

ולולא בעם אוהבו הבקור אנור, כי או אמרתי כי הצדי
 במלה מבצר» בפסוק: בחון נתתיך בעמי מבצר ותדע ובחנת את
 הרבם (ירמיה ו') המורה קוף הוא ושרשה בקר, כי לפי המשך
 כל המאמר נראה כי ענין המלה בחון הוא בחינה ונסיון, אך מלה
 מבצר הסמוכה לה והנראה ככפול ענין במלות שונות אין לה באור,
 כי מה ענין מבצר לבחינה ונסיון? אולם אם נאמר, כי מענין בקור
 היא, וצדי ת' קוף הוא, או נרדפת היא בענינה להמלה בחון, כי
 בחינה ובקור ענינם אחד הוא. ואם ישאלני המבקר: הלא היה
 לו לכתוב מבקר, כבנין הכבד, ראשונה הלא ימצא גם בב"ק:
 «בוקר אנבי וכולם שקמים (עמוס ו') שנית הלא מלתי אמורה, כי
 הצדי מכביד כבנין הכבד. ואם בכל זאת ישאלני השואל למה
 אחז הנביא בלשון «מבצר» ונתן מקום למעות ולא אמר כדרטו
 מבקר? על זאת אשיב, כי שני מעמים יש בדבר: ראשונה כן
 יכנהו ה' בפרשה ראשונה: «ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר».
 שנית, כאשר זאת מודעת, אשר יש סגולה בשפ"ע לשנות לפעמים
 התנועות בעבור זוג המלות, כמו הרו והנה מלב, תמורת הגה
 לזוג עם המלה הרו, וכן: ולא ישמע עוד קול מלאככה ת' «כה»
 ע"ש בדר"ק ובבאור; כן סגולת הלשון לשנות מלות שלמות או
 אותיות לפעמים לזוג המלות בהוראות השונות אשר להנה. וכאשר
 למלה בחון שתי הוראות שונות לה: «נסיון» גם «בחון» — כמו בחן
 ועפל — כן שתי הוראות השונות האלה גם למלה «מבצר» «בקור»
 הנרדף לבינה ונסיון ו«מבצר» הנרדף לבחן ועפל. ועדים רבים
 לזאת יש אתי בכתובים, אך לבלתי הארך אביא לי עד אחד ונאמן,
 ויקרו למשפט אלהיו וירנו (ישעי' ב"ח) הביא הרד"ק דעת הריק"ם

(6) מהקבל הדבר מאד כי בעד עקר מיטע הכניון שבשם מבצר, יש בו
 גם רמז: מיטע לבקור, לאמר: למציה, מפני שמנה זה נהוג במעשה, כי
 במקום שיש חומה בצורה יש מצפה לצובה. המציא

כי יסרו מלשון מוסר הוא: האכר יסר את האדמה למשפטה,
 והמלה «יורנו» לפי זה, היא מענין יורה ומלקוש. ועתה על כי
 אשר בחר פה מלה, ויסרו, אשר לה שתי הוראות, מוסר ועבודת
 אדמה, לכן בחר ג"כ הנביא מלה «יורנו» תמורת מלה אחרת
 המרגלת במקרא, כמו «יורנו», או «ימטירנו» לזוג המלות בשתי
 ההוראות השונות, אשר להנה יחד, כי «יורנו» הוא מענין «יורה»
 ומלקוש, השייך לעבודת אדמה, ומענין «יורה» חמאים בדרך השייך
 ל«מוסר» כמלה ויסרו. והבן.

יצחק ב"ר משה רומש.

האם על הפנים.

מה היה לך, אָמִי, אָמִי הַקְּבֵה?
 עֵינֶיךָ מָה רָטְבוּ, מָה פָּהוּ?
 מָה אֶת בְּכִיָּה, הַרְמְעוֹת מָה הֵנָּה
 בַּה קָמְמִי פָּנֶיךָ מָלְאוּ?

לָמָּה תְּנוֹצְצֵנָה מְרַמְעוֹת מַפְכִּי
 בְּזוֹכְכִית, הֵה, אָמִי, עֵינֶיךָ?
 אֲנָלִים בְּגִי עֵין — מְדוּעַ עַל לָחִי?
 מָה אָמִי תְּגִיעַ אֲלֶיךָ?

העֲתָה זְכוּרָתִי, כִּי בְעֵלְךָ עֲזָבְךָ
 וַתִּשְׁבִּי עֲנוּנָה זֹה כַּמָּה?
 הֵן יָמִים רַבִּים לֹא פָקַד אֶת גִּנְךָ —
 מַה יוֹם מִיּוֹמַיִם, נִשְׁמָה?

הַתְמוֹנוֹת יִשְׁנוֹת, זְכוּרוֹת רֵאשׁוֹנִים
 הֵם יָדְלוּ הַדְמָעוֹת מִמְקוֹרָן?
 אֵל, אִמִּי תִשְׁחִיתִי עֵינְךָ יוֹנִים
 אֵל, אִמִּי תִשְׁחִיתִי אֶת אוֹרְךָ

תֵּאֲרָנָה עֵינְךָ לְמוֹכִים מֵאֵלֶּה
 הַיָּמִים שֶׁהָיוּ לְפָנַי
 עוֹד קְרוֹת, עוֹד חֲפוֹת נִפְשֶׁךָ אֵל תֵּלֵא —
 וְשָׁבוּ לְגִבּוֹלָם הַבָּנִים...

יָמִים יָבֵאוּ — לָהֶם גַּעֲנָנָה —
 מִיָּמִים מִקֶּדֶם יִטְבוּ;
 אִזּוּ כֵּל בְּגִנְךָ אֶת אִמָּם הַזְקֵנָה
 אֶת אִמָּם, אֶת אִמָּם יֵאָחֲבוּ.

קוֹי נָא צִפִּי נָא אִמִּי הַזְקֵנָה
 לַיָּמִים הַהֵמָּה חֲפִי־נָא
 וְעַד שֶׁתִּבְאֲנָה הַשָּׁנִים הַהֵנָּה —
 אֵל בָּכִי, אֵל נְהִי, אֵל קִינְהוּ

— עַל אֵלֶּה בִּכְיָה אָנִי אִם אֲמַלְלָה
 עַל בְּנֵי, עַל בְּנֵי אֲבִיכָיָה
 שְׂכוּלָה הָיִיתִי כְמוֹ אִשָּׁה לֹא חֵלָה —
 מָה תָּהָה לִי, אוֹיֵה, מָה תָּהָה?

מִי מִכָּל בְּנֵי, מִי יַחֲזִיק בְּיָדֵי
 לְעֵת זְקֵנָה בַּל אֲמוּזָה, אֲפֵלָה?
 מֵאֵלֶּה גִדְלָתִי — מִי זֶה עֲמָדִי? —
 כְּלָמוֹ בִּשְׂבִיחָה, בְּגוֹלָה...

זֶה מֵאִשָּׁר — עֲשִׂיר, תְּפוּשׁ כֶּסֶף, זָהָב
 אֵךְ לִבּוֹ — לֵב אֲבִן, חֲלָמִישׁ
 בְּנִכְרֵה הַנְּהוּ — נִכְרֵיָה אָהָב
 גַּם זְכוּרָה מִלִּבּוֹ לֹא יָמִישׁ.

זָכַר, לֹא שָׁכַח, נִכְרֵיָה יִפְתּוּ
 גַּם יוֹמָם, גַּם לַיְלָה בַּהּ יִהְיֶה
 שָׁכַח, לֹא זָכַר, הָהָה, אוֹתִי הוֹרַתוֹ
 מִכְּנִי אֵין מֵלֶה, אֵין הִנְהוּ...

גַּם כִּי יִתְבַּע — יִחַרְף וַיַּגְדֵּף
 לְכָלֶּה נְאֻפִים יִתְנַנֵּי...
 אוֹ לְצוֹן לוֹ יַחֲמוֹד, אֲמָרִים יִרְדֵּף;
 בְּמַתִּים, בְּמַתִּים הַנְּנִי

זלולא זרים חסו, לולא חמלו —

כי עתה הייתי כְּבֵר שְׁמָה

דומם שְׁכַנְתִּי וְעֹשֵׂבִים כְּבֵר עלו

על קַבְרִי, גַל עָפָר, תֵּל שְׁמָמָה! ...

זוה אַמְלָל — עָנִי, אִין יָדוּ מִשְׁנַת

בַּל יוֹכַל הוֹשִׁיעַ אֶת אַמּוֹ

יְדַעְתִּי נַפְשׁוֹ, אֱלֹו הִיא עֲרַגְתִּי

אֵךְ כְּסָף, הֵה, כְּסָף אִין עַמּוֹ!

שְׁמַעְתִּי, כִּי יִזְכֹּר תְּמִיד הוֹרְתוֹ

גַּם דְּמָעוֹת, רַב דְּמָעוֹת תּוֹלְנָה ...

לְאָרְצִי אִזּוּ יֵשֵׁב, לְחַמוֹ דְּמָעָתוֹ

מִכְּבִּיז אֲזוּנִים תִּצְלָנָה.

אֵךְ מַה לִּי הַדְּמָעוֹת? — אֲשֶׁתָּה, אֲרוּיָה

עַת לָחֶם — הֵה, לָחֶם לִי אִין? ...

אוּי, מַה הָיָה לִי, כִּי לָחֶם אֲכַעֶיָה! ..

נָא רַדְנָה, הַדְּמָעוֹת, מִעֵינַי! ..

נָא רַדְנָה, הַדְּמָעוֹת, רַדְנָה עַל פְּנֵי

אֲכַעֶיָה עַל שְׁכַרִי, אֲצַעֲקָה:

כִּי יִזְכֹּר עוֹד אוֹתִי אַחַד מִכְּבִּי

רַק עָנִי — הוּא בַּעַל הַצְּדָקָה! ..

גַּם עֲבוּדָה לֹא יָדַע — חֲלָשׁ הִנְהוֹ

כִּי יַעֲבֹד וַיִּפְרַגְם הוֹרְתוֹ;

אִין עוֹ, אִין עֵשֶׂר, גַּם אֲכַר אִינְהוֹ —

מַה תַּתֵּן, מַה תּוֹסִיף חֲבַתּוֹ? ...

חֲבַת כְּנִי לְכַבּוֹת, אֵךְ גַּם יָדִים

יָדִים, יָדִים לִי תִנְהוּ! ...

וּבְכַל כְּנֵי אִין יַחַד הַשְּׁגִימִים:

אִין לְבוֹת, יָדִים — גַּם תִּנְהוּ! ...

עוֹד נִשְׂאָר לִי אַחַד, לוֹ כָּל תַּקְוָתִי

בְּצִלוֹ כִּי אֲחִיָּה דְּמִיתִי

גַּם לֵב גַּם יָדִים בּוֹ מִצְאָתִי

אֲחַבָּה עִם גְּבוּרָה בּוֹ רְאִיתִי.

כְּרִיא, חֲזַק, אֲדָם עֲרַפְהוּ

גַּם כְּתַפְּיוֹ רַחְבוֹת מוֹצָקוֹת

גּוֹז אוֹתָן, גַּם אַמִּיץ חוֹהוּ

גַּם יָדָיו כְּבַרְזֵל חֲזָקוֹת.

גַּם לְבוֹ עַמּוֹ, לִי נַפְשׁוֹ עֲרַגְתִּי —

יְדַעְתִּי כִּי בֵן הוּא, יְדַעְתִּי

אֵךְ אוֹתוֹ יַרְחִיקוּ אֶל אִם הַרְגַתִּי

בֵּן עַתָּה שְׁמַעְתִּי, שְׁמַעְתִּי! ...

אֵל אִם הִרְגַתוּ — וּמִי עוֹד יוֹדֵעַ
אִם טוֹבָה הָאֵם לֹא אֶז תִּהְיֶה? ...
אוּלַי לֹא תִיטֵיב לְמִדַּת הָרַע? —
אֶז יִגְדַל הָהֵא, יִגְדַל הָנְהוּ! ...

אֶז תִּדְמַע עֵינַי, תִּשְׁבַּר לְבַתִּי
הַתַּנְחֵם, הָהּ, אֵיכָת אוֹכְלָה? !
אֶז תֵּאבֵד, חֲלִילָהּ, לְנִצָּח תִּקְוַתִּי
אֶז אֲשַׁבֵּל גַּם שְׁלִשְׁתָּם, אֲשַׁבֵּלָה! ...!

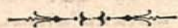
עַל אֱלֹה בִכְיָה אֲנִי אִם אֲמַלְלָה
עַל בְּנֵי, עַל בְּנֵי אֲבִיבָה
שְׂבוּלָה חַיִּיתִי כְמוֹ אִשָּׁה לֹא חָלָה —
מָה הָיָה לִי, אוֹיֵה, מָה הָיָה! ...!

.....
.....
.....
.....

וּבִכָּה אֶז אֲמִי — יְרֻדוֹת וּבִאֹת
הַדְּמָעוֹת אֵל קִמְטִי הַזְּקֵנָה ...
וּבִכָּה הַלְּבָנוֹן וּמוֹרֵיד דְּמָעוֹת —
הַדְּמָעוֹת תִּרְדְּנָה יְרֻדְנָה ...

וּפְלָגֵי מַיִם מְגַרִּים מְזֻלִים
אֵל קִמְטִי פְּנֵיהַ הַרְבִּים ...
וּמְלֵאִים הַקִּמְטִים; דּוֹמִים, גְּמֻשָּׁלִים
כְּרֻחִים, כְּשִׁקְתוֹת, מִשְׁאֲבִים.

מֵאֲגֻלֵי טַל חֶרְמוֹן, מְבַרֵד מְצֻרִים
אֲגֻלֵי הַדְּמָעוֹת יִגְדְּלוֹן
גְּדֹל הַמַּפּוֹת כְּגֹדֶל הָעֵינַיִם — —
מְתִי, הָהּ, מְתִי יִחְדְּלוֹן! ...!

שִׁיר־רַעִי

צְאִינָה, צְאִינִי, לְכֻנָּה, רֻצְנָה
אֵל הַשְּׂדֵה, צְאִינִי, לְכֻנָּה!
עַל כֶּר נִרְחַב שְׂמָה פְּצֻנָּה
דְּשָׂא, עֵשֶׁב, שֵׁם לַחֲכֻנָּה!

אֲנִי בְדֶשָׁא אֶז אֲרַגִּיעַ,
כְּלָבִי יִשְׁמַר בְּל תִּנְדְּנָה
אֶז קוֹל חֲלִיל אֶז אֲשַׁמְנַע
וְאֶתֵן, צְאִינִי, אֶז תִּרְקֹדְנָה.

בְּנֵאוֹת דְּשָׂא שֵׁם תִּרְעִינָה
שֵׁם תִּשְׁבַּעְנָה גַּם תִּשְׁמְנָה

ומי מנוחות שם תשתנה
גם קול הליל שם תשמענה.

על רך מצע, מצע עשב
פתח פפת השמים —

שם תרצו, צאן וכשב
אחרי לחם הצהרים.

ציצי, פרחי הררי יהודה
אלקמ, אקלע פתרי הדר
ועת אשובה עם תכבדה
בדם אפאר את העדר.

יגלש עדרי מן ההרים
מעפר פרחים, מעפר פליל —
אז תשמענה שריקות עדרים
ועל פלנה קול הליל...

צאניה, צאני, לכנה, רצנה
אל השדה, צאני, לכנה!
על פר נרחב שמה פצנה
דשא, עשב שם לחכנה!

נה חובלים

איוב הנצחי

מפת איוב הכינוי

מפת איוב מסכת איוב

(ילקום שמוני)

מאחוי פני כסא לפני כם אלוה
רכבות אלפי בני שנאן נצבים
בתוכם השטן חכם להרע
גרונו כקבר ולשונו להבים
בחציו השנונים עם גחלי רתמים
יחרש רעה על איוב התמים
וקול האל שדי בכח יענהו
הנו בידך אך שמור נפשוהו.

* * *

יורה השטן וימטר בלחמו
ינופח הרבו וילמש עינים
אך איוב עומד ומחזיק בתמו
יחיל ודומם כמעט שנות אלפים
ירפשו ישפרו וירסק את גרמיו
יכו אך ירא מבא בדמיו
כי קול אל שדי בכח יענהו
הנו בידך אך שמור נפשוהו.

עקדת יצחק לזרעו

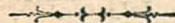
אָסור בַּעֲבוּתֵימִים עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ
 יִפְשַׁט צִוְאָרוֹ יִצְחָק בְּדַמָּה
 תַּחַת הַלֶּחֶב הַמִּתְנַפֵּךְ בְּכַח
 אֵךְ פְּתָאם קוֹל מְלֶאֶךְ נִשְׁמַע בְּרָמָה
 אֲבָרְהָם אֲבָרְהָם אֱלֹהֵי תְּבֵאָה בְּדָמִים
 וְאֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ לְהַנְעֵר הַתְּמִים

* *

*

זֶה שְׁנוֹת אֱלֹפִים הַלֶּחֶב מִתְנַנְנֵעַ
 עַל־פְּנֵי הַנְּעֻקָּד עַל מִזְבֵּחַ אֵל חַיִּים
 יִתְהַפֵּךְ עַל צִוְאָר פְּלִי בּוֹ לִנְנֵעַ
 כִּי קוֹל פְּלִי הִרְפָּה קוֹרָא מִשְׁמַיִם
 הַזְּהִירוּ בְּכַנִּי אֵל תְּבֵאָו בְּדָמִים
 וְאֵל תִּשְׁלְחוּ יָדְכֶם לְהַנְעֵר הַתְּמִים.

מאיר יוסף פינס.

הזכויות.

כלי זכויות למיניהם, ולוחות זכויות לחלונות, לבנים וצבועים,
 סחורה שיש לה דורשים הרבה בארץ; ואינה באה אלא מן
 החוץ מאוסטריה צרפת ורוסיה, ובה בקרבה אין מזכויות (בתי
 מלאכה לזכויות). אלא בחברון ומשק העומדות בסתר המדרגה.
 המזכויות שבחברון מכונות טבעות ואצערות צבועות שנשי הכפרים
 מתקשטות בהן, ומין בקבוקים קטנים דקי דפנות הנשברות באפס
 יד. המזכויות שנדרמשק מוסיפים להכין גם מין בקבוקים גדולים
 שמשתמשים בהם הרוכלים המחזירים בשוקים למכור מי לימון ומי
 כוס¹) לצחי צמא, הצד השהו שבהן כי מלאכתן גרועה מאד לא
 האר ולא הדר לה, ואינה נכנסת לקיום ואין כדאי לשאת עליהן
 שם מזכויות במובן שאנו רגילים בו.

שמא תאמר: המקום גירם ואין ארץ ישראל מסוגלת להוציא
 כלי זכויות? תלמוד לאמר: „ושפוני טמוני חול“ זו זכויות לבנה,
 וגם חכמי הקורות מהעמים רבם יאמרו כי מציאי הזכויות בכלל
 היו היהודים, וגם אלה אשר יאמרו כי כנענים היו המציאים
 הראשונים מודים בפה מלא כי מציאי הזכויות הלבנה אשר
 יקר מחירה מזהב יהודים היו. ועכ"פ אלו ואלו מודים כי ארץ
 מכורתה של הזכויות ארץ ישראל היא. היתכן איפוא כי הורע
 כחה של הארץ בימים האלה ויבצר ממנה להטפיק לנו גם עתה
 את החמדה הזאת? אבל האמת הוא כי גם המלאכה הזאת כמספר
 רב מאחיותיה מקופלת ומונהח תחתיה כאבן קוסמים ותחכה לגואלה

¹ כוס: ייסהאלין וזארהל, לאקריין.

שיבא לעוררה לתחיה, לכן הנני לבאר פה את חוקי המלאכה הזאת
לפרטיה למען נבא לידי הכרה ברורה מה יש בידני להביאה לידי
שלמותה.

הזכוכית בתור גוף כימי היא „מלחת“ (חמישישעם ואלין).
מרכבה מחמצה אחת ושתי שתיות החמצה (זייערע) היא חמצת
הציר (Si 02) כלומר: החול הפשוט הנפוץ על פני כל הארץ,
והשתות (בארע), השתים — אחת מהנה באה ממיני האפר (נתרון
וקלי) והיא עקרה של הזכוכית, שניה לה באה ממיני העפר (סיד
וחלודת העופרת), ואינה באה אלא לחסם את הזכוכית שלא תהא
נכוחה ברותחים ואכולה בחמוצים קשים וקלים. שלשה חומרי מעשה
בראשית אלה בבואם יחד לתוך הכור העולה במעלות חמו, מאלף
וחמש מאות עד אלף ושמונה מאות מעלות במעלות צילויים, יתכו
כמים ויתלכדו יחד והיו לגוף אחד בולם¹) אשר בהצטננו עד אלף
ומאתים מעלות היה יהיה למקפא במקפת הרבש, ומביאין קנה הלול
וטובלים קצרו בתוך המקפא וכשמוציאים אותו, חלק מן המקפא
נמשך אחריו, ומביאים אותו ואת המקפא הנמשכת עמו לתוך דפוס
של מתכת, ונופחים בקנה מלמעלה ומתנפחת המקפא שבתוך הדפוס
ויצא הכלי למענהו, ובהוסיפו להצטנן עוד היה היה למוצק דק
ושקוף בעין הקרח, והיא היא הזכוכית.

אמנם הזכוכית המצויה העשויה לשמוש בני אדם אינה
מסתפקת בשלשת החומרים האלה לבדם. כי גם שאר שתות
תבאנה בה, בכמות מרובה או מועפת, יש שתבאנה מאליהן
בתערובות עם החומרים הראשים, ואין דעת האומן נוחה מהן, ויש
שהאומן מערבן בידיים לשלמות מלאכתו אם ליפותה וללבנה, אם
להרבות כשרון התוך חומריה, אם להרבות כשרון ההתלשות

¹ פריטשע, התוטר המהותך שיוצרים סמנו הזכוכית (תוספות שם פרק
חמישיניע).

(קנעטבארקייט) של הבולם למען לא יעלה אבעבועות, אם לתת צבע
להזכוכית ואם לחסמה ולהוסיף בה עצמה, כי זה הכלל כל שאתה
מוסיף שתיות בהזכוכית יותר היא חסומה ועצומה ורחוקה מן
השברון; והנני בזה לבאר מיני החומרים השונים למיניהם ולסגולותיהם
הדרושים לגוף הזכוכית ולמכשירי מלאכתה.

א) „חומצת הציר“ כבר בארנו, כי הוא החול הפשוט הנפוץ
על פני כל הארץ, אולם לא כל החולות שוות, כי יש הרבה חולות
אשר לא זו בלבד שיש בהרכבתם תערובות מינים שונים המפסידים
למזהר הזכוכית אלא שבין גרגריהם עצמם נמצאו תערובות של
מיני עפר ודומן שאינם אלא למחסור. לפיכך האומרים להכין
זכוכית יפה ומלוכנת מדקדקים להביא חול מחולסית כלומר: ממקום
שהחול בו אינו אלא גרגרים זכים של חומצת הציר מבלי תערובות
עפרוריות שונות, ואולם חבה יתרה נדעת לאבני הציר עצמן
(לאבני האש ולשאר גבישי הציר אשר עצום מספרם) מפני שבאבנים
האלה קבצו וכאו רב החומרים היותר דרושים למעשה הזכוכית
מבלי תבל מינים מפסידים.

ב) שתיות האפרים: הנתרון, והקלי נבנינים כימים שונים,
מפוחמות מגופרות וכו' הכל לפי המלאכה אשר לפני האומן,
שתיהן אהובות וחביבות, אך חבה יתירה נדעת להנתרון שזכוכיתה
יותר מלבין.

ג) שתות העפר: הסיד וחלודת העופרת. יתרון להאחרונה
במובה כי אין זכוכית — אלגביש (קריסטאל) באה אלא מהלודת
העופרת, אבל הסיד מצוי וול ולא כל יושבי תבל משתמשים
בזכוכית יקרה לפיכך נחשב הסיד לעיקר וחלודת העופרת למפל; אך
גם בסיד ישנם מינים ממינים שונים בהרכבתם אשר יתערבו
בם גופים המשביתים טוהר הזכוכית, לפיכך מדקדקים גם בו להביא
מן הסיד המהור לאמר: מאבני שיש טהור השקופות וזכות בעין

הקרח, ובהעדרן על האומן למצוא תחבולה לבטל את הפסד הערב רב.

ואחרי בארנו את תסנת החומרים הראשים נפנה נא אל החומרים המטפלים לבאר מהותם ותכונתם. כבר דברינו אמורים כי המטפלים האלה יש מהם שיבאו לחסום את הזוכית ולהוסיף בה עימה, לפי הכלל המונח שכל שאתה מוסיף שתות בהזוכית יותר היא מתחסמת ויש מהם שיבאו לתת צבע או לבטל צבע, ויש מהם שיבאו להכשיר את הבולם שיהיה נוח לקבל צרה, ויש מהם שיבאו למתיר את ההתוך למען הביא קמוץ בחומרי ההסקה ובזמן המלאכה, ועתה הנני לבארם על הסדר:

(א) הברזל והאלימין יבאו לחסום אבל מנרעת נמצאה בחרזל כי ישבית מוחר הזוכית ויתן לה צבע. הברזל המחלד לא יתן אמנם בלתי עין צהוב יפה שאיננו מורגש הרבה והזוכית נראה מתוכו לבנה, אבל הברזל החלוד שהוא בא בתערובות על הרוב יתן עין ירוק כהה ועכור אשר לא טוב, אמת כי לא יבצר מן האומנים החכמים להפך את החלוד למחלד בערכם בחומרים מיני שתיות שונות אשר תאצלנה מעליהן את החמצן על הברזל ויחלודוהו, אבל מלאכה קשה היא ועולה ביותר לפיכך נהגים האומנים לבטל את עין הירוק בשתות.

(ב) המגנזה. החומר הזה יקרא בפי המוגנים: בורית הזוכית, המגנוזה התן בזוכית עין אודם שושנים, ומטבע אדם הזה כשמתקרב בירוק יבוטלו שני הצבעים יחד ושב נושאם להיות לבן.

(ג) הנחושת שחלודתה קלה נותנת לחזוכית טראה וחב, ומעריבים אותה בכמות מועטת לתכלית זה, אך על האומן להזהר מאד בתערובתה ולשמרה מפני החלודה הקשה כי או היא משחיתה ומעכרת את הזוכית.

(ד) הקבולת (קאבאלט) נותנת טראה "בחול" (בלוויא), וישנן

עוד מתכיות שונות שמערבין בזוכית להפכה לכמה גונים, והן מסודרות המוגנים שאין בידי לפורמן; אך הצד השוה שבכלן שתבאנה בכמות מועטת, ואין למכין הזוכית לכן הכנתה במקום מציאותן דוקא, כי בנוגע להכנת הזוכית אין לכן אלא להכינה במקום אשר ימצאו בשפע החומרים הראשים, והחומרים המכשירים, לפיכך נפן נא אל החומרים מכשירי המלאכה לבאר גם אותם.

ראשי המכשירים הם חומרי ההסקה כי מלאכת הזוכית טעונה הסקה גדולה ועצומה, לפיכך אין בונים מזוכה אלא במקום שחומרי ההסקה מצויים בשפע ובזול. בארצות רוסיה וקהמיה מכינים המזוכיות במקום יערות גדולים, ובשאר ארצות מכינים אותם במקום שפחמי אבן מצויים, אך גם במקומות הרחוקים ממקור מעשה הזוכית יתכן להכין מזוכיות, אם אך אפשר להשיג פחמים דרך הים מבלי הוצאה מרובה.

שני לו הוא החומר שעושים ממנו הכורים (הקדרות שמתכים בהם את חומרי הזוכית) אין עושים את הכור אלא מחומר העומד בפני אש גדולה, והחומר הזה איננו אלא החומר (המיט) הצרוף מכל תערובות מתכת, כי כל תערובת מתכת גורמת התוך להחומר עצמו, והחומר הזה לא בכל מקום תמצאנו וצריך להוציא אחריו, אלא לפי שהכורים המוכים מתקומים ימים רבים ואין צורך להרשים תמיד, לכן נהגו הרבה בתי מלאכה להביאם מוכנים ועשויים מארץ צרפת, או משאר המקומות שמין החומר הזה מצוי בהם.

ועתה אחרי העבירנו לפנינו כל מיני החומרים הדרושים למלאכת הזוכית ככלל, נתבוננן נא אליהם ביחוסם אל ארץ אבותינו, אלא הרשני נא קורא יקר להתעכב כמעט הגע להתבונן אל תוצאות כלי הזוכית למיניהם.

מיני הזוכית רבים ושונים, זה למעלה מזה, המין הפשוט ששפשוטים הוא מין זוכית בקבוקי יין ושכר אשר רבו אמוץ כהה,

ירקרק וגם עכור, שאין מקפידים באלה על זכותם אלא על חוקתם. למעלה ממנו מין לוחות החלונות הפשוטים שמקפידים על זכותם שיהיו שקופים אבל אין מקפידים על לבנוניתם, ומראה ירקרק רפה אינו פוסל בהם; וכן הדין בהרבה מיני כלים פשוטים, למעלה ממנו מין הוככות של כלי השלחן כגון בקבוקי מים, כוסות וגביעים, ולוחות החלונות המוכים שמקפידים על זכותם ולבנוניתם גם יחד. למעלה ממנו מין זכוכית אלגנטיש — קריסטאל גלאז — הנתן להקרק. והנה למין הראשון יוקחו החומרים מהבאים ביד כמו שהם יוצאים מחיק הטבע מבלי להקפיד מאומה על טהרתם וצרופם, לא כן אמנם שאר המינים להם יוקחו החומרים בכרירה מרובה או מועטת הכל לפי המעשה.

והנה מיני הוככות אשר נדרשו בא"י עד היום היו מן המוניצים הממוצעים, לוחות לחלונות, בקבוקי מים, נרגילות, גביעים, כוסות וכלים מכלים שונים; אכן כהיום ברבות הכרמים וסחר היין כפורח יעלה אין ספק כי יהיו דורשים גם להמלאכה הפשוטה, לבקבוקים מבקבוקים שונים, ועתה נשובה לענייננו.

(א) החול שעל שפת הים יכון מאד למעשה הוככות, כי ימצאו בו גם נתרון, גם קלי וגם סיד כמדה גדושה, אפס כי ימצא בו גם ברזל ושאר מינים של פסולת המשביתים מזהר הוככות, לפיכך לא יכון רק להוככות הפשוטה שכפשוטות; אבל גם חול טהור ורך נמצא בארץ הרבה, על הכרמל והלבנון ובכל מקום, ואני בעצמי מצאתי חול טהור ולכן כמושבת "יהוד" אשר הראיתו לאומנים מוכהקים וישבחוהו מאד, ולבד החול נמצאו בארץ אבני צור כשפע וביחוד בהרי ירושלם קרמה, ובהרי הכרמל.

(ב) הסיד הבא אחרי החול יכסה את פני כל הארץ, כי אין סלעי הרי יהודה ושומרון ורוב הגליל אלא סיד מפורסם. אמת הרבר כי לא כל אבני הסיד כשרות למלאכה הוככות הלכנה יען נמצאו

בהן תערובות של ברזל אלומין פחפור ומגנזה, אבל גם אבני שיש טהור נמצאו לרוב בהרים והן זכות כקרח טמש.

(ג) הנתרון והקלי: חומרי מעשי בראשית אלה יבאו בשני פנים: בפני דומם ובפני צומת, ובשני פניהם אלה ימצאו לרוב בא"י. ים המלח הוא אוצד כל מיני החומרים האלה בתמונת הדומם, ורבו מאד בכל הארץ הצמחים נותני אפר קלי ונתרון לרוב, ובסביבות המשק ועל הרי הלבנון היתה שרפת הצמחים האלה לאפרם מלאכה נכבדה אשר ידיים הרבה עוסקות בה. גם ממצרים יובא מין נתרון חפור מאדמה אשר איננו כי אם תערובות נתרון וקלי ושאר מיני האפר, אפס לא נכחד כי לפי מצב המלאכה בימינו אלה לא יפון לנו השתמש בכל מיני האפר האלה לזכוכית לבנה, להיותו אך תבל ותערובות מינים ממינים שונים אשר יפסידו את המלאכה. ואין לנו דרך אחרת כי אם להביא את כל מיני האפר הדרושים להמלאכה מבתי המלאכה למיני האפר באירופא המכניס אותם מין מין לברו בצרופו וטהרתו, או להכין בית מלאכה מיוחד לדבר הזה פה בארץ, ולא יכבד הדבר לעשותו לאשר אין חסרון אתנו בכל החומרים הדרושים לכך.

(ד) שאר החומרים הבאים בזכוכית כטפלים להעקר, אם נמצאו בארץ או לא נמצאו אחת היא, כי אינם דרושים אלא בכמות מועטת, וגם כל המזכוכיות שבאירופא מביאות אותן מרחק.

(ה) וחומרי הסקה רבים הם מאד בארץ, גם עצים גם נעוצים ונהלולים הרבה אשר יסיקו בהם בני הארץ את כבשונות הסיד, בכל זאת לא נעשה בנפשנו שקר לאמר, כי יש לסמוך על החומרים האלה בהכנת מזכוכה מפני כי אין החומרים האלה מצויים אלא בהרים במדבר, ומזכוכה ראויה להיות במקום חשוש אשר שמה לא ימצאו כל אלה במדה מרובה.

האומנם כי לפי דעתי לא יארכו הימים ויהיו לנו מקור נאמן

לחומרי הסקה בזמורות הגפנים אשר יומרו מדי שנה בשנה, כי אם בימים האלה עוד יש שבר לחומורות הללו כי ימכרו להמושבות ההרשות לנטיעות, אבל לכל תכלה ראיתי קץ, ובשוד שנתים תרבינה הזמורות במדה אשר לא יצלחו כי אם לשרפה, ואולם בכל אופן אין מכשול אם יוקחו להסקה פחמי אבן המובאים מאנגליה, ואם כי היום מחיר הפחמים האלה יקר בא", אין זה אלא מטעם מעוט צרכם. עד היום לא זכינו שתבא לאיזה מחופי א"י אניה גדולה מעונה פחמים, יען לא ימצאו להם קונים בבת אחת, וכל הפחמים הבאים יבאו רק באניות תורן קטנות מפורטו-סעיד אבן בהוסד פה בית מלאכה גדול לזכוכית כדאי יהי' להמיסד להביא אפיה גדולה מעונה פחם מאנגליה, ועלתה לו בוול הרבה, וגם עוד ימצא מקום לתרויח בפחמים האלה באצלו מהם חלק קטן לדרשי ברול ובעלי משהנות הקיטור בדמים מעולים.

ו) החומר המהור הקשר לכורים טרם נדע בברור אם ימצא בא", רוב מיני החומר הנמצאים בזה מעורבים בסיד, אך לא ראינו אינו ראיה ולפי דעתי שאין אני סומך עליה יסון מאד החומר הנמצא בכפרי "קולוניא" ו"בית עקתא" הסמוכים לירושלם למלאכה זו, אך כבר אמרנו כי אין הסרון זה מעכב להכנת מוכוזה כי אם מטרחק יבאו הכורים אין בדבר הוצאה מרובה. כללו של דבר בית מלאכה לזכוכית בארץ ישראל היא דבר שאפשר להיות וכדאי להיות ואין חסר לו אלא הממון והחפץ.

וברוך ה' אשר לא מנע מאתנו גם אלה, הנדיב שיח' מצא הדבר גם הוא נכון לפניו בבחינת צורך הגדול לבקבוקי יין אשר בוא יבא ולא יאחר, ויגמר אמר להכין מוכוזה גדולה באחת מנחלותיו וישם לבו אל אחד מצעירי עמנו רב כשרון אשר גרסה נפשו ללמודים ויתנהו ללמוד את תורת הצימיה בכללה, וביחוסה אל מלאכת הזכוכית כפרמיה ויתנהו ללמוד גם המלאכה הזאת להלכה למעשה

וככלותו דבר ללמוד הפקידה הנדיב ללכת הנה ולתור את הארץ ולראות איזה מקום יכשר להכנת בית מלאכה ויבא ויעבור בארץ ויתור וימצא את "נפת דור" אשר על שפת הים דרושה להפצו. ונפת דור היא אחת מנחלות הנדיב ואל "זכרון יעקב" נחשבה. ויערך את מערכת לבו לפני הנדיב, ויואל הנדיב להוציא מאוצרו סכום רב ויצו לבנות הבית והנה הוא נכנה, ואומנים יבאו מפאריו לפקד על דבר הכנין אשר יעשה לפי המלאכה אשר הוא נועד לה ולפי הנדרש ממנה לכל חוקיה אשר התחדשו בבית מדרש המוגנים. ושם האיש המפקד על המלאכה מלאכת הזכוכית: מאיר דיוונגאף מבני אחינו אשר ברוסיא ושם עירו קישינוב והוא איש חרוץ במלאכתו, ותקוה רבה למלאכה הנכבדה הזאת ממנו בארץ. על יד בית המלאכה לזכוכית יש מקום להכין גם בית מלאכה להכנת מנורות של נפט, בראשית הכנת הבית יובאו כל חלקי המתכיות של המנורות ערוכים ומוכנים מאירופא, אך בהמשך הימים לא יבצר מהכין בית מלאכה גם לחלקי המתכות האלה, והיה בית המלאכה שלם.

שמות המאמרים

3. העיון והמעשה המוציא
14. לך בכרך הג"ל
23. שאר ישוב יעקב גאלדמאן
34. תשובת שאלה יהואל מיכל פינס
41. שפת ציון המוציא
52. כלל גדול בלחיק יצחק רומיש
57. האם על הבנים (שיר) נח רונבלום
63. שיר רעי (שיר) הג"ל
65. איוב הנצחי מאיר יוסף פינס
66. עקדת יצחק הג"ל
הזוכית (בסמנים מיוחדים) יהואל מיכל פינס.

כתבת המחבר

Be ITALIO

Via Brindisi

Gerusalemme

Sig. W. Jawitz

גאון הארץ

ספר 2082

לכל נפש ולכל בית ישראל

בית בני נשיה טוב
שקו ארץ ורעה ארץ
(ספרים 19, 20)

יצא לאור בירי

זאב יעבץ בירושלם

הלק שני

חלק שני

~~LIBRARY OF THE
BUREAU OF JEWISH EDUCATION~~

~~CLEVELAND, OH~~ ווארשא

בדפוס האחים שולדבערג, דויקא № 1

תרנ"ד

ГАОНЪ ГААРЕЦЪ

т. е. Гордость земли

Сборникъ статей для всѣхъ и каждаго
составленъ Вольфомъ Явицеиъ

II Часть.

ВАРШАВА

Въ Типографіи Братевъ Шульдбергъ Дикая № 1.

1894.

SIEGAL COLLEGE AARON GARBER LIBRARY

DS 125 .G47 1893 v.2

Ge'on ha-arets

SIEGAL COLLEGE AARON GARBER LIBRARY

בְּמַת בְּרָד.

וישכן ישראל במת ברד עין יעקב
אל ארץ דגן ותירוש (דברי ל"ג כ"ח)
אין במת אלא ישוב (ספרי דברי ל"ג, י"ב)

סֵלֶף, כי יראה לאדם בדרכו, אשר ישרה וסלולה היתה
לפנים, אין לו, כי אם לזכור ימים מקדם, לחפש דרכיו ולהתבונן
היטב בכל הדברים, אשר בימים האחרונים הרעים, השתנו מעין
היותם הראשונה, ולברוק כל קמנה וגדולה, אשר הפכו את עיני
מקמות שהיו ולפשפש ולמשמש בהן אולי נמצא באחת מהן, או
בכלן, מקור הרעה.

ולאומה שלמה כי יראה סלף כזה, אין לה כי לנער את
ספר זכרונותיה, לקרא בו, ולכון היטב את דברי ימיה האחרונים
כנגד הראשונים, ולהתבונן במה השתנו אלה מאלה להערות את
מקור הסלף.

הנה מעמדנו כהיותו, כי רעוע מאד גלוי כיום לכל. אף
עד מאת השנים האחרונות, היתה אומתנו מלומדת במכות, עד כי
לא קמה רוח באיש לחדש במעמדה דבר „משל לנר שכבה והולכת,
אדם מניח אצבעו עליה מיד ככתה". ויבא הזכוי וירפא על נקלה
את המעמד ההרוס הזה, ויתעורר קהל העם, ותחי רוחו, ותתישב
עליו דעתו די התבונן על מעמדו, די שים לב לאחריותו. אך
לראבון נפשנו היתה רפואת הזכוי, בעיני אחינו כרפואה שלמה
וקימת, עד כי לא עלה על לבם עוד, כי צריכים הם לרפואה
אחרת גדולה ממנה. אך בכל זאת נמצא גם בדבר הזכוי דבר

Дозволено цензурою
Кієвъ, 17 Сентября 1893 года.

טוב, כי בשיתו לדור האחרון בחלקות ובגשנו אותו על ברכיו, פנק את קהל עמנו ויביאתו לידי הרגשה לדעת את מכאוביו, כבוא עליו צרים להחרידו פתאם, ועכשו כשהוא רואה יסורים באים עליו, מיד הוא מפשפש במעשיו, ומחור אחרי הקלקלה וטורה לחטט אתריה בכל כחו.

אנשי השם כדורנו, אשר היו לצרכי האומה לפה יצאו בדקו ומצאו, כי הסלף הגדול אשר סלף את דרכינו בגלותנו, הוא חסרון מרכו לכלל צרכי האומה הנעלים, וחסרון מעמד קבוע לפרטיה התלויים ברפיון, ונוזנים מן האויר; וכי הרפואה האחת לישראל הוא הישוב בארץ אבותיו. הוא יבן את לבותיהם אל מקום אחד המקודש בקדושת התורה, המולדת וזכרונות דברי הימים; והוא יתן משקל לרוח יחיד עמנו בהעמידו אותם על הקרקע, ובהשיבו אותם למעשה אבותיהם מעולם לעבודת האדמה. והנה על החפץ לשום את ציון למרכו נראה ומוחש לכל קדשי האומה קמו חולקים בגלוי מכת בעלי הטמיעה הנלוים, ומפקפקים בחשאי מכת בעלי הטמיעה הנסתרים. ודבר זה מאליו הוא מתבאר: אם רואים הם את האומה באשר היא כאלו אינה, מרכו למה לה? אך תחת זה נטו כמעט כלם פה אחד להחזיר את אחינו לעבודת קרקע בכללה, לא נחלקו אלא על המקום. זה נוטה לארגנטינא זה לקאנאדא וזה לברזיליא.

על כן למותר היה עד כה לסופרנו לחבב על קהל קוראינו את החביב גם עליהם ולשבח את המשובח גם בפיהם ולהביא ראיות, כי נבחרה לעמנו עבודת קרקע ממשלה יד אחר, אחרי אשר כל איש נבון בישראל כבר הודה בזה. לא כן עתה, כאשר יצא אחד מגדולי סופרנו איש כביר רוח החביב עלינו מאד מר איש יהודי לבקר את החרושת על פני עבודת האדמה. עתה הנה הגיע השעה לבקר מעט את הדבר הזה.

הסופר החכם הזה תמים דעות הוא, בכל מאמריו הבריאים והמלאים, עם כל בחירי דורנו כי ישראל צריך לגנוס בכל דבר שבלב וברוח, ולמעמד קבוע בכל דבר שבתועלת ובדרך ארץ. ועתה נחקרה נא עד כמה תצלח החרושת להכשיר אותנו אל שתי המדות הטובות האלה.

בראשונה יש לנו לשום על לב, כי כל עצמה וכל תכליתה של חרושת גם היא אינה אלא מסחר. אלא שכל בעלי מסחר מוכרים את סחורתם בעין, כמו שבאה לידם. ובעלי החרושת קונים אותה ומעבדים אותה ונותנים לה פנים חדשות ומוכרים אותה לאחד שנוי מעשה.

והמסחר בעצמו, עד כמה הוא יפה לנו, ועד כמה הוא קשה לנו נעיד עלינו שני כתי עדים: את נביאינו וחכמינו אשר שאירתנו ואחריתנו היו מחשבותם והגיונם כל היום מעבר מזה, ואת כקרי הקתולים, אשר כל מומותיהם היו להצמיחנו ולהכחיד את קימנו מעבר מזה.

על המסחר בכללו, כי איננו פרנסה כשרה, הרץ הושע הנביא משפט לאמר: "כנען בירו מאוני מרבה לעשוך אהב". ויוכח את בני אפרים לשוב מן הדרך הזאת ולשוב אל עבודת אבותיהם הראשונים⁽¹⁾.

ומה יפו דברי רש"י על התוכחה הזאת: "אתם סמוכים על בצעכם שאתם סוחרים ורמאים...? עוד אושיבך באהלים, אכרית מתוכך סוחרים מרמה ואושיבך באהלים, כימי מועד הראשון שהיה יעקב איש תם יושב אהלים" (רש"י שם) וחכמי תורתנו העמיקו להתכונן, כי התגרנות צוררת היא לרוח ישראל. ויחליטו, כי התורה, "לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרנים" (עירובין נ"ה)

הושע י"ב, ח'—ו'.

ומה עתקו מה עזו ומה נכוננו דברי קדמונינו אשר נבאו לנו בשם ה' לאמר: „ה' בדרד ינחנו: עתיד אני להושיב אתכם בנחת רוח בעולם, ואין עמו אלנבר... שלא יהיו בכם בני אדם עוסקים בפרקמטיא של כלום, כענין שנאמר יהי פסת בר בארץ... שיהו חטין מוציאין גלוסקאות... ואתה בא ונוטל הימנה... כרי פרנסתך¹.) ושלשה דברים למדנו ממשנתנו זו, שאין נחת רוח לאומה אלא עבודת קרקע, ושהתגרנות נכריה היא לרוח ישראל במהרתו, עד שהיא חשובה עליו כעבודה, שהיא זרה לו. ושברכת פרי הארמה לא תהי קלה בעינינו, כי היא אחת התעודות הגדולות והחשובות אשר יעד לנו ה' לימות המשיח.

וככל אשר טרחו נביאינו והכמינו בעלי קול יעקב להטות אותנו מדרך התגרנות לדרך עבודת קרקע, למען שמור את גופנו במלא כחו, ואת רוחנו בעצם טהרתה, כן הערימו ראשי צוררינו, הלא הם קְּבֵרֵי הַקְּתוּלִים בעלי ידי עשו ויעמיקו עצה, כי אין תחבולה להכשיל את כח ישראל, לעכור את רוחו ולגַּף אותו מנפש עד בשר, בלתי אם בהסיע את האדמה מתחת רגליו, למען יאָגם להחזיק על כרחו רק בעסקים הרופפים הפורחים באויר, ובדבר הרע והמר הזה אשר לאמוננו עלה בידם, הרבו להרע לנו מכל הרעות, אשר הדיחו עלינו מעורם עד היום הזה. נפרטה נא את הדבר הזה לפרטיו.

אין עז וכח לב מצוי באדם, אלא בהיות לבו תמים. והתמימות היתה מוטמעת לפנים בעומק לב כל איש ישראל, עד כי בפי חכמינו המחוקקים והשופטים המחמירים והמדקדקים מאד, אשר לא נשארו פנים לבני עמם מעולם, היה פסק זה לקו ולמשקלת בכל דין שבין אדם לחבירו: „שארית ישראל לא יעשה עולה ולא

¹ ספרי, דברים שט"ו.

ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית". ויבאו שונאינו, אשר עינם צרה במוסר עמנו, ויגדרו מפנינו כל דרכי החיים, ויכריעו אותנו להתמכר אל התגרנות, ותלד לנו את הערמומית הנכזה מאד, הגוררת אחריה את כל המדות הרעות הסבוכות בה. אונאת דברים, אונאת ממון, הקמלא מחרבנו של חבירו, אהבת בצע, התרפסות האדם וזלוול כבוד נפשו בשעת הנאתו, צרות עין, קנאה, תגרה ותחרות.

המדות האלה הכו רסיסים ובקיעים בבית יעקב. לדאבון נפשנו לאסוננו ולשברנו הגדול כים, רואים מרבית אחינו את כל בני מקומם ואת כל מיודעיהם כיוורדים לאומנתם וכאוכלי שארם. אוי לנו ואוי לנפשנו, כי באנו לידי מדה זו להודות על כרחנו ולבשתנו, כי יש ויש אשר תגדל שנאת סוחר אחד מבני ישראל לאחיו בן עמו הסוחר, כשנאת צוררי בני שם לישראל, והמון יחידים כאלה היהיו לגוי אחד, אשר לב אחד ודרך אחד לו?? הִיכְנֵנו את לבותם אל מקום אחד? נוח לבצר בנין בדיקמית מפוצצת מִחֶנֶק את אומתנו בתגרנות.

יד התגרנות הִיָּה לרעה באיש ישראל כמעט מיום הולדו, המפלצת הזאת, המרלדלת את כח האדם את ממונו ואת מעשיו; יש אשר הכיאו עני אחד מרבבה בישראל פתאם לידו עושר. והעושר הזה אם רב הוא אם מעט, אם יש בו ממש או אינו אלא למראית עין, יַעַר את עיני קהל העם, ויעשה שקר בנפש כל שונה ופתי, כי הכל תלוי רק במול; ועל כן לא יחשבו רבים את החנוך לצורך גמור לאחרית בניהם, ולא ישימו לב לגדלם ולפלס מעגל רגלם לדבר, אשר הוכשר לו כל נער על פי טבעו ומוגו. על כן יהיה כאשר יגדל, גבר לא יצלח, וכל סדר חייו יהיה מעורבב וטבולבל, נלוו ופתלתול, כדמות אשר ערך רבנו הגדול הרמב"ם ז"ל „המפשיין מתחילין לקחת אשה, ואח"כ אם

תמצא ידו יבנה בית, ואח"כ בסוף ימיו יחזור לבקש אימנות, או יתפרנס מן הצדקה". וכן הוא אומד בקללות: אשה תארש, בית תבנה, כרם תטע, כלומר: יהיו מעשיך הפוכין⁽¹⁾ והדמות הזאת מדויקת מאד, דמות הגלות בכל השכת צלליה.

וככל אשר יהיה עושר יהודים מעטים הנקנה ע"י מסחר, לרסן מתעה לרכבות אחיהם להתעותם בתוהו לא דרך. כן יהיה עושר כזה למרבית בעליו למוקש גם לנפשם גם לגופם. כי סתם פריו הוא גסות הרוח בפני כל בני גילו, אשר לא זכו לעלות לגדולה כמותו... נפש רחבה אשר לא תדע שבעה, וזבוב אוכל בכל פה את יגיע בעליו ומרושש אותו ומעורר קנאה גדולה על כל קהל ישראל.

מדי העלותנו על לב את כל זרע הלענה אשר הצמיחה התגרנות בתוכנו, את התלדות, אשר ילדה כהון־נה אל כן גילה אל מעמדנו הרעוע. ובראותנו כי בכל זאת מרבית בני ישראל בעלי מדות טובות הם, בעלי אמנה, בעלי ענוה, אנשי חסד, יראי אלקים, בעלי משא נפש, אוהבי תורהם ועמם, ומוסריים נפשם עליהם; נקרא ברגש ובחוקת היר: מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ודבר זה בעינינו אחד מן הנסיונות הגדולים, אשר נסה ה' את עמו למען הודיע לכל באי עולם את טהרת זרע אברהם ואת כח תורת משה, אשר בכל המוקשים אשר יקשו לו שורריו האורבים לו, עוד עמד מעמו ועודנו למופת בגוים במדותיו הטובות. אך אם ה' עושה, יודע הוא מה הוא עושה; אבל אנו אין לנו לסמוך על הנס. ובשעה שאנו באים לבור דרך ישרה לבני עמנו, יש לנו לברור את היפה גם למנוחתם גם למוסרם ולבלתי שים משענת קנה רצוץ למשען לחם לאומה שלמה.

(1) הלכות דעות ה' י"א.

כי אמנם משענת קנה רצוץ היה מעולם העושר לישראל בגלותו הנקנה על יד תגרנות. מעולם התכווננו אבותינו בארצנו, כי הכסף לברו מבטח בוגד הוא לבעליו, ודי למשל כפיהם. "נהנני ה' בודי לא אוכל קום: זה שמונותיו תלויין בכספו"⁽¹⁾. על עושר ישראל בארץ גלותו הראשונה בכבל, חוו קדמונינו את דעתם לאמר: "למה נקרא שמה שנער שמנערת את עשירה"⁽²⁾. והדבר אשר חוו בימים ההם, חזר ונראה בכל דורות ימי הגלות, כי מעט אשר יקום העושר שלשה דורות בידי משפחה אחת, כמאמרם, "לתא דרי לא משכיו"⁽³⁾. והעושר הזה הפרח העולה כאבק דק בנגוע בו אצבע קלה, הוסיף על שנאת הדת, ושנאת המכורה, שנאה שלשית שאין לה תרופה לעולם; שנאה הגדלה מאליה, והעולה ותופחת מתוכה לבלי חק, הלא היא שנאת הקנאה אשר כל הצרות, אשר אנו שבעים מידה יום יום, אינן אלא התחלה קטנה לסכנה הגדולה המתרגשת לבא עלינו.

ועתה אם אנו באים כיום לכונן בתי עבודה כמדה מרובה בתחום מושב בני ישראל, אשר הכסף הרב אשר ישוקע במ יחי' משל ישראל, והיודים העובדות במ תהיינה ידי ישראל ולא ידו אחרים, או יתן כנו, גם אויב אחר הווימם לפורר ארץ בחמת כחו, את פניו לרעה, כי תתעורר מלחמת העבודה על "הקנין היהודי" שבבתי עבודה; ומלחמת פועלי הגוים הפרוץ בפועלי בני ישראל, אשר יהיו או למפלגה בפני עצמה, וגדלה הרעה הזאת מכל הרעות אשר מצאו אותנו מיום גלותנו מעל אדמת אבותינו עד היום הזה. לוכר הכלה הנחרצה הנשקפת מתוך חוון זה, כלוי סמון וכלוי נפשות, תצלנה אונינו כפעמונים לקול דברי החווה הקדמוני: "ומה תעשו ליום פקודה, ולשואה ממרחק תבא על מי תנוסו לעזרה ואנה תעזבו כבודכם". (ספירות⁽⁴⁾ המפקד⁽⁵⁾ הנמצאות

(1) יבמות ס"ג. (2) זבחים ק"ג. (3) שם. (4) ציפערן. (5) סטאטיסטיק.

והמדויקות, אשר הטו את לב חכמי סופרינו להפליא עצה כזאת, לא יחישו לנו מפלט מרכי רבבות אויבים, אשר גם לתקפים ממנו אבד כל מנוס מפניהם.

לעמית זה אם ישוב ישראל לתפוש את אוטנות אבותיו ולשלוח ידו אל המעדר ואל המחרישה עד מהרה יתחדש גם בנופו גם ברוחו. הדור הראשון אשר יגדל תחת שמי ה' מוצק יהיה מלא כח מתנים וכח לב. פניו לא יחורו ולבו לא יחרד. עבודתו החזקה והתמימה לא תתן מקום לערמומית, למרה המגונה המנוגלת את בעליה, לקום בקרבו ולמשול עוד ברוחו. כי האיש העובד את אדמתו רואה בכל עת ובכל שעה, כי טובתו ורעתו בידי שמים הן. ובכך אין אונס ואין צורך לו ללול נפשו ולהתרפס לפני רעהו בשעת הנאתו כי לא חבירו הוא המהנה אותו. ולבבו לא ירום על אחיו האביון, כי כל סדר עבודתו ותולדות מעשהו ילחש באוניו לרגעים, כי ה' לבדו נותן לו בחסדו כח לעשות חיל. עינו לא תרע בכך אוטנתו כי יודע הוא כי לא לקח משלו מאומה בברכת ה'. הממר ירד והטל ינוח על שדות שניהם חלק כחלק. ככל אשר נכוננו חקות ורע וקציר, כן נכוננו דרכי האכר לפניו, על כן תבון לפניו גם דרך גדול בניו, כי יחנכם לאט לאט לפי דרכו מילדותם בעבודה כשרה, שיגיעתה מחוקת את הגוף, משכחת עון מן הלב ומשמרתו משני מיני הכבזבו (לוקסוס) שסתם בני כפרים אינם נגיעים בו, לאמר: מן הכבזבו של רשות, הבא ממחלת רום עינים ומגודל לבב; ומכבזבו של אונס הבא על כרחו לסוחר המתעשר ואין כל, וחורק שניו אל כל פרוטה ופרוטה שהוא מוציא לאונסו שלא לשמו, כי אם לשם סמיות עיניהם של מלוי ברבית.

ומלבד כושר העבודה הזאת לכל יחיד ויחיד בתתה לו עסק לגוף ומנוחה לנפש, ובהסירה כל מכשול עון וכל מרה מגונה מדרך

עושיה, הנה עבודת האדמה היא הדרך האחת הטובה והמתקנת לכלל האומה גם לשעה, גם לדורות, גם בנופה וגם ברוחה.

לשעה כיצד? הנה מרבית הפגעים הרעים, אשר יפגיעו בנו צוררינו בדור המר הזה, כוננו אל התגרנים בעלי הרכוש ואל בעלי המלאכה והפועלים, אשר בערים ובכפרים, היושבים מעורבים בתוך עם הארץ. על אלה נוח מאד לצוררינו לעשות שקר גם בנפש המוכים והתמימים בדלת העם, כי סופנים בני ישראל את דמם בהלוואותיהם, מלקטים את כל הכסף הנמצא בארץ על ידי שולחניותם⁽¹⁾ ובתי עבודתם, יונקים ומוצצים אותם בחנויותהם, מתחרים עמם בכל מלאכת עבודה ופעולת שכיר. כל המענות הבטלנה מאליהן בצאת המוני עמנו להאחו באחוות מיוחדות להם, הרחק ממושב עם הארץ. גם ערעורי צוררי היהודים של הווצליא-ליסמוס הנמרה, המשתפים את הקנין ואת היהדות כאלו היו שני שמות לעצם אחד, ישכו מעלינו; אם תחת צלצלי הפרוטות והשקלים בידי המלוה, ותחת צלצלי הצנצנת ביד המווג כבתי אחינו, ישמע צליל המחרישה על אדמת קדישנו. וגם שנאת הדת התרשל ותלך בהמעיש מספר בני ישראל לשבת בתוך עמי הארצות; כי אין אדם אוהב ואין אדם שונא אלא מה שעניו ראות.

לדורות כיצד? כל איש ישראל יודע ומרגיש, כי אחרית תקותנו, היא להאחו על אדמת הצבו ברשות מלכות תורך הרוממה. והארץ הזאת מלבד שאינה מוכשרת ביותר להתגרנות מרובה [כאשר העיר יוסף בן מתתיהו במאמרו נגד אפיין], אי אפשר לעם יושב על אדמתו מבלי היות מרביתו עובדי אדמה ורק מעוטו בעלי מלאכה ומסחר. על כן אם רוצים אנחנו לחדש

(1) כאנק נעשאט.

את פני ישראל ולהחזירו אל איתנו, אין לנו כי אם להפיל תחנתנו לפני השולמן המלך הרחמן, לפתוח לנו את שערי ארץ הקדושה ולהאחו על אדמת הצבי לעבדה ולגדל את בנינו לאכרים תמימים, יראי אלהים, בני תורה, נאמנים לארצם, אמיצי לב וחוקי יד. וגם לאלה שאי אפשר להם לצאת מארצות מגוריהם, יש להשתדל אצל ממשלותיהם, ליחד להם רחבי ארץ, אשר יאחזו שם לעבוד את האדמה ולעסוק במלאכות התלויות בה. ונמצא הדור הצעיר מתרגל בעבודת אבותיו הראשונים ומוכשר להאחו בלי שום שנוי וסת בארץ קדשנו, בכל עת שיעלה רצון מלפני ה' להמות אלינו את לב המלכות הרוממה לטובה.

בגופה כיצד? התגרנות, שהצריכה את האומה לתחבולות הרכה מאד, ולמאמצי כח רק מעט מוער, המעיטה מאד את כח אחינו; ומלבד שכח הגוף הוא מיטב קניני האדם בעולם הזה, הנה היתה יד כשלוך הכח לרעה, גם על קצת מדות טובות להמעיטן ולהחלישן, כי אין עז ואין ארך רוח מצוי אלא במי שכח גוף יפה.

ברוחה כיצד? הנה ישראל עם, אשר תרבותו המסורה לו בתורתו מיוחדת היא לו לבדו, ואשר הפקר מפי ה' הקורא הדורות מראש לנצור אותה מכל משמר כל ימי היותו על האדמה. והתרבות הזאת פתוחה אל התרבות הכוללת רק מצד אחד ומגורה מפניה מכל צדדיה; פתוחה היא ומפולשת ופרוצה במלואה אל תחום המדע הגמור המשותף לכל אדם ולכל אומה חלק כחלק, ואשר אין לו פל מיב מיוחד בלתי אם מיב החכמה, הכשרון, התועלת והסדר, אשר בהם עשו העמים זולתנו חיל, ואותם יש לנו ללמוד מהם, אך סגורה תורתנו ומסוגרת מפני תרבות כל הגוים במשמרת הדעות והמדות התלויות בכל דבר שבין אדם

למקום ובין אדם לחברו, בהליכות הבית ובעסקי משפחה, בצניעות ובמוסר, במשפט ובצדקה, בגמילות חסדים ובמעשים טובים. והנה בכל דבר כשרון, מדע וסדר כבר הוכשרו בני ישראל בדורות האחרונים לקבל את הטוב ממנו ברבוי ובמלואו ככל מקום היותם, כי להם דעת צלולה, לב ער, רוח חיה ועין פקוחה להבין כל דבר כשרון ותועלת. אך לעומת זה ירכו בדורות האחרונים ההם המדות הטובות שנשתבחו בהן אבותינו, אחורנית מעלות רבות מאד, כי תערובת גופים גורמת לתערובת טעמים. ובני ישראל במאת השנים האחרונות, פרעו פרעות גדולות במוסר אבותיהם ויעכרו את רוח עם, ואין מקום לישראל לשוב לאיתנו ככל דבר שבלב ושברוח התורה והאומה, כי אם בשבתו כטח ברד באחווות גדולות ובהיות עיניו אל עבודת אבותינו התמימה והטהורה עבודת האדמה.

הן ידענו גם אנחנו כי יציאה נחפזה ונמהרה לעוברי עמנו היא, ולא זאת היא הדרך הנכונה להשליך איש איש את עסקו וללכת אל אשר ישא אותו הרוח. והעצה הנאמנה היעוצה לכל יחיד היא, לבלתי עזוב את מקומו כשרם ידע אם נכון לו מקום נאמן. אך לעומת זה חובה מוטלת על ראשי הכלל, על נדיבי העם ועל חכמיו וסופריו לשום את הצביון (טענדענץ) הזה לנגד עיניהם להעתיק מעט מעט את המוני בני עמנו מן התגרנות, ולהחזירם לעבודת קרקע, להשתדל להוציאם מיד פזורם ולהביאם לידי כינוס.

הן אמנם כי כינוס של בני ישראל עובדי אדמה נבחר לנו גם בארצות גלותנו מפוזר של תגרנים בארצות הים. ומי יודע כמה מעלות טובות עלו אחינו בארץ רוססיא, לו הרבו להתישב בזמנם באחווות, אשר אמר הקיסר נקולי ג'ע ליחד להם בחסדו. מי יודע אם באתם הצרה, אשר התרגשה לבא עליהם בדורנו. אך אנחנו אל

ארץ קדשנו פנינו; הן אמנם, כי גזרה המלכות גזרה לבלתי מכור קרקע לישראל. אך גם בכתב הפקודה כתוב מפרש, כי רק לפי שעה נגזרה גזרה וכל עצמה לא באה על אלה שהם חוסי ממשלת תורך. ויש תקוה כי יתן ה' רחמים בלב השולטן המלך החסיד, אשר לבו טוב לישראל, להעביר את כל רוע הגזרה, אך כי מהרה יבא היום, אשר ימלא את יד היהודים חוסי שבטו לקנות קרקע, אין כמעט כל ספק לכל יודעי חסדיו הנאמנים. ועתה אם באמת ובתמים אומרים אנחנו לעשות לעם ה', אין לנו כעת כזאת, כי אם להחזיק בידי אחינו אלה שאפשר להם, לאמר: ליושבי ארץ הצבי להאחו באדמת הקדש ולעבדה, כי לא עליהם יצאה הפקודה מעקרה. למרבית בני ארץ קדשנו ילידי הארץ יש חפץ וכשרון והרבה תנאים טובים מאד לעבודת האדמה ונוחים להתרגל בה, באשר הם בניה, ילדיה, רגילים לאקלימה, בקיאים בלשון העם היושב עליה ובכל משפטי ודרכי חייו ומוחוקים בחוקת כשרות נמורה בעיני המלוכה הרוממה, אשר המתה תמיד את חסדה אליהם. אם ישימו אחינו מטיבנו את לבם אל הדבר הגדול הזה, לא יפסוק דבר הישוב. והחיל אשר עשו פועלי אחינו בעבודת האדמה לטוב לכל הכלל כלו, לא יצא לבטלה. ובהיות מקום אחד בארץ, אשר עבודת האדמה תהיה בו עבודת קדש, תהיה העבודה הזאת, החשובה והערבה על הבריות" (ל' הרשב"ם) למשאת נפש לכל טובי האומה ונתנו את עיניהם להסב את לב ישראל מאחרי התגרנות, המנגלת אותנו ועושה את כל העם כלו לרוכל מחזיר על הפתחים בצרורו אשר על שכמו, ושמו את כל לבם להקדיש את חייהם, את דעתם ואת ממונם להחל להשכין את ישראל בטח בדרך הרחק משאון לאומים ומרגשת נזים, כנכרה האחרונה אשר ברכו משה רבנו: וישכן ישראל בטח בדרך עין יעקב אל ארץ

דגן ותירוש. וכפתרון אשר פתרו רבותינו בימים הקדמונים, והמקרים בימים האחרונים „אין בטח אלא ישוב“.

המוציא.

ירושלם, בחדש ניסן תרנ"ג.

שאר ישוב.

מושבת קוסטינא או „באר טוביה“.

בשפלה אשר ליהודה, הרחק שעה אחת מחבל אשרוד, תשב מושבת באר טוביה. רחוקה היא משפת ים התיכון כשתי שעות ומעיר יפו כשש שעות ומחצה. לדרומה היא העיר עזה הרחוקה ממנה שש שעות, לצפונה מושב „גדרה“ ומהלך שעה וחצי ביניהן, ומגדרה לעקרון אשר להנדיב מהלך שעה. וכשלוש שעות בין באר טוביה לרחובות, וכינה ובין ראשון לציון חמש שעות.

אין אתנו יודע שם המקום לפנינו בישראל, אך אין כל ספק כי לאחת מערי הפלשתים היתה. ושומה בפי הערבים שסניא, כי שם נשתה נבורת שמשון בנלח דלילה רעיתו מחלפות ראשו. ואם כן, היה שם המקום „נחל שורק“ וכהיום נחשבת היא למחוז עזה, אשר לפחות ירושלם.

מדת אדמתה ששת אלפים שש מאות וששים ושש דונמים. שלש מאות וחמשים מהם של מר סגל, בן משק בית האחים למשפחת ראבינאוויטש; ואחיו אשר בראשון לציון פקיד עליהם.

ואלף וחמשים דונמים למר גרינבערג ופקיד עליהם מר הוכברג
היושב בנחל חנין. ויתרם להנדיב הדוע.

אין בכל אדמת המושבות אשר ביהודה כאדמתה לטוב.
בכל שטחה אין לא הר ולא גבעה (רק במקום הישוב גבעה קטנה)
לא בקעה ולא נחל, רק מישור ישר כלה ועפרה חומר שחרחר
דשן מסוגל למיני דגן וגם לנמיעות. אין בה לא עץ מאכל (לבד
הנמוע מחדש) ולא עץ, אשר לא עץ מאכל הוא, אף לא אמד ולא
סנה. ולו נתחלקה למשפחות, כי או היתה להן לפלטה גדולה
ולברכה רבה. ואלה דברי האחוזה הזאת.

בשנת חמשת אלפים שש מאות וארבעים ושמונה נועדו חמש
ועשרים משפחות במדינת בסרביא אשר בארץ רוסיא ותשלחנה
צירים להנדיב לאמר: הוצים אנו להאָחו בארץ קרשנו ולעבוד
אדמתה, אך כבוד ממנו להכין לנו מושב משובלל בכל. ועתה
יעשה נא עמנו חסד ולקח מאתנו מאלף עד אלף וחמש מאות ר"ב
למשפחה, והכן יכין לנו אחוזה באה"ק, ובשבתנו על אדמתנו
ושלמנו מעט מעט מותר הכסף אשר יוציא עלינו עד תומם.
ותאבה גם חברת "כל ישראל חברים" ותתן גם היא לדבר הזה
עשרת אלפים פרנק; ויאות הנדיב לעשות כן. ולדברת הצירים
הבטיחו להם עושי דבר הנדיב, כי בעניניהם הפנימים תשלוטנה
המשפחות לברן, ותבאנה מהן ליפו בחדש ניסן בשנה ההיא, ויתרן
ישבו תחתם עד הקנות הנחלה.

ובחדש תשרי שנת תרמ"ט נקנתה הנחלה על ידי הפקידות
אשר להנדיב בראשון לציון במחיר חמשה עשר פרנק הדונם. ותבן
שם הפקידות בתי עץ, ותקות המשפחות היתה קרובה לבא. והנה
יצא יצאה דבר שלטון מלפני הפקידות של הנדיב אל הכאים
להתנחל לחתום ידם על הדברים האלה לאמר:

ארי ק
מכור ק
לפי ש
ממשלה
החסיד
כי מהר
לקנות
ועתה
כעת כ
ליושבי
יצאה
חפץ ו
להתרג
בלשון
כשרות
חסדה
הזה,
הארמו
אחד
העבוד
נפש
מאחרי
מחזור
את ה
בדד
כרכו

"אנחנו חתומי מטה מחלים בזה את פני מטיבנו השר
אָדמונד די רוטשילד הי"ו, כי ישפיע לנו את עזרתו ואת מחסו.
זה בואנו הנה ארצה הצבי בחפץ וכונה רק לעמוד על הקרקע,
לכן בקשתנו מעומק הלב מאת מטיבנו הנדיב לעזור לנו, לבוא
אל המטרה הזאת, די לנו לעת הראשונה, כי יכירנו רק לשכירי
יום בשכר פרנק אחד ליום. אבל אנחנו מקיים, כי אם נשקוד
על עבודתנו שנים אחדות מבלי נסור מכל אשר יצו עלינו,
ונשביח באופן זה את האדמה אשר נעבדנה, או יעמידנו בתור
קולוניסטים ברשות עצמם. הננו מודים, כי אין לנו זכות
בשום דבר לא בהאדמה שנקנתה למעננו ולא כמה שנמצא
עליה וכל מה שנקבל לכלכלתנו וכלכלת אנשי ביתנו מיד מטיבנו
הכל בחסד והכל ברחמים בא לנו. גם מגלים אנו
דעתנו, כי אין כל ברית חברה כרותה בינינו. והיה, כי תהיה
איוו סבה אשר בגללה לא ימצא הנדיב רצון בזה או בזה מאתנו
ויאמר לשלחו מן המושבה, לא נמרה את פיו. והאיש אשר עליו
יצאה הנורה יעזוב את האחוזה מיד, אחרי הושב לידו הטכום
אשר נמצא תחת יד מר אָרלנגר בתור ערבון בעד עבודתו,
אחרי נכיון הכסף אשר לזה. מעבר לדרך רשומים הסכומים אשר
נמצאו ביד מר אָרלנגר. ואינם אלא לערבון בעד עבודתנו
ולא בתור תחלת פרעון בעד מה שאנו חייבים למטיבנו
הנדיב".

"ראשון לציון, 14 אקטאבר 1888".

ויבהלו הבסרבים וימאנו לקבל עליהם הדברים האלה וגם
הפקד הפקידה הפקידות שוחט, אשר לא לרצון היה להמתנחלים.
והי ריב וטדון בין המשפחות ובין הפקידות אשר בראשון לציון,

ומכתבים רבים נשלחו מהמשפחות לפריז ולא נענו ואך הרב לובעזקי ענה אותן ויגל למוסר אונם, כי אם יבעטו במטיבם ונשחת לכל הישוב בגללם. והבטח הבטיח להם כי ישנם בטוים אחדים ככתב אשר עליהם לחתום עליו; אבל המשפחות ראו כי לא כאשר דמו כן הוא ועתידה דע. וזמר נשקף להן ותחלנה לבקש כספם בחורה. ובין כה וכה הורע מאד מצב המשפחות, כי מנעה הפקידות מהן את תמיכתן, אשר החל הנדויב לתת להן, ובהגיע עת הורע נתנה הנחלה באריסות להעריבים, ויהי כי צר להן ותשלחנה תלגרמה לפריז לאמר: „אחרי אשר כבר באנו לארץ הק' ונאלצים אנו לחתום על הכתב נבקש למצער: א) האדמה תחלק לאיש חלקו. ב) לטיח בתי עץ מבית זמוחין. ג) כי תנתן לנו התמיכה 12 פרנק לחדש לכל נפש“.

יפו, טבת תרמ"ט.

ותהי התשובה בתלגרמה לאמר: „כרצונם לא נעשה, מוכנים אנחנו להשיב כספיהם ולא יותר“. ואחרי דברי ריבות הושב להמשפחות הממאנות כספן. וחמשים ר"כ לנפש, וחמשה ועשרים ר"כ לילד נתן להן להוצאת דרכן. ובארבעה עשר יום לחדש טבת שנה היא עזבו המשפחות את הארץ ותשכנה על עקבן ורק חמש משפחות עניות, אשר לא יכלו לשוב למקומן מחמת טעמים כמוסים, קבלו עליהם הדין והיו לשכירי יום באחוזה. וגם מתי מעט האלה לא שבעו רצון, ותלכנה שלש משפחות לגור באשר תמצאנה והשתים נשארן שם עד היום הזה.

כי „ספר תורה שבהיכל תלוי במזל“ למדנו מפי בעל התקונים (תקוני זוהר תקון פ"ח), אך כי אחוזה בארץ ישראל תלויה גם היא במול למדנו מאחוזה „באר טוביה“. כארץ גזרה

היא האחוזה בעיני הפקידות ברל"צ השלטת בה. והיה כל פקיד, אשר לא לרצון הוא ושלחתהו לבאר טוביה, ורק האיש אשר אשה עצורה לו, ישלח לה. ורואים אנו במקום הזה דברי ר"ל לאמר: „אין מול לישראל“, כי לו היה מול להם, כי אז נתנה האחוזה למשפחות מב"י להאחוזה בה. והדברים עתיקים.

וזהו מעמד האחוזה כיום הזה:

אדמתה נתונה באריסות להעריבים, והיה בתבואות ולקחה הפקידות שלישי, ושני הידות להעריבים. וכן גדול נטעה בתוכה ובו יעבדו יושבי האחוזה ושכירי יום. חשבון התבואה אשר להפקידות לא נדע, ורק זאת נדע כי מזר הוככרנג לקח השנה מהעריבים דמי חכירת אלף וחמש מאות דונמים, אלף שמונה מאות וארבעים פרנק¹) ומרם החלו העריבים להרוש שלמו הדמים במוסמן.

לפני שנה וירחים אחדים נטעה שם הפקידות גן גדול, וכל העצים יפרו ויגדלו ומפליאים עין רואיהם, ואלה המה עצי הגן: השקד שלשה עשר אלף חמש מאות וחמשים; המשמש²) שנים עשר אלף ושמונה מאות; תותים (לגדל בהם תולעת המשי) שלשת אלפים, וקליפסום שמונה מאות וחמשים ועוד עסוק הוא הגנן, תלמיד ששמש כל צרכו במקוה ישראל, במטעיו וגומע והולך, וכל אשר יטע יגדל ויצליח יותר מכדי הרגיל. שלשה עשר דונמים יכול הגן ובתוך הגן באר וארבעה פרדים יסיעו גלגל של אנטולה

¹) לפי החשבון הזה שנה לעריבים הפקחים ובקיאים בעסקם לשלם דמי חכירה שמונה למאה מרמו הקרן שעלו לכל הונם לבעלים, מלבד מה שירויחו הם. וטוה אנו דנים עד כמה טובה קרקע זו שאחינו לא זכו לה. המוציא.

²) זה שמו בל"ע, והוא מין אפריקאווען. המוציא.

הדולה ומשקה דרך צינורות ותעלות את הגן דבר יום ביומו בכל ימי הקיץ.

על הגבעה האחת נבנו עשרים ושלשה בתי עץ כפולים, לאמר:

חדר לפנים מן החדר, שני דלתות לבית ושלשה חלונות. הספון רצוף קרשים והגגות מכוסים רעפים. מבית מוחים הם עתה במיח עב לבן וסודים בסיד מחוץ. שני רפתים ושני ארות-פוסים גם הם בנוים קרשים. ובית אוצר התבואה ובית לכלי העבודה בנוי אבן בנין גדול מאד. שטח הבתים והחצרות מאתים מטר ארך, ורוחב מאה מטר. האוויר נק וצח מאד תמיד ומאו נוסדה לא מת בה איש. אך י"א כי מלאך המות לא ימצא בה איש אשר יכשר להניף חרבו עליו, כי מתי מספר יושביה.

המשה עובדים עברים יושבים שם תמיד לעבוד את הגן, שתי משפחות מהבסרכים (שגם הן כשכירי יום תעבודנה) משפחת המורה משפחת השו"ב והגנן, שהוא גם פקיד האחווה. ויהי להיושבים „מנין“ מצומצם. ולהמנין הזה בית הכנסת וספר תורה ובית מרקחת סמי מרפא. והרופא אשר בראשון לציון מבקר כפעם בפעם את האחווה הזאת.

ילדי בית הספר עשרה במספר. ארבעה נערים ושש נערות ומורה עליהם. השו"ב והמורה מקבלים שכרם מהפקידות. מספר הבתמות שבע ועשרים, שבע פרות, שלשה חמורים, שלשה עשר שורים וארבעה פרדים. זאת תורת כאר טוביה כיום הזה. ועוד הפעם אנו מביעים דאגתנו על בלי הנתנה בירי משפחות בני ישראל אשר אפשר היה להן למצוא בה לחמן בנחת, ברוח ובכבוד.

חביבה היא עלינו „פתח תקוה“, ושמוחים אנו תמיד בהמצא

לנו לרבר ע"ד האחווה הזאת, הראשונה לאחוות בני ישראל בארץ הצבי. ובני ישראל כוננו אותה ברמי כיסם וברמי גופם יחד. ובכל אשר דברו על אודותיה לא נודעו בקהל עדן כל דברי ימיא, דברים אשר שוים הם להיות הקוקים בספר לזכרון לדור אחרון. קרוב כיום הדבר, כי יספח לפ"ת בשלשת אלפים דונמיה, אשר היו בירי הפלחים שכניה. ותקוה גדולה, כי קרוב יום ונספחו לפתח תקוה. וזה דבר הדונמים האלה:

כפר „אמלק"ש" מוסב שם „פתח תקוה" היה לפנים מרובה באוכלוסין וברבות הימים הלכו יושביו הלוך וחסר. מהם מתו מקטב אויר הבצות, אשר מסביב לנחל הירקן ומהם נסו על נפשם מחמת הקטב, כי לא ידעו הפלחים להוטר. ומטע עצי קליפטוס מרם נודע בארץ. ותשאה שממה נחלת הכפר, כי אין עובד אותה. ואם את העדיה והבינוניה זרעו מתי מעט, אשר נשאר על מקומם, -- להיבורית שאיננה ראויה רק לזרע השעורה והאכמיה לא שם איש לבו.

וירבו הימים וימכר השיך (זקן הכפר) את נחלת הכפר לגבולותיה סביב להנוצרים הקונים אותה והמה מכרוה ליהודים, ככתוב על ספרי „הארץ" (ח' ד' צד 149) על פי הגבולים, אשר גבל להם, המוכר שקנו ממנו. ויהי גבול הנחלה בואכה יהוד „פריק שוכת" לאמר „דרך הקוצים" ובימינו האלה אין דרך ואין קוצים, אך השם לבדו נשאר כפי הערבים.

וכאשר הלכה אמלכש הלוך וחסור, כן הלך כפר יהוד הלוך וגדול ומתרכה באוכלוסין בהיות אוירו נך מאד. ובאפס מערער נאחוז פלחי יהוד בארמט אמלכש בימי חורבנה. ויהי בימי בא אחינו להתנחל על נחלתם ויהיו בשלשת אלפים דונמים שנמלום בורע מסיקן שככפר הנוגעים בנחלה, ויהיו באים בטענה כי

הדונמים האלה להם המה. ומאריך שאווקאט מהם והלאה. ואם כי הכל ידעו, כי לא כן, אך קשה היה לבני פתח תקוה להוציא משפטם לאור.

ויהי בארבע שנים לקנות ב"י נחלת פ"ת אתבא שנת השמיטה, וישבתו האכרים בחריש ובקציר. ויהי להם פנאי לפקח על נחלתם ולהגיש משפטם עד השופטים אשר להממשלה ביפו, ומשפטם כאור יצא, כי על המסיקין להשיב שלשת אלפים הדונמים להיהודים. ויכתבו השופטים משפטם בספר, וליהודים לא נתן הספר, כי צפו האנשים אשר הספר בידם לראות אם יקומו היהודים על "היקום" אשר ברגליהם. ויהי כי עברו ימים רבים והיהודים לא יכלו לעשות כרצון האנשים ההמה וישאר הספר חבוש בטמון. ופלחי יהודיה לא וזו ממקומם, ע"כ יאמר בספר הזכרונות "חסרון אלפים פרנק, החסיר מבני פתח תקוה שלשת אלפים דונם אדמה". —

ובצה גדולה הנכל בנחלת פתח תקוה. ויהי היום ויעבור ארץ מצילי בריטניה בנחלת פ"ת, וירא את הנחלה ואת הבצה ויציע לפני הממשלה, כי נתן נתן את הבצה אשר על גבול הנחלה לבני פ"ת להוציא ממנה תעלות גם להם גם להיושבים סביב לה, בחפרם תעלות לטימיה ולא יהיה האויר למשחית בחבל הארץ, ההוא. ודברי האיש נשמעו באוני הממשלה, והצעתו היתה קרובה לראות אור. אך גם הפעם לא היה ליהודים "יקום" ולא יכלו מלא רצון האנשים שבידם טובם, והבצה לא נתנה להם. ויעברו ימים רבים ומחור האחוות באה"ק עלה ראש. ותעלה הממשלה את הבצה על אבן הלקח ויתחרו הקונים ויוסיפו איש על מתת רעהו ויחסרו לבני פ"ת אלפים פרנק, אשר בקשו המצדדים שדבריהם נשמעים להעמידה בידם. ויהי באחרונה ותמכר הבצה להוד מלכות השולמן יר"ה במחיר עשרים אלף פרנק.

ובשנת התרנ"ב באו ועד מורדים מעיר הבירה להציב גבולות נחלת הבצה. ויהי דבר מר פינס אל פקדי הנדיב להעלות עתה דבר משפט "טריק שוכת" על שלחן הועד. ויכתבו פריזה וישאלו וידרשו וכמעט שנחמץ הדבר. אך סוף סוף עשו כדברי מר פינס והמשפט הועלה על שלחן השופטים, ויהי גם שיך אבורבח לעוזר הפעם לבני פ"ת. ויעידו וקני הערבים עדות אמת ויסמנו מקום "טריק שוכת" כאשר הוא ושופטי עירנו הוציאו משפטם, כי שלשת אלפים הדונמים לבני פ"ת המה. אך הסכמת גדולי הממשלה בירושלים טרם באה, על כן עוד הדבר תלוי ועומד. —

י"ז, כחדש אדר התרנ"ג.

יעקב גאלדמאן.

תשובת שאלה.

ב"ה. כ"א כסלו תרנ"ב, יפו.

כבוד מורי ואלופי הרב הגאון הגדול המפורסם וקן ויושב בשיבת, צדיק תמים ומגן ארץ הקדושה כש"ת מו"ה נפתלי צבי יהודה ברלין נ"י, אב"ד ור"מ דק"ק וואלאוין.

עוד בת ציון מתיפחת: וי לי דחמרת נכרא רבא כבוד הרה"ג מו"ה מרדכי גימפל יפה וצ"ל! והנה בת קול מנהמת כיונה דברי נחומים לאמר: מנעי קולך מכבי, הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע, הוא כבוד מורנו שיחי, אשר גמר ברעתו לעלות ולשכון בחצריך. נשען על השמועה זו הנני בא בהצעת דברים

לפני כתר"ה, כי אם בחר בציון, יאוו למשכן לו באחת המושבות, הרעיון הזה עלה על לבי אחרי רואי עין בעין את הפעולה הנכבדה אשר האציל כבוד הרב המנוח הרמ"ג ז"ל בישיבתו בוהוד, מלבד מה שהישיבה הזאת גרמה לשביעית שלא תתחלל בפרט, הנה עוד גרמה רבות לחזוק התורה והדת בכל המושבות. הוא ז"ל כשמש עמד במרכו וגם בלי נשמע קולו יצאו קויו בכל הקולוניות, גם הפקידות נחתה מפניו ותהי והירה מאוד במעשיה לבלי הכאיב לבו בעניני הדת. כללו של הדבר, רואה אני ברור כי ביאת צדיק עשתה רושם. אולם אהה! כשם שביאתו עשתה רושם לטוב, כך יציאתו עשתה רושם לרעה, וכל האנשים אשר בהפקרא נוחא להו ויהיו עוינים מאד את התנכרת רוח הדתי בהמושבות, הנה שמחים עתה על פטירתו של אותו צדיק כאלו הוסר מפריע מדרכם. והנה מיד אחר סלוקו של צדיק נועצנו לחלות את פני כתר"ה לבוא הנה, אלא שהיינו פוסחים על הסעיפים: שמא אין רצונו של כתר"ה לעזוב את ישיבתו הקדושה, ועתה כי הגיעה הבשורה לאוני, כי מנויה וגמורה מאת כתר"ה לעלות אל הר ה', הנני ממחר להגיד לו את אשר עם לבבי וזאת חובתו יעשה אותה לבחור לו מקום לישיבתו באחת המושבות דוקא, ואולי ימצא רצון גם הוא ביהוד, מקום שוקט ובוטח מקום תורה ותפלה, כי ישיבה קמנה של אברכים מופלגים בתורה התכוננה פה מיד חברת "דגל תורה" מקום אויר וך ומים מתוקים; ובוה יגרום גם כן להקים הריסת המקום הזה אשר עזבוהו יושביו מפני חסרון אדמה, והיתה יהוד למרכז הרוחני להמושבות החומרית, איך שהוא, אם יבחר ביהוד או במושבה אחרת עכ"פ בכונה זו יצא מחו"ל על מנת לקבוע ישיבתו באחת המושבות. באין עוד דברים כפי, הנני

לבקשו כי תכתבי זה יהיה כמוס עטרונ... ובוה הנני
לתמידו מוקירו ומכבדו
יחיאל מיכל פינס.

ידידי אחי מר ירוחם פישל פינס!

ע"ד פרק היין אשר הכטחתי לך לשלוחו, הנני מתעכב ג"כ מחסרון מעתיק, ופרק הכורית הבטיח לי מר גארדאן להספיק לי החומר למענו ועדיין לא קים הבטחתו. ועל דבר הרושת העצים והאבן והצפר אין כדעתי לכתוב, כי אין הדבר הזה שוה לאבד עליו זמן, וכן מה שאתה מבקש ממני להורות לך בהלכות הדפוס אין אני מוצא כדאי להטפל בוה. כי כל ענין הדפוס מיוסד פה על דברים הבאים במקרה, כגון הדפסת מכתבים של קריאה, של הזמנות, חשבונות וקבלות וכיוצא באלה. אבל לספרים שלמים אין מקום בירושלם וממילא אין מקום לספעראטיפים. והוא הרין לשאלת מי מיניראל והקרח.

א... שב ב"ה לאיתנו והנני רואה אותו כמעט יום יום וגם מסרתי לו פ"ש, הוא הלך אתי לסוחר במסמרות עין לסנדלרים וחקרנו ודרשנו על דבר העסק הזה, ולפי דבריו כדאי הוא לנסות העסק הזה מרוסיא לפה. המסמרים הנמכרים פה באים מסממבול בצרורות של ניר כדוגמת הצרורות של מעה, וכל צרור משקלו ערך 25 לאָטה או רביעית האקא, ומחירו 8 קאפ' להסוחר עם כל הוצאות ההובלה והמכס והכנסתו לחנות, ועתה צא וחשוב ומצאת כי 13 אקות בערך הוא הפוד, והיה איפוא מחיר הפוד פה להסוחר ערך 4,20 רז"ב; ומסמרי סממבול גרועים ממסמרי

רוסיא לפי דברי ה' א... וגם לפי דברי הסנדלרים הבאים מרוסיה לפה, כי נעשו מעין רך וגם מלאכתם איננה נקיה כ"כ. דוגמאות מהמסמרים שבפה הנני שולח לך מוכנר בתוך המכתב והמינים האלה המה היותר מהלכים פה. המכס פה עליהם מעט, שמונה פ"צ משוים דוקא, ואם יתקש פקוד המכס לשומם יתר על כדי דמיהם, וינתן לו שתי צורות אחוות מתוך חמש ועשרים.

כבר הגדתי לך, כי שמעתי בקולך ואשים פני אל הספרות לעשותה לי לעץ החיים; אך לא אכחד ממך כי רק אונס המסכות הביאוני לירי כך, כי כמאז בן עתה אין נפשי אל הלחם הזה, עץ הדעת לא עץ החיים הוא, ולרגל עסקי במלאכתי היום מלאכת הספרות מתאמת המשפט הזה לי יותר ויותר. מצד אחד עומד עלי המלאך הממונה על הפרנסה ומכה אותי לאמר: כתוב וכתוב וכל שאתה מרבה לכתוב תהיה משובח. ומצד השני מלאך הסופרים עומד עלי וקורא באוני: מתן מתן! לא הכמות הוא העיקר כי אם האיכות! טוב מעט בכונה מהרבה שלא בכונה! ברר וצרף דבריך צרוף אחרי צרוף ועשה אותם כסלת נקיה! טוב קב ונקי מכור מלא פסולת! ועוד דברים רבים כאלה אשר ישימו כבלים על ידי לבלי המהרנה במלאכתך. ובמלחמה הזאת הנני נתון כל היום ולבי מכריע הכף לצד מלאך הספרות, והנני מתנהל לאשי במלאכתי. והנני כותב ומוחק וכותב וחוזר ומוחק, וגם אחרי זאת המלאכה מתחת ידי וארא בשכלולה טרם אשבע נחת, כי הנני מוצא מגרעת פה ושם ולפעמים אני מוצא כי הדבר צריך סדר אחר, ועלי להשיב ידי שנית על כל המלאכה לשנותה. ואלו היה על ידי עכ"פ מעתיק אחד אשר יקל עלי את העבודה הפשוטה עבודת הכתיבה, ההרשתי; אך מעתיק כזה אין אתי ועלי לבלות זמן בעבודת הכתיבה שהיא מלאכה ואינה חכמה. וכי תשאלני

מה משפט היגיעה הרבה הזאת? ואומר לך שלשה דברים קשים נמלתי עלי אשר לו היה איש איש מהם עומד בפני עצמו, לא נקל הוא לכל סופר לנצחם, ומכ"ש כשאני אומר לאחדם יחד. הדבר האחד הוא הענין בעצמו, ענין "תורת מעשה בראשית". ולא חלק הספורים שבה כי אם חלק החוקים לאמר: "חוקי כחות הבריאה ועלילותיהם" התורה הזאת רחבה מים ועמוקה משאול ואחוזה ותלויה היא בחשבונות רבים מרכבים, ומושגיה דקים מן הדקים ואין דבורים מצויים בפי העם לבארם, והוכרחו חכמי התורה הזאת לברוא להם ניב שפתים ושפה חדשה הנאותה לחפצם. הדבר השני, כי הענין הקשה הזה נמלתי על עצמי לבארהו בשפתנו הקדושה בסגנון כתבי הקודש. והשלישי הכי נכבד, כי עלי לפרש הדברים האלה בשפת קדשנו לתינוקת של בית רבן. בדרכים המנהיגות אל לבם הרך ואל שכלם אשר טרם התפתח. והנה לי עשיתי המלאכה הזאת לשמה כי או יותר שהיתה קשה עלי הייתי שמח בה, כי אין שמחה גדולה לאדם משמחת נצחון המפריעים. אבל עתה כשאני מעלה על לבי כי זאת המלאכה שעמדה לי בעמלי וויעתי, תבא לפני המדפים לבקרה בטרם ישקל מחירה ותוא יקמוט במצחו וימצא בה דפי במקצתה או בכולה ובשאת נפש יאמר: לא לוו החילותי ואין לי חפץ בה. או גם יאמר: כי אין ההרפסה שוה בנוק הניר. ואם גם יתרצה לקנותה ממני ונהג אתי כמנהג הסוחרים, אחי ירדי, כשאני מעלה זאת על לבי אני מרגיש כמו קפאון בלבי וכמו סמר מורח בכל עצמותי!

אתה מוכיחני כי אני בוחר הלחם עבדות מלחם בני חורים. אל נא אחי לא למה שאתה קורא עבדות אני קורא עבדות, ולא למה שאתה קורא חרות אני קורא חרות. הנני מרכב מגוף ונשמה.

הגוף עבר עכרים הוא מבריתו, אם לשרה נעבר או לגוף אחר כמותו, אחת היא לו. כל עמלו לפיהו, כשעושה הוא אוכל ואין הבדל לו אם עושה מלאכת הבשמים או מלאכת הבורסקי, לא כן הנשמה בת חורין משבעה, לא לה להיות עובדת על מנת לפרנס את הגוף, קחה את הומיר וכלכלהו על מנת שיומר לך שירוי, הישיר? היומר? הלא להפך כל עוד שהיא מרגיש בנפשו שהיא שבוי אפילו אתה נוהן לו כל מעדני עולם, הוא יושב בפינת כלבו עצוב רוח ויאלם ויודם. ואתה אומר לי: הראה לבני אדם את רקורי רוהך ויתנו לך פרומות! לזאת אקרא עבדות, עבדות שפלה. אך לא לכל מלאכת ידים שאני עושה בשביל אחרים.

ובנוגע למלאכתי, הנני עוסק בה נקביעות ולא בדרך ארעי, אך אל תאמר, כי מלאכת העתקה היא, לא כן הדבר, הספר שלקחתי לי למורה דרך הוא יורני אך סדר הדברים וגם כזה אני נוטה ממנו לפעמים, אך הדברים עצמם חדשים מכל וכל. ומחודש הוא ביחוד דרך הבאור, אשר הבינותי אותה לפי רוח החינוך היהודי. דוגמא ממלאכתי אין אני צריך לשלוח לך אחרי כי הדוגמא אתך בהפרקים שנרפסו ב"הכנסת".

עיקר שכחתי להודיע לך, כי ספרי שאני עוסק בו כעת דורש ציורים רבים, והנה מר עפשטיין מרחבות אבר לי כי בווארשוי מכינים עתה הציורים על ידי הצינקאגראפיע באופן יפה מאד. לכן רחוש נא אתה על הדבר הזה למען תדע את העינין לכל פרטיו.

והנני אחיך רו"ש יחיאל מיכל פינס.

העם ושפתו.

(מעין הקדמה לשפת ציון בכלל).

להיות כל איש שורר בביתו
ומדבר כלשון עמו. (אסתר ח', כ"ג)

ההכם לססינג אמר באחר מספריו, כי הגדול שבפלאות, שבני אדם רואים פלאות בכל יום יום ואינם מתפלאים. מפלאי יום יום אשר יד ההרגל חלה בהם להכחיש מגולת פעולתם בעיני בני אדם תחשב גם פעולת כח הלשון. הכתוב אומר: החיים והמות ביד הלשון, וכן עינינו הרואות בני אדם ישבו יחדו באהבה ובאחוה ומשוחחים איש את רעהו במנוחה, ופתאם נפל דבר וקמה סערה גדולה והתרגשו הלבבות והתאודרו האברים והיתה יד איש ברעהו ונשף חשק נהפך לחרדה; וכן להפך, כי תבוא מהומה ומבוכה ומבוסה, קרב ומלחמה, צחצוח חרכות והגפת תריסין, ובא איש תבונות והגיד דבר בעתו וקמה הסערה לרממה, וישתקו הגלים מועפם, ושבנו בני אדם להתרועע יחד ושלות השקט תשבון על פני החבורה. ואולם עוד יתר מזה ראינו פעולת הלשון, על התאחדות הלבבות באהבה תמידית, מסירת המחשבות שאיש מוסר לרעהו בנומלין והיה למוטרה חוקה המקשרת גם לבותיהם לחמיבה אחת עד שיהיו לאוהבים.

המלך ההכם אמר „כתרון האור מן החשך“ רצונו בזה לאמר, כי אין מכירים טיבו של דבר אלא מן הפוכו, גם אנחנו בחפצנו להביא ראייה לאמיתת דברינו, לא נביאנה אלא מן ההפך, בפרוץ מריבה בין אנשים ויחדלו מדבר ביניהם ככתוב אצל אחי יוסף: „ולא יכלו דברו לשלום“; והגדולה שבתוכחות שהוכיח

משה לישראל, כי יביא ה' עלינו גוי מרחוק אשר לא נשמע
 לשונו, כי אמנם הגוים המתאחדים בלשונם גם אם יש קטמות
 ומריבות ביניהם, עכ"פ אי אפשר להם שיתעצמו בשנאתם איש
 לרעהו עד לאין מרפא, ומה גם בכוא גוי בקרב גוי אף כי כצר
 ואויב יבוא בשערים, הן לא יארכו הימים ויתקרבו הלבבות
 ותתאחדנה הרעות, והשנאה כליל תחלף. לשיכך למודים אנחנו
 להעמיד בראש מספר הסגולות העושות קבוץ גדול של אנשים
 לעם אחד את סגולת אחדות הלשון; כי אם היא כן הכל
 כאן. אחדות המחשבות ואחדות הפעולה, אחדות ההרגשות ואחדות
 המנהגים. ומה יבצר איפוא מפני קבוץ אנשים שיתאחדו יחד
 באחדות גמורה.

אך שאוני נא ארונים נכבדים! אם אומר דבר אשר לכאורה
 אי אפשר לאמרו; אם אומר כי האחדות המקללה בפני כל, האחדות
 שלפניה הכל יכרעו בדרך ויתנו לה כתר מלוכה, האחדות הזאת
 אין שלמותה אלא בהקב"ה האחד הפשוט, אך ביחוסה אל החומר
 יש מגרעת גם בה ועל פיה לבד לא יוכל החומר להתקיים. יודעים
 אנו כבר כי שני כחות מתנגדים פועלים בכריאה, הכח המושך
 השואף לאחדות וכח הרוחה הרוצה בפרוד, ומתוך המלחמה התמידית
 השוררת בין שני הכחות הללו יתקמו מעשי כראשית בתמונה
 שהם בידינו. שערנו נא כנפשכם, אם היה כח המושך לבדו פועל
 בכריאה מבלעדיו הרוחה, הלא לא היה לנו כל עצם בעל צורה,
 כ"א הכל היה גולם אחד מתלכד שאין לו קץ ואין לו תכלית לפי
 השתנו. כמראה הזה היינו רואים גם בעולם המוסרי, שאם
 היה שורר בו אחדות גמורה וחלוטה וכל בני האדם אשר תחת
 השמים היו מתאחדים בשפה אחת ובדברים אחדים, כלומר:
 כסגולות לאומיות משהתפתות, כי עתה לא היתה ההתפתחות האנושית
 אפשר, כי באין שני התכונות אין תחרות, ובאין תחרות אין

כשרון המעשה, כמאמר קהלת: וראיתי אני את כל עמל ואת
 כל כשרון המעשה כי הוא קנאת איש מרעהו" (ד', ד');
 והיתה כל החברה האנושית קבוץ בעלי חיים גדול כגולם בלי
 כל צורה, כי על כן נטעה בקרבנו שתי תכונות מתנגדות,
 תכונת ההתחברות מצד אחד והתפרדות מצד השני, או כפי מה
 שנקראו בפני העם: האהבה והקנאה, ובפני חכמי המוסר יצר טוב
 ויצר הרע, וכמסתב שני הכחות המתנגדות הללו נתפרדה חברת
 האדם לגוים ולאומים שונים ולכל אחד תכונות וסגולות מיוחדות
 הקובעות צורת הלאום שהחזיק בהן ולפי השתנות התכונות ההן
 תתרבה הקנאה והתחרות ביניהם והסתעפות האנושית תאחו
 דרכה לטובת מין האנושי בכלל.

להענין הנפלא הזה נתנה תורתנו הקדושה מבטא מבורר
 בספורה הנעים ממעשה דור ההפלה, היא מספרת לנו, כי
 בראשית היות האדם על האדמה ואישיו עוד לא הרבו מספר,
 התחיל הכח המושך לפעול ביניהם ביתר שאת וביותר עז, עד כי
 הסכימו כלם לרעה אחת להתחבר יחד כחבור אמיץ במקום
 אחד, ויאמרו: הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה
 לנו שם פן נפיץ על פני כל הארץ. אבל ההשגחה העליונה
 הפריעה מעשיהם, ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכלם,
 וכח האחדות גדול בקרבם, וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר
 מהם כל אשר יזמו לעשות". כי בכח אחדותם זה אם יתיצבו על
 דרך לא טובה והחזיקו פעם אחת במחשבה נפסדת מי יעצר
 כח להשיבם מדרכם. הבה נרדה ונכלה שם שפתם אשר לא ישמעו
 איש שפת רעהו ויפיץ ה' אותם על פני כל הארץ וכו'. וזה
 לשון הראב"ע: אלה הכונים ראו כעצתם שלא יפרדו וה' לא יעץ
 כן והם לא ירעו, ויבלל לשונם כי כהשתנות הלשון ישתנו הדעות
 ותתחדש הקנאה והשנאה, על כן צוה אחשוורוש להיות כל איש

שורר בביתו ומדבר כלשון עמו. — וזה לשון הרלב"ג: אנשי המגדל חשבו כי הקבוץ טוב להם מהפרוד והשי"ת ראה שהקבוץ להאדם במקום אחד מהארץ הוא בלתי נאות לקיום מין האנושי, לפי שכבר אפשר שנקרה במקום מה מהארץ הפסד אם מצד הרעש וההפכה אם מצד הרוח אם מצד אבני אלגביש ואם מצד שמש מים וכיו"ב. ולזה היה מן ההכרח לאדם שיתפור בכל חלקי הישוב, ואם היה מין האנושי כלו במקום אחד מהארץ היה אפשר בו שיפסד עם הפסד הארץ. והיה אם יגיע ההפסד למקום אחד ויתקים במקום אחר, כי על כן השתדל השי"ת להפיר עצתם וישם להם למושפחותם על דרך המופת תשוקה לחדש לשון שידברו בני המשפחה ההיא וכו' וכו'.

החכם הזה מיהם הכרח הפרוד בין בני האדם לגווייהם לסבות חומריות, אך יותר נראים לנו דברי חכמינו ז"ל המסכימים כי תכלית מוסרית שמה לה ההשגחה בהפרידה בני האדם, הם אמרו: כלם (אנשי דור הפלגה) לשם עבודה זרה נתכוננו. ואם נתכונן להקר מושג עבודה זרה לפי מוכנו האמתי, נמצא כי פתרונו הוא, מעילה בחקי המבע הפשוטים" הן במחשבה והן במעשה, כל הלכות כשפים, סרוס וכלאים מנם הרמב"ם ז"ל בכלל עבודה זרה כי הכתוב אמר, "את חקותי תשמרו", חקים שחקקתי בעולמי השמרו בהם. ועל דור המבול, כי השחית כל בשר דרכו על הארץ, אמרו חז"ל, ששנו סדרי בראשית, כי על כן גם הפץ דור הפלגה להסיר גבולות עמים ולהתאחד יחד באחדות גמורה למדות חקי המבע המיסרית נחשב בעיני חז"ל כחטא, "עבודה זרה". והנה אם האהדות שלא במקומה רעה בעיני ה' — הלא הפרוד תועבה היא לפניו, כי הוא באמת חטא משפט מות, עבודה זרה ושפיכות דמים כאחת, והכתוב אומר, חלק לבם עתה יאשמו, ואיככה יתקמו איפוא שני ההפכים האלה יחד? — אך למצוא

פשר דבר נגולה נא שנית את ספר מעשי בראשית ונשאלה לקח מפיהו. הן ראשית בריתו של עולם אטמים אטמים, התקבצו האטמים ויהיו לגופים פשוטים, יסודי מעשי בראשית". הזדונו הפשוטים ויהיו למרכיבים, והמרכיבים התלכדו בדרכים שונים ויצאו מהם אלפי יצורים מעשי בראשית למוניהם. חכמינו ז"ל קוראים ליסודי מעשי בראשית הפשוטים בשם, "אותיות שבהם נבראו שמים וארץ" ולהבריאה כלה אומרים שהיא "מאמרו של הקב"ה"; כי אמנם ראשית יסוד המאמר היא האותיות, האותיות תצטרפנה להברות, והברות למלות, והמלות למאמר, והיא עצמה מדרגת ההסתעפות של היצורים.

והנה אמרנו, כי היסודות הפשוטים מזדונו גים ורצוני בזה שמתלכדים אך שנים שנים כשרם יתרכבו בהרכבה מרובת המדרגות, כמו שגם ההברות לפי רובן אינן אלא בנות שתי אותיות. וזה אמת אף לפי הרוב, אולם כמו שנמצא גם הברות מרכבות מרובי האותיות, כן נמצא גם ביצורי מעשי בראשית גופים שראשית התלכדותם היתה בת שלשה, בת ארבעה, בת חמשה ואף בת ששה יסודות פשוטים והם המה היצורים שמהם הרכבו הצומחים והחיים. והברואים הללו נקראים בשם "יצורים" להבדילם מהגופים המזוגים שאינם בעלי צורה נשגבה, שנקראם בשם "ברואים" לבר.

על פי הדברים האלה אין לכחד כי יתר שאת ויתר עז להיצורים על הברואים כבהיגה צורתם, אך העזו והעצמה להתקים נתנו אך להברואים, וסבת הדבר כי ברבות הגופים להתחבר אל אל מרכו אחד כן המעטנה נקודות המגע ביניהם ורבו החללים ותשש כחו של כח המושך ויבאו חומרים זרים תוך הפרצות ויוסיפו להרחיבן עד כי לא יעצר כח וישוב היצור לחלקיו, כי על כן אין אגודת היצורים מתמדת ובוקרם ילינו אך ימים מעטים ואחר תשלוט בהם יד הרקבון להפירם, ובהפרדם עוד מעלים צחנה וכאשה. לא

כן אמנם הנרואים, כי בהיותם מעומי התרכבה תרכינה נקודות הנגיעה בין חלקיהם ויתלכדו יחד מבלי תת זרים לבא ביניהם. וכי נתבונן בהתחברות שבין בני האדם בארץ נראה, כי גם בה ישתמרו חקות ההתחברות החומרית לכל פרטיהם. הגבר והאשה יתחברו למשפחות, הן הנה ההברות, המשפחות—ללאומים, הם המה המלות, והלאומים—להברה האנושית הכללית והוא המאמר א"כ איפוא נוח לה להשגחה העליונה מאד שיתלכדו כל בני האדם תחת השמים לחברה אחת כללית. אבל כפי המדרגה המבוארת בזה, לאמר חיי המשפחה קודמים לחיי הלאום, וחיי הלאום קודמים לחיי החברה האנושית הכללית.

אבל ההווים החולמים מהקומוניסטים האומרים לבטל חיי המשפחה, והשוטים שבהקוסמופוליתים האומרים להסיר גבולות הלאומים ולחבר את החברה האנושית הכללית מהאישים הפרטים, כאנשי דור ההפלגה, הרי הם כמרכיבי אטמים רבים ליצור אחד אשר על פי הרוב לא יצליחו כלל, ואם יצליחו, הנה אמנם יהיה ליציר כפס יתרון מעלה רוחנית, אך לא ימים רבים יחיה ועד מהרה יבוא רקבון בקרבם. ויפרידוהו וגם יבאישוהו והיה לזרא.

היוצא לנו מכל האמור, כי חובה על כל אדם מוסרי לחזק תחלה את אגודת המשפחה ולכווננה על בסיס נכון וקים, אחר ישים לבו לקשורי הלאום, לאמצעם מאד, וסוף סוף יחבר האוהל הכללי של החברה האנושית להיות אחד. והנה אמרנו כי אומץ ההתחברות שבין חלקי הגופים נערך לפי רבוי נקודות הנגיעה אשר ביניהם, והוא הדין בהברת האדם, ואחר שבארנו בראשית דברינו, כי אחדות השפה היא הגדולה שבכחות המקשרים, הלא חובתנו לשמור אחדותה בין המשפחה והלאום מתבארת מאליה.

יחיאל מיכל פינס:

שפת ציון.

תואר קים.

ספר יספרו לנו הערכים על דבר ראשית דקדוק שפתם לאמר: ויהי עוד לפני ימים רבים ובני ערב עוד טרם למדו לדעת את דקדוק שפתם ותורתה, וחכמיהם עוד טרם קבעו לה חקים וכללים, ושפת ערב הרבה והרחבה היתה שגורה בפיהם ובפי בניהם ובנותיהם וידעו לדבר בה צחות להמליץ ולשורר שירים נפלאים. ויהי היום ובת אחת האמירים דברה עם רעותה ותמע בדבריה ולא יכלה לדבר כן, ואביה שמע את דבריה ויעצב על שפתו היקרה כי תשחת ויקראו לאחיו בני עמו ויאמר להם: קימו המכבאים באות הציאד¹) ונעשה לשפתנו פן תשכח מפי בנינו ותשחת בפי בנותינו ואכר משפתנו כל הודה והדרה. ויקומו בני ערב וירבו לכתוב בדקדוק שפתם בכל פרט וכלל, ויעורר המקרה הקטן הזה את גדולי הסופרים הערבים לענות ימים רבים בענין הזה ויחברו בו ספרים רבים ותהי להם תורת השפה לחכמה רבה ונפלאה, וגדולי החכמים עסקו בה ותתרחב השפה ותגדל בתארה ושלמותה, ותהי לשפת נהדרה עד היום הזה.

וגם כל תנועה קלה וכל מקרה קטן בשפתנו ובספרתנו כדאי הוא לעורר אותנו לעשות לדקדוק שפתנו לכללו ולהשלימו. פן תשכח שפתנו הקדושה גם מפי זקנינו, ותשחת גם בפי סופרינו וכלה כל שארית יפיה והדרה.

(* אות הציאד ומכבאו כמו מכבאו חד' כפה מלא, הוא האות אשר בו תפלא שפת ערב מכל השפות בארץ, ע"כ יאמרו הערבים למרכיבי שפת ערב: מכבטאים באות הציאד".

הנה עוד בימים הראשונים, בימים אשר באו בני ערב אל אחינו ואחינו באו בתוכם וישבו לבטח יחדו, קנאו גדולי וחכמי עמנו לשפתם, ויחלו להרחיב ולהגדיל אותה וישימו לבם גם אל הדקדוק ואל תורת השפה. גם תופשי התורה ומורי הצדק לא בושו לשאת ולתת בדקדוק השפה ויכתבו בו ספרים רבים, אפס כי לא גמרו המלאכה הרבה הזאת, גם רבים מהם אשר הפריזו על המדה ויכתבו רבי כללי השפה על פי הדקדוק הערבי כתבניתו וכתכונתו. וגם בימים האחרונים רבו המדקדקים בדברנו שפתנו וימלאו את חסרונה, אך רבים מהם פנו אל השפות הזרות וילכו בדרכיהן ויכונונו על פיהם את דקדוק שפתנו, גם לא שמו עוד לבם אל כל פרט ופרט; ובכל פנה שאתה פונה בשפתנו תמצא חללים רבים אשר לא נמלאו עוד בידי סופרינו מאז ועד עתה, מהם כללים רבים אשר לא נבארו כל עקר, וכללים רבים אשר לא נבארו כל צרכם, כי לא היתה השעה עוד צריכה לכך. אך עתה באה העת כי נשים לב ועין אל כל מקצוע בשפתנו לבאר ולפרש כל סתום, ולגבול ולקצוב כל חוק וכלל, למען לא תעוב שפתנו.

גם אני אומר כעת לבאר פרק אחד בתורת שפתנו, אשר לא שמו עוד סופרינו את לבם אליו, הוא דבר התאר הממלא את את רוב בנינה של שפתנו ואשר נקראתו בשם "תואר קים".

תואר קים הוא כל שם המורה לנו על סגולה טבעית או תכונה קימת והמורה על פעולה תמידית או קימת או על פעולה נזכרת, לאמר: על רבוי וחווך הפעולה. לתואר האחרון הזה קראו המדקדקים הראשונים בשם "תואר נזכר", כאשר קראו לו מדקדקי ערב, אך כל התוארים האלה נכללים יחד וכל אחד נכנס לגבול חברו מבלי אשר נוכל לשום גבול וחך לכל אחד בפני עצמו; והצד השווה שבהם, כי הם אינם מורים על חרוש הדבר והכנתו,

כי אם על דבר עומד וקים לשעה או לדורות, לזה קראתי לכלם בשם תואר קים.

התוארים הקימים נגזרים או מפעל, עומד או יוצא, או משם לתורות על בעל הדבר ועל הצבעים והמומים או ליחס לאיש לדבר או למקום כאשר נמצא גם את שם היחס וסימנו יורה לפעמים על תואר קים.

יש מהתוארים האלה המורים על פועל ועושה, ויש מהם המורים על פעול ונעשה, ומשקל פעול ומשקל פעיל, הוא הבינוני פעול בארמית, יורו לרוב על תואר קים בקבלת הפעולה, ובוה נזכר להבדיל בין הוראות בינוני פעול לבינוני נפעל.

רבים ממשקלי התוארים האלה יבואו לשמות עצמים ודברים אשר יש בהם מעין הפעולה התמידית, או התכונה הקימת. גם שמות רבים הבאים על משקלי התוארים יבואו לשמות חיות ועופות וכל בעלי חיים על דבר פעולתם או סגולתם.

וכן נמצא שמות התוארים האלה מורים על שמות הכלי, והמה נגזרים או מפעל על דבר הכלית הכלי ותפקידו לפעול תמיד פעולה זאת, או המה נגזרים משם עצם ליחס הכלי אל דבר או אל מקום.

גם רוב שמות הפרטים באים על משקלי התוארים האלה, כי כל שם פרטי בשפתנו יש לו הוראה מיוחדת, מהם אשר נמצא מקורם וביאורם בשפתנו, ומהם אשר עלינו לחקור ולדרוש אחריהם בשפות בני שם הקרובות לשפתנו. ובכלל הזה השתמשו חכמי הדרש לפנינו ויבנו עליו רבים מדברי מדרשם. אך כל הכותב בביאור השמות הפרטים, עליו להשען אל אמונת הקוראים, כי מי יעיד ומי יוכיח לנו אם הצדק אתנו בזה או בזה, אם לא השמות אשר נכתב באורם בצדק ואלה אשר דרשו אותם חכמינו. ע"כ

לא ארבה כעת לדבר על השמות הפרטים. אשר משקל אחד להם ולתוארים הקימים.

משקלי התוארים הקימים רבים הם ואנחנו נחלקם לשנים: (1) אלה אשר שנה תנועותיהם או יתוסף בהם אות או דגש בתוך המלה. (2) ואלה אשר יתוסף בהם אות בראשית המלה או באחריתה.

1.

פָּעַל, פָּעַל.

המשקל הזה יורה על תואר קים לעושה הפעולה, כמו: קָלַךְ, עָקַד, הִלֵּךְ הוא ההולך ומסובב תמיד; ויורה גם על תכונת ואיכות האדם כמו חָלַךְ, וביאורו בערבית קודר ושחור מאד, הוא העני אשר קדרו פניו מרוב לחץ. וכן פי' הרד"ק.

ויבא לשמות עצמים לקבלת הפעולה, כמו דָּרַךְ, המקום אשר ידרכו תמיד עליו, קָבַשׁ ושרשו קָבַשׁ לאמר סלל ודרך. נָסַם ושרשו בערבית נָסַם, לאמר חרו פנינים, או לעשות הפעולה כמו דָּבַק, הדבר המדבק. חָשַׁב, שרשו בערבית חָשַׁב לאמר אסף יחד, והוא התגורר הקבץ אשר יתפר כפי בגדי הנשים או מעל הסטור והוא יאסף ואוחז קפולי הבגד.

ויבא לשם הכלי, כמו: פָּקַת, הדבר המכסה, חָרַב, הוא הכלי אשר בו יחרבו, לאמר ילחמו, וכן החרב נחרבו המלכים (מלכים ב', ג' כ"ג),

ויבא לשמות בעלי חיים, כמו נָשַׁר, שרשו נשר בערבית, וביאורו פשט וקרע העור ונקר הבשר.

ושמות פרטים רבים יבואו על המשקל הזה, כמו: קָשַׁךְ וביאורו בערבית חרוץ ועמל; לָמַךְ, ביאורו: חוק, בריא או כחול ורע העינים, וכן הספר לנו האגדה כי למך היה עור, ואם יהיה

עה"פ מאותיות אהח"ע יבא על משקל פָּעַל, כמו: בָּעַר, בָּעַל, בָּעַר, שָׁחַר.

פָּעַל.

והוא יורה על סגולה ותכונת הדבר, כמו: קָשַׁן, קָכַם, קָכַל, נָבַל, עָקַר, ועל הצבע: לָקַן.

ויבוא לשמות בע"ח כמו: קָחַשׁ, וביאורו בעל לחש והל' נחפך לנו"ן. קָנַב, החכם פילון בספרו ע"ד בריאת העולם קוראו בשם ממת הנחש ואנחנו לא מצאנו באור לו בלתי אם כי בערבית קאנב הוא שומר, מונע.

ויבוא לשמות פרטים, כמו: לָקַן ובערבית לפאן הוא המוכר ועוסק בחלב, נָדַב, נָקַן.

פָּעַל.

יורה על תכונה ומגולה, כמו: זָקַן, קָבַד, שָׁבַן, עָנָן, יָגַע, רָעַב, שָׁלַם, עָצַל, או פי' עצל הוא בעל עצלים עבים וחזקים, כי עָצַל בערבית הוא שרירי הבשר; וכן יקרא הערכי לשמן ועב וכבד התנועה בשם עצל

ויורה על פעולה גוברת או תמידית, כמו: קָרַד מפחד תמיד, עָטַל, אָבַל; ולשם הכלי יָמַד, אולי הוא מפעל יָסַד.

פָּעַל.

נמצא בשמות פרטים: עָשָׂו וביאורו בערבית בעל שער, לָאָה, לאמר: יגעה ונלאה. ואולי הם ממשקל פָּעַל.

פָּעוּל.

ויורה על סגולה ותכונה: גָּדוּל, קָרוֹב, רָחוֹק, ועל הצבעים:

אָדום, שְׁחֹר, יָרוֹק. וְרוֹב תּוֹאֲרֵי הַצְּבָעִים יוֹאֵוּ עַל מִשְׁקַל זֶה.
וְיֹרֵה עַל פְּעוּלָה גּוֹבֵרֶת בְּעִשֵׂית הַפְּעוּלָה, כְּמוֹ: עָשׂוֹק, עוֹשֵׂק
גְּדוֹל (וְרִמְיָה כ"ב, ג'), קָנַד (שֵׁם ג', ד'), אוּ בַקְבֵּלֶת הַפְּעוּלָה
קָרוֹחַ, (וְיִקְרָא) לְמִי שְׂחִיק וְרָסִים. וְיֹבֵאוּ לְשֵׁם הַכְּלִי הַחֹנֵר, וְלִשְׁמוֹת
פְּרָטִים, כְּמוֹ: צָדוֹק.

פְּעִיל.

וְיֹרֵה עַל תְּכוּנָה וּסְגוּלָה, כְּמוֹ: חָסֵן, חָסִיל, לֵאמֹר אֲמוּם
הַלֵּב וְהַשְּׂכֵל, וְהוּא נִרְדַּף לְמַפְשֵׁשׁ, אָוִיל; וְאוּלַי שֶׁרֶשׁ אָוִיל הוּא אוּל
בְּאַרְמִית, לֵאמֹר: מִתְחִיל וְאֵינְנוּ מִכֵּין.
וְיֹרֵה עַל פְּעוּלָה כְּמוֹ גְּבִיר הוּא מוֹשֵׁל.
וְיֹבֵאוּ לְשֵׁם עֵצִים. כְּמוֹ: נְתִיב, דְּבִיר וְשֶׁרֶשׁ דְּבַר וּפִי' אַחֲרֵי
לֵאמֹר הַכְּנוּי מֵאַחֲרָיו (הַיִּנְטַעֵר הַעֲרוּם) וְכֵן בְּעֵרְבִית וְכֵן בְּתַלְמוּד.
וְיֹבֵאוּ לְשֵׁם בַּע"ח. כְּמוֹ: קָפִיר הוּא הַיּוֹשֵׁב בַּכֶּפֶר, וְכִיאוּר
בַּכֶּר בְּעֵרֵב הוּא הַמְּקוֹם הַשְּׂמֵם הַרְחֵק מֵאַדָּם.
וְיֹבֵאוּ לְשֵׁם פְּרָטִי. כְּמוֹ: דְּבִיר וּפִי' דְּבַר בְּעֵרְבִית הוּא כְּתָב.
וְכֵן נִקְרָאָה הַעִיר הַנְּהַא בְּשֵׁם "קְרִית סַפֵּר".

פְּעוּל.

הוּא הַמּוֹרָה עַל הַרּוֹב לְתוֹאֵר קִים בַּקְבֵּלֶת הַפְּעוּלָה, וְיֹרֵה
גַם לְפַעְמִים עַל פְּעוּלָה עוֹמֵד, כְּמוֹ: חָרוּץ, עֵצוּם.
וְיֹרֵה גַם עַל בְּעִלֵי מוֹטִים: שְׂרֹעַ, תְּרוּם.
וְיֹבֵאוּ לְשְׁמוֹת פְּרָטִים.

פְּעִיל.

הַמִּשְׁקַל הוּא כְּמִשְׁקַל אֲשֶׁר לִפְנֵי יֹרֵה עַל פְּעוּלָה וְגַם
עַל פְּעוּלָה, וְהַמִּשְׁקַל הוּא מֵלֵא חֶלֶק רַב מֵהַתּוֹאֲרִים הַקִּיּוּמִים
וְיֹרֵה: עַל סְגוּלָה וְתְכוּנָה, כְּמוֹ: בְּרִיא, יְשִׁישׁ, צָעִיר, עוֹיֵל, וְאוּלַי
פִי' עוֹיֵל הוּא כְּמוֹ בְּעֵרְבִית: הַיִּלֵּד הַיִּתוּם הַמְּקוּבֵל לְכֵן. וְכֵן הַתּוֹאֲוֹן

אֵיּוֹב: "רוּחִי זָרָה לְאִשְׁתִּי וְחַנּוּתִי לְבָנָי כַּסְנִי. גַם עוֹיֵלִים
מֵאַסוּ בִי". וְיֹרֵה עַל פְּעוּלָה, כְּמוֹ בְּהוֹר לֵאמֹר: מִבְּהוֹר הַעֵינַיִם
בְּאוּרוֹ וּבִפְיוֹ (בְּלַעַנְדְּעַנְד) יָבִיא, נְדִיב, פְּקִיד, נְגִיד לְמִי מִנְהַיֵּג וְכֵן
בְּתַלְמוּד עֵבִיר לְנִגְדוֹתָא. וְיֹרֵה לְרוֹב עַל פְּעוּלָה, כְּמוֹ: מְשִׁיחַ, נְזִיר, נְדִיד
לֵאמֹר אַהוּב, וְכֵן בְּעֵרְבִית. מְרִיא לֵאמֹר: מַפְמָם וְאַכּוּס וְכֵן בְּתַלְמוּד
מִמְרִין אֶת הַתְּרַנְגּוּלִים. וְבְתַלְמוּד יוֹבֵאוּ לְרוֹב הַמִּשְׁקַל הוּא לְתוֹאֵר
קִים בַּקְבֵּלֶת הַפְּעוּלָה.

וְיֹבֵאוּ לְשֵׁם עֵצִים, כְּמוֹ: גֵּלֵל, שֶׁרֶשׁוֹ גֵּלֵל (קְרִיּוֹ), קְדִין, וּפִי' סֶדֶן
בְּעֵרְבִית הוּא פֶשֶׁט, פֶּרֶשׁ, שֶׁטַח— צָעִיף. פְּתִיל ע"ד אֲשֶׁר הוּא מִפְתֵּל,
קְלִיל כִּי מֵלֵא הוּא חֲלָלִים. וְיֹבֵאוּ לְיֹחַס כְּמוֹ לְכִיב כְּתַמוּנַת הַלֵּב.
וְיֹרֵה עַל שֵׁם הוֹמֵן: קָצִיר, חָרִישׁ, גְּצִיר, אָסִיף.

וְיֹבֵאוּ לְשֵׁם בַּע"ח, כְּמוֹ: לְבִיא, וְכִיאוּר לְבֵא בְּעֵרְבִית, הוּא
אוּכַל הַרְבֵּה, וּזְלָל. חָסִיל, שֶׁרֶשׁוֹ חֶסֶל כֵּלָה, וְכֵן יַחְסִלְנָה הָאַרְבֵּה.
וְיֹבֵאוּ לְשְׁמוֹת פְּרָטִים. כְּמוֹ: יָפִיעַ, לֵאמֹר: יָפַח מֵאֵד, וְעוּד
כֵּאלֵה.

פְּעוּל.

הַמִּשְׁקַל הוּא הַבֵּא עַל הַרּוֹב לְהוֹרֹת עַל חָרוּשׁ הַפְּעוּלָה, יוֹבֵאוּ
לְפַעְמִים גַּם לְתוֹאֵר קִים, כְּמוֹ: שׁוֹמֵר, תּוֹפֵר, שׁוֹחֵה, וְיֹבֵאוּ גַם
לְשְׁמוֹת פְּרָטִים. —

פְּעִיל.

הַמִּשְׁקַל הוּא אֶךְ מַעֲטַת בְּשִׁפְתָנוּ, וְיֹרֵה עַל פְּעוּלָה גּוֹבֵרֶת:
פִּילִי, שֶׁרֶשׁוֹ כֵּלָה, לֵאמֹר: הַאִישׁ אֲשֶׁר כֵּלְתָה נַפְשׁוֹ לְחוֹן, וְלֵא
יִשְׁבַּע וְלֹא יִכְתַּפֵּק.
וְיֹבֵאוּ לְשֵׁם הַכְּלִי: כִּילָף שֶׁרֶשׁוֹ כֵּלָף כְּמוֹ כֵּלָב, לֵאמֹר: אַחֲו
וְצַבֵּת. —

פָּעַל.

המשקל הזה בא לרוב בשפתנו ויורה על פעולה גוברת ומתמדת, כמו: נָבַח, קָנָא, קָלַע, נָזַן, ולחרשים ובעלי עבודה ומלאכה: סָבַל, גָּלַב, כמו סָפַר, גּוּזוּ, כי גלבה בארמית הוא מספרים, חָטַט, סָתַת, נָגַר.

ויורה על תכונה גוברת: חָלַשׁ, הלש מאד, ויבוא על הרוב בתלמוד לבעל איזה דבר או ליחס אל דבר, כמו: סָפַן, גָּפַל וכו' ישתמשו לשם הכלי להורות על פעולתו ותפקידו.

פָּעִיל.

יורה על פעולה גוברת או מתמדת: צָדִיק, עושה הרבה צדקות, עָלוּז שמה תמיד, ועל תכונה גוברת: פָּבִיר, חזק וגדול בכח או בשנים.

ויורה על בעל איזה דבר: אָבִיר, בעל אברים חזקים (כמו בלע"ז מוסקלאז) וישתמשו בו אח"כ לכל גבור וחזק.

ויבוא לשם הכלי: סָפֵן שרשו ספן; פָּטִישׁ, שרשו פטש וביאורו בערבית רקע ומרד את הברזל; פָּשִׁיל שרשו כשל, ל"א החליש. ויבוא לשם עצם, כמו: אָוִיר, ואולי קראו אותו כן ע"ד כי הוא זך והאור עובר בתוכו והורה התואר הזה על הסגולה אשר יקראו לה הסופרים בשם זכות שקיפות. ויבוא גם לשמות פרטים.

פָּעוּל.

ויורה על פעולה גוברת או מתמדת כמו גבור, שָׁבַר. ויורה על שם עצם כמו: פִּיזוּר, על דבר אשר הוא מְפִיז או עגול מסובב. פָּנַז, אולי הוא יחס אל עץ כנוריא הנוכר בתלמוד (ב"ב) ובערבית יקראו כל עץ רך בשם כנאר.

ויורה על שם הכלי: צָנַר, ושרשו צנר ובערבית צמר, וביאורו רץ המים במורד.

ויבוא לשמות בע"ח, כמו: צָפּוּר, על דבר כי הוא שורק ומצפצף וכן בערבית וכן בירושלמי.

ויבוא לשמות פרטים וכן כנרת, על דבר קולו או תבניתו ככנור.

פָּעַל.

ויורה לרוב על בעלי מומים והפוכים, כמו: עָנַר, פָּקַם, גָּבַן, גָּרַע, חָרַשׁ.

ולפעמים על תכונה גוברת, כמו: עָקַשׁ.

פָּעוּל.

ויורה על סגולה או תכונה גוברת, כמו: חָנַן, רחום, ועל פועל גובר: שָׁבַל, ועל פעול: אָלוּף, ככבש אלוף יוכל לשבח (ירמיה י"א) ופירושו אָבוּס, מפוטם ובערבית עָלַף. ויבוא לשם עצם: עָמוּד.

2.

אָפְעַל.

דוספת א' בראשונה.

ויורה על פעולה גוברת או קימת, כמו: אָזַח, וביאור זרח אולי כמו בערבית רסח, שקע, תקע. אָכַב, אָכַר, שרשו כור ובערבית כָּסַר, ופי' מורף נורא ולא ירחם. ויבוא לשם עצם, כמו: אָצַבַע, שרשו צָבַע, כמו צבט, לאמר אחז וצבת.

אָשָׁנָב, שָׂרָשׁוּ שֵׁנֵב, וּבַעֲרִבִית שֵׁנָף וּבִיאֹוֹרוֹ הַצִּיץ, הַבֵּיט
 כַּפְּנִים נֹזְעָמִים כְּבַעַם עַל הַשְּׁנִי. אָרְזַע, אָרְזַף, חֲתִיכַת עֵפֶר הַגְּרוֹף
 אוּ מֵלֵא יָד אֲשֶׁר יִגְרַף וַיֹּאסֵף בַּעַם אַחַת. וַיִּכָּא לִשְׁם הַכְּלִי, כְּמוֹ:
 אָסוֹךְ אֲשֶׁר יִסּוֹךְ מִמֶּנּוּ אוּ בּוֹ. אָרְזַט, שָׂרָשׁוּ בִנְט, קֶשֶׁר, וְדוּמָה
 לֹזֶה בַעֲרִבִית, אוּ בִיחַם אֶל הַבְּטָן וּנְחַלְפוֹ הָאוֹתִיּוֹת. אָמַפְחַת, שָׂרָשׁוּ
 מֵתַח. וַיִּכָּא לִשְׁם כַּע"ח, כְּמוֹ: אָפְעָה, שָׂרָשׁוּ פַעָה, דָּבָר לַחַשׁ,
 אָפְרָח. וַיִּבּוֹא לִשְׁמוֹת פְּרָטִים רַבִּים.

מַפְעֵל מַפְעוֹל.

הוֹסַפְתָּ מו' בְּרֵאשׁוֹנָה.

וַיּוֹרָה עַל סְגוּלָה וְתִכּוּנָה, כְּמוֹ: מִצְעָר, מִסְבֵּן, מִלְקִישׁ,
 הַמַּטָּר אֲשֶׁר יִרַד בְּאַחֲרֹנָה, וּבַתְּלִמּוֹד לְקִישָׁא (כְּמוֹ לְקֶשׁ הַעֲבָרִי),
 וְעַל פַּעוּלָה, כְּמוֹ: מְלָצַר, שָׂרָשׁוּ לָצַר, כְּמוֹ נָצַר, לְאֹמֵר מִשְׁנִיחַ
 (בֶּן גִּנְאָח). מְלָאָךְ, שָׂרָשׁוּ לָאָךְ, וּבִיאֹוֹרוֹ בַעֲרִבִית, הַגִּיעַ, הַרִיץ,
 הַמִּצִּיא הַדָּבָר.

וַיִּכָּא לִשְׁם עֵצִים: מִמַּתֵּק, מְגַדֵּל. וַיִּכָּא לִשְׁם פְּרָטִים: מְקַשֵּׁם
 וְעוֹד. וְרֹבֵב שְׁמוֹת הַכְּלִי עַל הַמִּשְׁקָל הוּא.

תַּפְעוֹל, תַּפְעִיל.

הוֹסַפְתָּ ת' בְּרֵאשׁוֹנָה.

וַיּוֹרָה עַל פַּעוּלָה קִיּוּמָה, כְּמוֹ: תּוֹשֵׁב, תְּלָמִיד.
 וַיִּכָּא לִשְׁם עֵצִים: מְקָרִיךְ, תְּאֲשׁוּר.

פַּעְלוֹן.

וּלְפַעְמִים ע' הַפַּעַל בְּרִגְשׁ.

הַתּוֹאֲרִים עַל הַמִּשְׁקָל הוּא רַבִּים בְּשִׁפְתָּנּוּ, וַיִּכָּא: לַפַּעוּלָה
 גּוֹבֵרַת, כְּמוֹ: אָבִיּוֹן, הַחֲפִץ וְתֵאבֵל לְכָל.

וּלְתִכּוּנָה גּוֹבֵרַת וְקִיּוּמָה, כְּמוֹ: עַקְלָתוֹן, לָבִנּוֹן, שְׁקָתוֹן. וַיִּבּוֹא
 לִשְׁם עֵצִים: חֲלוֹן, עַל דָּבָר הַחֲלָל, גְּרוֹן, עַל דָּבָר אֲשֶׁר יָגַר,
 צִפּוֹרֵן, שֵׁפֶר בַּעֲרִבִית הוּא הַשֵּׁיג אַחוֹ צִבַּת. וְלִשְׁם הַכְּלִי: פְּעָמּוֹן,
 קָלְשִׁיּוֹן, שָׂרָשׁוּ קָלֶשׁ וּבַעֲרִבִית קָלוֹ וּבִיאֹוֹרוֹ דָּקָר. וּבַתְּלִמּוֹד קָבִיּוֹן
 (כְּלִים) שָׂרָשׁוּ חֲבָה, חֲבֵא, כִּי בּוֹ נַחֲוִיק וּנְחַבִּיא הַדָּבָר (בַּעֲהָאֲלַמְעַר).
 וְלִשְׁם כַּע"ח: שְׁפִיפּוֹן, ע"ד אֲשֶׁר יִשׁוּף.

וּלְשִׁמוֹת פְּרָטִים רַבִּים: עֲבָדוֹן, גִּיחּוֹן, שָׂרָשׁוּ גוּח, פִּישׁוֹן,
 שָׂרָשׁוּ פוּח, הַתְּרַחֵב וְהַתְּפַשֵּׁט, וְכֵן דְּרָשׁוּ חֲכָמֵינוּ: פִּישׁוֹן שְׁמִיּוֹ
 מְרֻבִּין.

וְעַל הַמִּשְׁקָל הוּא יִבְנֶה לְרֹבֵב אֱלֹהֵי הַנְּגוּרִים מִשְׁמוֹת לִיחַם
 לְדָבָר אוּ לְאִישׁ, לְמִקּוֹם אוּ לְזִמָּן, וְכֵן הַתּוֹאֲרִים רֵאשׁוֹן, אַחֲרוֹן,
 עֲלוּיִן, תַּחְתּוֹן, קִיצוֹן.

וְשֵׁם הַכְּלִי: כִּידוֹן, שָׂרָשׁוּ כִיד וּבִיאֹוֹרוֹ בַּעֲרִבִית מִלְחָמָה.
 וּבַתְּלִמּוֹד: כְּטָנּוֹן (כְּלִים) כְּלִי זִמֵּר הָאוֹחוּיִם עַל הַבְּטָן.

וְשִׁמוֹת פְּרָטִים: שְׁמֵרוֹן, בִּיחַם אֶל שְׁמֵר אֲרוֹן הַהַר, צִידוֹן,
 מִקּוֹם צִיד רַב. שְׂוִאוֹן, עַל כִּי שִׂיא גְבוּהַ לוֹ. גְּבַעוֹן בִּיחַם אֶל גְּבַע אוּ
 גְּבַעָה. שְׁעֵלְבוֹן מִקּוֹם שְׁעֵלְבִים רַבִּים, וְשַׁעֲלַב הוּא הַשׁוּעֵל הַעֵרוֹם,
 וּבַעֲרִבִית תַּעֲלַב. וְחֲכָמֵי הַתְּלִמּוֹד הִשְׁתַּמְשׁוּ בַּמִּשְׁקָל הוּא גַם בְּמִלּוֹת
 הַזּוֹרוֹת אֲשֶׁר סַפְחוּ אֶל שִׁפְתָּנּוּ.

וּבְשִׁפְתָּנּוּ הַחֲדָשָׁה נִשְׁתַּמֵּשׁ לְרַב בַּמִּשְׁקָל הוּא לְתוֹאֵר, לִשְׁם
 עֵצִים אוּ לִשְׁם כְּלֵי נְגוּרִים, מִשְׁמוֹת עַל כַּעַל אִיזוּה דָּבָר, אֲשֶׁר בּוֹ
 יִצְטָן, אוּ לִיהֵם.

פַּעְלוֹן, פַּעְלוֹן, פַּעְלוֹן.

וַיּוֹרָה עַל פַּעוּלָה גּוֹבֵרַת כְּמוֹ גְּרָנָן, שָׂרָשׁוּ גֵרָנָא וּבַעֲרִבִית

(א) לְפִי פִּשְׁטוֹ לִי נִפְעַל הוּא מִשְׁרֵשׁ „רְגוֹן“ הַנּוֹהֵב בְּקַל (וְשַׁעֲוִי כ"ט כ"ד)
 וּבְנִפְעַל (דְּבָרִים א', כ"ו, תְּהִלִּים ק"ו, כ"ה) וַיִּתְחַדַּךְ דְּבָרֵי רַש"י שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּפִירוּשׁוֹ

מרג וכיאורו ערבב, כלכל. נאמן, ינאם וידבר צחות, וכן מסיר שפה לנאמנים (איוב י"ב כ'), ותכבא לפעמים הנו"ן בסוף תחת הנו"ן בתחלה, קרָבָן תחת נקרב, קָמָרָן ת' נקמד. והמשקל הזה רב מאד בשפת התלמוד ובשפתנו החדשה גם בדברי ההמון: לקָדָן, פִּעְשָׁן, קָפְדָן, דָּבְדָן, יִצְאָן, רִעְקָן, לִפְתָן, דבר המלפתין בו הפת.

ויבוא ליחס לדבר: קָשְׁקָן מנחשת, ולשם הכלי קָרָן (קָרָן) שרשו גרוז. דָּרְבָן, שרשו דרב ופי' נהג הדרך כמו דבר, ושמות פרטים רבים על המשקל הזה.

פְּעִילִי.

בהוספת ל' כמו תואר יחס.

קָפְשִׁי, נָכְרוּ ועוד. ובהלמוד יבוא ברגש בלח"פ בְּנָאִי, (ג) כְּבָאִי, אֲשָׁקְאִי (ד) אשם תמיד או הרבה.

ושמות פרטים יבואו על המשקל הזה: סָתְרִי ועוד.

למלה זו בלשון הרגור (משלי ט"ו כ"ח), ודברי הראב"ע שהשתמש בו בלשון "רגינות" (משלי י"ח ח') אנו רואים כי את הנו"ן הראשונה חשבו רק לסמן הנפעל והנו"ן האחרונה לל' הפעל בשרש "רגן". המוציא.

(ב) וקרוב הוא לשמוע, כי יש אשר השמש הלמ"ד במקום הנו"ן, בסוף תבנית זו: "חרל", הוא מין קטנית המתרוד והמעורר בתרופותו הרבה והעוה את אוכלו. "כרמל" מקום יפה לכרמים ולנטיעות. "ברול", הוא מין מתכת ידוע, שדרכו להתהדרש ל"ל ברז" לאמר: לנקוב ולנקוד (חולין ח') וע"כ יקרא הברזל בל' ערב "הדיד" וסמנך "דברויה מכרו דהיינו חרוד" (שם) ופירשיו מכרו Point בלע"ז. המוציא.

(ג) הא' של כנאי ובראי, איננה אלא סמן הנקוד לתבנית הפעל" שבעזרת נל"ה להודיע כי ע"פ מנוקדת בקמץ או בפתח (ולא בחיריק), וכי היות שהיא פה במקום היא נח נראה היא ומרגשת כמבטא. המוציא.

(ד) גם כמלת "אשמאי" אין האל"ף באה אלא להרגיש את הו"ד ותבנית זו, המוספת יו"ד מורגשת כסופה אפי' בשלמים, מעקרה ארמית היא: תְּלִיתִי

פְּעִלִים. פְּעִלִים.

הוספת מ' באחרונה.

ויבוא לתואר: עָרוּם, שרשו ערה. שְׁלֵשָׁם.

ולשם הכלי: קָהָדָם, סָרְטָם, שרשו חרת, נָקָר.

ולשם בע"ח כמו: סָלְעָם, סלע בערבית הוא נתך הקוצים

מעצי התמרים. גם סלעם בערבית הוא קָלַע.

ולשם פרטי, כמו: קָקָהָם, שרשו קָמָה.

פְּעִלָל.

בהוספת ל' באחרונה.

ויבוא לתאר: קָרְמָלָה (מקום פרי. ולשם עצם: קָרְמָלָה), שרשו

קָרַם.

ולשם פרטי: חָרְקָלָה, ובערבית חַרְק, פי' סבב.

פְּעִלְרָ.

הוספת ר'.

לתואר: נָקָרָה, וביאור נזב אולי הוא כמו בערבית נזב משך

וסחב, על כי הוא גובה ואוסף אליו.

ויבוא לשם הכלי: כָּפְתָרָה, שרשו כפת הוא קבץ, צמצם. ובער'

כפת.

(אונקל' בראשית א' י"ג בסכרם המדויקים) רְבִיעִי (י"ט) עֲרִיטְלִי (ג') בְּשָׂדֵי (דניאל ב' י') והוראתה היא הוראת שם לְנִי נעלם: בְּשָׂדֵי, רְבִיעִי, תְּלִיתִי יתורגם בלשוננו כשדִי, רְבִיעִי, שְׁלוּשִׁי, כשדָּאָה, רְבִיעָאָה, תְּלִיתָאָה יתורגם הכשדִי, הרְבִיעִי, הַשְׁלוּשִׁי. ובשע"פ מעוה תבנית פעילי גם בלשוננו לרוב: תְּלִיטִי, כְּרוּלִי, אֲתִי, חוּשִׁי, סָכְבִי (ש"ב כ"א י"ח) פִּעְרִי (כ"ג ל"ד) נַחְרוּ (שם ל"ז), זָכִי (עזרא ב' ט"ז) שְׁמִי (ד' ה"י כ' כ"ח) — המוציא.

(ה) על דמיון תבנית פעלל לפעלן, עיין הערה ב'. המוציא.

(ו) חֲרָקָה איננו סובב, כי אם הולך כמעט במישרים. ונפלאה היא שיוסופוס מפרש שם זה כפירוש רבותינו הרין וקלון, אלא שהשתחבש לקרא לו בשעת פירושו בשמו הארמי, דגלת' שאוננו ענין כלל לפירושו זה. (קדמוניות א' א' ג'). המוציא.

פְּעֻלָּה, פְּעֻלָּה.

בכפל האות האחרון.

יורה על פעולה גוברת: סְרִיר, שרש סנר, וביאורו בערבית שטף הרבה. ועל תכונה גוברת: פארור (פארור) מפאר מאד (בן גנאח יבאר קבצו פנים פארור כמו אסף נגהם).
ויבוא לב"ח: שְׁלֹל, שרשו שבל, וביאורו בערבית זב, נזל, שטף וכן בתלמוד: הוא שרץ שביצא רירין נופלין הימנו. ולשם עצם נעצוץ שרשו נעץ. כידוד.

פְּעֻלָּעל.

יורה על תכונה גוברת: הַפְּקָךְ, סְחָרְסַר, עַקְלָקַל, פְּתֵלְהַל, עַרְבָרַב. ועל הצבעים אידום (ח) ירקק.
ולשם עצם סנסן, משנן ומחדר הרבה והם הקוצים אשר בכפות התמרים.

ולשמות בע"ח: חֶרְפֶּרֶר, חופר תמיד. צרצור, הוא רמש שחור (גריול) יקרא כן על דבר קולו ושרשו נצר. וכן במדרש, נצר בצרצור.
ולשם הכלי: צנצנת, הכלי המצנן. ובערבית נקרא בראדה על מושקל פֶּעַל.

(1) וגם הראב"ע הביאו, והרד"ק בשם אביו הטיב להתבונן, כי אין דומה פעל קבץ לפעל אסף בשום פנים, וגם המבאר ר"י ייטלש הרחיק פי' זה (ויאל ב' ו'). ומלבד שאין פי' זה עולה יפה לפי דקדוק הלשון איננו מתקבל גם על הטעם, כי לא כל הפנים היו מפוארים מאד מאד ומה ענין הפלגה יתרה למקום זה.
(ח) ואנחנו כבר בררנו, ועוד נוסף אי"ה לברר כי רוב שמות הנכפלים מורים על הקטנה ממש או על הקטנות הכוב או על הקטנת ולוול (מירושלם ח"ב 24) ומעומם מורים על חקוי טבע הקול Onomatopoeie (הארץ ד' 174, הערות ב' ג' שם). המוציא.

פ ר מ.

רְהִיטִים (1) כלי הבית, טָאָבֵל (ש"ש א').

רְהִיט הבית: שם בו הכלים השונים, מְאָבִלִירְעוּן.

תְּרַקֵּם (2) בגד לאשה קצר ומצמצם, תְּרִיקָה.

בְּמִנָּה (3) הבגד אשר בצד הפנימי בכגד, פֹּטְעַר.

בְּמִין (4) הבגד שם לו בְּטָקָה.

שְׁעוֹנִית, כד, מפה שטוח משוב כשערה, וואכס-ליינוואנד, ציראטע.

מִשְׁחָה, (בארמית ובתלמוד) מורד ומחלק האדמה, פֶּעֲלִדְמֵסְסַעַר, אַרְפְּתָחַר, ובערבית מִסְחָה.

מְסֻלִים (4) קרושיון) נעלים בלתי קשורים ובלא עקב, פֶּאנְטֵאפֶּעַל.

מִשְׁיָחָה, (סוכה, שבת ועוד) באגד.

שְׁנֵתוֹת (מנחות, שבת) סמנים במשורה, במדה לרעת חלוקה, כמו בקיתונות ובצלוחיות בבתי המרקחת ועוד.

מְסֻלִים (4) קרושיון) נעלים בלתי קשורים ובלא עקב, פֶּאנְטֵאפֶּעַל.

מִשְׁיָחָה, (סוכה, שבת ועוד) באגד.

שְׁנֵתוֹת (מנחות, שבת) סמנים במשורה, במדה לרעת חלוקה, כמו בקיתונות ובצלוחיות בבתי המרקחת ועוד.

(1) כן ביאורו בערבית, והמפרשים יתרגמו אותו: קורות, וממכו כזה על דברי חכמים רהוטיו של אדם... ואין כזה ראה נכותה, כי אולי כונו גם הם על כלי הבית, ולשרש הזה מושגים אהווים בכתבי הקדש, ובתלמוד כמו בערבית, והט בערבית הוא אֶסֶף. וכן רהטים מקום אסיפת הטום, ומה אולי שם הכלי רהוטיו האוסף כמו מלָקַט, ורהט בערבית: אכל. אכילה גסה, ובארמית יורה על פסיעה גסה. גם פירוש רהט בערבית הוא רצועות, שִׁירִין. וזה מלך אסור ברהטים (שה"ש).

(2) שרשו דקם, שטרקקען, כאשר גם טריקאות בלע"ז לקוח משרש טריקטער.

(3) לקוח מערבית, על כי הוא בבטן בתוך הבגד.

(4) שם הכלי ושרשו סלל, דרך וכן בערבית גרא מדאם שרשו דאם, לאמר דרך.

(5) לטרוקאט יקרא בלשוננו גֶלְגֵּלִין (עדיות ג' ד') שעושים פעמים מן המשי ופעמים מן הצמר, ובמיתותו מהחבר כלו ואין נקבו נראין כלל (ראב"ד שם) ויהיו פולין היו הוגרים לפנים הגוריימישי מעין רקמה זאת, המוציא, (1) ובתלמוד תקרא הרקמה התפורה על הבגד כבית לצד הגוף חֶפֶה (יומא ע"ז) ע"ש שהוא מחפה את הבגד והבגד התפור כהפה יקרא חֶפֶה (שקלים ג' ב'). המוציא.

לקוטי בתר לקוטי.

ירשני נא עורך יקר ונכבד להעיר דברים אחרים על פרטותיו:

מקמורין (יא) אמר להשתמש לבגד הנקרא **נסת**, אך לפי הנמצא בתלמוד נראה כי הוא בגד ארוך וילבישוהו מעל הבגדים לצאת ולבוא בין אנשים. וכן מפרש רשב"ם (ב"ב ג"ז) על טלית ת"ח. מקמורין שמכסה בו על כל בגדיו. וכן ברש"י (מ"ק): מי שאין לו אלא חלוק אחד וכובסו אמר כי הוא לובש מקמורין ארוך.

תוברות, י"ב קרא את אשר יקראו בלע"ז שנאלען, וטוב לקרא „שנעות“, כי כן נמצא פעמים אחדות בתלמוד. והוא כבו „שנס“ וזוה הפעל וישנם את מתניו.

דרגש י"ג על ביאורו קאנאפע, אשאל שאלת הגמרא (מ"ק) שיתיר את קרביטיו ונופל, ואי סלקא דעתך קאנאפע מאי קרביטין אית ליה?

קממיר, י"ד יבוא לרוב מיוחד לארגו הספרים וכן קמטרא דספרי (טגילה) וכן ביאור המלה הזאת בערבית.

אליהו הלוי ספיר.

יורו, ל"ג בעומר אחת"ג.

(יא) באמת ילכשו אנשי ארץ הקדם על בגדיהם מלמעלה כעין **נסת** וכבן אפשר להיות **נסת** בגד העליון ובגד חשוב כי רק החשובים לובשים אותו ואחינו הספרדים יקראו לו קאפיטאנא. המוציא, (יב) לפי דעתי „תוברות“ משמש יותר כבגד „שנעות“ משמש יותר ככיס ובמנעלים.

(יג) והא דבעי מר דרגש לתרגומא דידי הויכי מתוקמא, דאי סלקא דעתך קאנאפע הוא, מאי קרביטין אית ליה? לאו מילתא היא, דהבי גמירא לן: האי מאי דמתרגם מלשנא קדמאה ללשנא דהשתא לא מיבעיא ליה למידק אלא בכללא דמילתא, דאי לא תימא הכי: הא דמתרגם יונתן מטה כבורה דרגש (יחזקאל כ"ג, מ"א) מנא ידע האי תורגמנא דדוקא במטה דאית לה קרביטין משתעי קרא? אלא על כרחך אכללא דמילתא קפיד, אפודיא דאית בה כדו מותב תרו ותלתא גברא, ולפרטי לא חייש, אף אנא נמי מתרגמנא דרגש ואפע או קאנאפע, דאיהי נמי מטה כבורה ולפרטי לא חיישנא. המוציא.

(יד) על קמטר כי הוא קאפפער עיין תפא"י (כלים ט"ז ד', סטן ט"ו—מ"ט) וראית כי מוכרע הוא ממקומו. וכי דינו בשומאה ומהרה תלוי בהוראתו זו. המוציא.

פ"ט.

העולה לנו מהערותינו.

גלגלון, (פדיות ג' ד') Tricot.

הפה, (יומא ע"ז) אונטערפוטער, אונטערשלאק.

הפות, (טקלים ג' כ') וואטירט.

המוציא.

דרגשה עברית.

כיום הפתח מדרש אברכנאל (*).

המו שלשת שבתות הפורענות, ושבתות הנחמה החלו. קינות ירמיהו נדמו מבתי אלהינו, ונחמות ישעיהו נתנו קול, פצחו רינה.

וביום מלאת שבתות האבל, בתשעה באב, מלאו ארבע מאות שנות ראינו רעה, אשר ראשיתן היתה גלות אבותינו מספרד, ואחריתן גזרות קשות על אחינו באירופא כלה, ולה' נקוה כי עתה תחלנה לנו שנות גאולה וישועה, שנות שלומים לריב ציון; קינות אלפי שנות צרה ויגון תאלמנה, ומומור שיר לעתיד לבא, ליום שקלו טוב יתן קל עז, יזמר כבוד ולא ידם עוד לעולם ועד.

ושנים המה הערבים אשר יערבו לנו, כי גאולתנו נכון יום בואה, כשחר נכון מוצאו, הלא הם התורה והנבואה. אך עוד ערב שלישי ילוה עליהם, ערב תמים ונאמן מאד, הלא הוא פרי

(* מדרש אברכנאל הוא איצד הספרים שהקיטה לשבת בני ברית כירושלם לזכר דביותינו הספרדים ליום מלאת ארבע מאות שנה לגרוש ספרד.

רוח עמנו המתודע אלינו בעמקי לשוננו. מלה אחת קטנה יש בשפתנו, אשר אין כמוה בלשונות עמים וולתנו. כנגד המלה המרה והרזה "גלות" יש לנו המלה המלאה נעם ונחם מלה "שבות" שפרושה היא החיות עם גולה, ואת המלה הזאת הקדימה לנו תורתנו, כאלף שנה לפני הגלות הראשונה, באמרה לנו: ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך.

וביד מי גאולתנו ופרות נפשנו ושיבת שבותנו? כי נשאל את חכמי ישראל, והשיבו לנו: "בירכם היא", "אלו שמרו בני ישראל מצוה פלונית ופלונית מיד נגאלין". ובכן אם נשכיל את דרכינו, נהיה אנחנו הגולים לגואלים. אך "גאולה ורפואה תרא מלתא היא" יאמרו החכמים ההם. וככל אשר יפלא מן הרופא לרפא, אם לא ידע ראשונה את טיב המחלה, כן יבצר מן הגואל להחיש גאולה, ולהשיב שבות, כל עוד לא הכיר את הגלות תחלה.

"כל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם" יאמרו רבותינו. ועל דבר שכינה וגלות השכינה נשאל זה כמאה שנה אחד מגדולי רבותינו האשכנזיים, הרב הנודע ביהודה, וישב דברים הראוים לחכם וגאון כמהו לאמר: הן לא טוב הוא לרקוד נסתרות וללכת בגדולות ובנפלאות, אנו אין לנו כי אם להתכונן בדברים כפשוטם, ואותם מסר לנו רבנו משה בן מיסון בפנים אלה: כל המקום אשר ישא ה' פניו אליו, שם ישכון כבוד ה' ואורו עליו יראה, והמקום המיוחד, והאומה המיוחדת לאור הנראה הוה, הוא עם ישראל וארץ הקדושה. שם האורה מצויה, שם הכבוד מצוי, שם היופי מצוי; על כן יאמר מציון מכלל יופי אלהים הופיע. ומשארית האורה הגדולה הזאת נהנו כל העמים והארצות, כמאמר רבותינו על גדולת ימי הקדם; "תשעה קבין יופי נמלה ירושלם ואחר כל העולם כלו". אך כל אלה מהיות עם ה' על מכוננו, וישראל שרוים

על אדמתם, או היתה השכינה מצויה במקומה, ואור ה' נראה על ישראל, אבל משגלו ישראל, גלתה שכינה בדרכי הרב הנודע ביהודה: "אבל גלינו מארצנו לארצות העמים, ואו נהפוך הוא שכל השפע הטוב יורד לאומות העולם ומן התמצית אנו מקבלים מאותה האומה כדי היותנו בצמצום" (ג"ב, א"ח, ק"ו).

ואת הדבר הוה אנחנו רואים בתורתנו הקדושה, אשר היא חכמתנו ובינתנו לעיני כל העמים. כל אחד מאתנו היודע את נחלת שריו זאת, יודע הוא כי אור עולם נגזו באוצר חיים זה, אור אשר ער נצח לא יועם ולא יכבה. אך האור הגדול הזה גנוז הוא ומתודע רק לצנועים הנועדים אל התורה בסתר אהלה, אך לאנשים אשר מחויז לגבולה, לא יראה פעלה והדרה, כי האור הגדול הזה לעיני בשר, נדעך ממנה, וישכין על חכמות העמים הצעירות ממנה לשנים, והנפלות ממנה הרבה מאד, גם לרום גם לרוחב גם לעומק.

על מראה פני החכמות ההן, על סדרן ועל חלקת צורתן, ישתומם כל רואה לעינים, אף כי רבות מהן אין להן פרי כי אם פרחים, ואף כי יש בתוכן אשר יפו פניהן מאד ותוכן נחר כלו כגפן סדום. ומתורתנו המלאה והבריאה, הרשנה והרעננה, יעלימו עין יסתירו פנים גם רבים מתוכנו. ומדוע? יען כי לא ראו את טובה ואת יפיה אחרי סור ממנה האור הנראה.

ועתה אחינו בני בריתנו, על מי המצוה הזאת להשיב לב בנים הוונים אחרי נכר הארצות אל תורת אבות, אל הנס הוה הנשא לנפוצותנו; אשר עליו יאמר: ה' נסי, אם לא עלינו, אשר שמנו יוכיח עלינו, כי הברית היא כל הפצנו בחיים, ברית אלהים וברית עם? ואיפה המקום המתוקן לתעודה הגדולה הזאת, אם לא ירושלם עיר הקדש, אשר עיני כל ישראל אליה? ואימתי הזמן הראוי לתת לבנינו לב אחר לאהבה את נחלת קדשנו משמים ממעל את

התורה, אם לא הומן הוה אשר דבק לבם לאהבה את ירושת אבותינו מתחת, את ארץ הצבי. ועל כן אחינו יהי נא בית הספרים הוה, אשר אנחנו פותחים היום, לסם חיים בירינו להשיב לתורתנו את חן עלומיה ואת עדנת נעוריה. ושמו וזכרו הם הם המכשירים אותו לדבר הגדול הוה, שם בית הספר הוא מדרש אברבנאל, כשם האחרון לחכמי ספרד המובהקים, וזכרו הוא זכר עולם בעיר העולמים להרבן בנין התורה, החכמה והגדולה אשר נבנה בירי הגדולים ההם על הארץ ההיא, תבנית הבנין ההוא השמורה עוד בעינה וכמלואה בספרותנו היא תהיה לנו גם לעינים גם לאבן בחן בכל מעשינו. והיא תורנו מה יש לנו לעשות וממה יש לנו לחדול, כי גם הגדולים ההם, רבותינו חכמי ספרד, שמו את כל לבם לגלות את האור הצפון בקדשינו ולעשות את האור הגנוז בתוכה לאור נראה גם על גבה. שתים היו דרכיהם, ורק בדרך האחת הצליחו.

החכמים ההם יצאו ולקטו בשדי יון וערב, ושם מצאו סממנים לסיע אותם, ליפות בהם את קדשי עמם, ויצליחו כל עוד אשר לא שמשו בהם, כי אם לשם סממנים בלבד. והיה ספר משנה תורה להרמב"ם, שכלו אבני שיש טהור, אשר חצבו מהרי ישראל, ואין בהם משל יון בלתי אם הסדר לבד, והפרקים המעטים במורה הנבוכים אשר לא קלטו מדעות בני יון כי אם מסדרם, למצבות זכרון לבני ישראל, עומדות וקימות לעולמי עד, גם שירי בן גבירול ורבי יהודה הלוי, אשר שרו לה' ולתורתו, לעמו ולארצו, אשר בהם לא לקחו מהערבים כי אם את המקצב וחליפות סדרי החרוזים בלבד. השירים האלה יהיו למקור חיים לישראל, אשר לא ייבש ולא יכוב עד דור אחרון. אולם הפרקים הרבים במורה הנבוכים וספרי הרלב"ג וחבריו, אשר נאספו אל תוכם גופי דעות בני יון למען השפח בהם את טעם תורתנו העתיקה; או

מעשי ידי משוררי ספרד אשר עשו, בטעם שירי הערבים וכמתקנתם, עד מהרה קפצה עליהם וקנה, וכמעט עבר זמנם, והנה בשל ערכם.

ועתה נדעה נא מה נבחרה לנו. נשימה נא את מעשי ידי רבותינו הספרדים הקימים לנו כמהרתם עד היום הוה לאותות ולמופתים בבית הוה, אשר בנינו לכבודם ולזכרם, נקוה נא, כי הבית הוה יהיה ברבות הימים אבן למוסדות אחרות גדולות ומובות לתורתנו ולמולדתנו, על כן נשפכה נא עליו רוח אהבה, כבוד וחבת הקדש לנכסי רוהנו העתיקים, ורוח הפץ לחדש נעוריהם ולשוות עליהם הוד והדר. וכל מאמצי כחנו יהיו להמציא לאחינו ולבנינו ספרים, אשר יציגו לפניהם את תורת עמנו בעצם המה וכמלוא מהרתה, ספרים, העושים את האור הגנוז בתורתנו לאור נראה, לאור הולך מסוף העולם ועד סופו. או תהיה התורה אור, וציון תשוב להיות מעון האורה והמאור שבה יהויר מעט מעט את כל העולם כלו למוטב, ואז יאמר לבת ציון: קומי אורי, כי בא אורך וכבוד ה' עליך ורח, כי הגה החשך יכסה ארץ, וערפל לאומים, ועליך יורח ה' וכבודו עליך יראה והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה ורחך. אמן.

סדר תקרובת הפסח לשמרונים על הר גרזים.

כ"ד אייר שנת ה'תנ"ג.

ממכתבו של מרדכי בן משה סולימאן בשפת לוגו ונעתק עברית

על ידי יחיאל מיכל פינס.

... מנהג א"י בפסח שני (י"ד אייר) בני אדם יוצאים ומטיילים בכרמים, ובשכם שאין כרמי-טיול מצויים עושים להם שטיח, שטיח זה מהו? ראש בת אב מצוה לבעלת הבית והיא אופה ומבשלת ומכינה סעודה גדולה כסעודת שלמה כשעתה, והוא הולך ומביא חמור ואוכף שעל גביו בשכר ומרכיב עליו את סעודתו ואת אשתו ואת בניו, והם יוצאים להשתטח על קברות הצדיקים (כגון קברו של יוסף הצדיק ושל יהושע בן נון), ושם הם אוכלים ושותים וחוגגים ומתענגים עד הערב וחוזרים לביתם. *

(* אמר המעתיק: שטיח זה אני יודע מהו: מחוקות עם הארץ לסדרתו. הן ככה משפט הישמעאלים ככל ימי מעדיהם לצאת לקברות ולשמוח עם המתים. עד כי היה למשל בפי הערבים לאמר: חגי היהודים בין הקדרות, חגי הנוצרים בין האשרות, וחגי הישמעאלים על יד הקברות, ומי יודע אם גם להם המנהג הזה? לא ירושת פלטה היא מעבודת זבחי מתים? ובכל זאת מצא לו המנהג מחלבים גם כינינו! האומנם כי הלילה לו לבן ישראל להטמא עצמו ברגל, אך ביומיו דפגרא התירו לעצמם לחקות את הישמעאלים, כגון כ"ד אייר, ל"ג בעומר, ושלשה ימי הגבלה, והו סוד הלולא דרשב"י בצפת, הלולא דרבי מאיר בעל הנס בטבריה והלולא דשמעון הצדיק בירושלם, וצללו של המנהג הזה התאריך ובא גם עד ארצות המערב, כי שמה (באלג' ותוניס וכו') נוהגים אחינו בכל יום ששי עש"ק לצאת על הקברות, וגם בארצות אירופא היה זר למנהג זה עכ"פ כל"ג בעומר. וזוכרני כי כשהייתי תינוק, היו חתונקות יוצאים ביום זה לבית הקברות וקשתם בידם לשלוח חצים בעיני השטן.

ואני שהנני שורה פה בלא אשה ובלא בנים, בלי טובה ובלי ברכה, ישבתי משמים בחררי וברד במועדי, ומחשבות תוגה עלו על לבבי ויציקוני מאד, ואם אמרתי אסיה דעתי מהם ולא עלתה בירי, או נזכרתי כי פסח שני זה פסח ראשון הוא לעדת השמרונים השוכנים בעיר הזאת, שארת הפלטה מעם הכותים אשר חלק גדול להם בדברי הימים לבני ישראל. כי מפני שנתאחרה תקופת האביב עברו את השנה ויהי להם חרש אייר להרש ניסן, ואמרתי אל לבי אלכה נא אל השיות הנדחים האלה אשר נפרדו מעל עדר ה' ואראה איפא הם רועים ומה הם עושים, כי שמעתי עליהם לאמר: פסח הם מקריבים היום על הר גרזים ואקח משענת בירי וקומץ קליות בצלחתי (**). וארים לדרך פעמי.

ויהי כצאתי את העיר והנה על יד השער המון אדם-רב. ישמעאלים ונוצרים אשר פניהם מועדות ההרה, והמה נצים ומתקוטטים איש את רעהו זה שוכר חמור ועומד על המקח ובא רעהו ומרצה מעות לחקר וחוטף חמורו מידו ותהי מהומה ומבוכה וקולות וברקים; ואעזוב את האנשים והמונם ואלך לדרכי, כי ברנלי אעבורה ומשענתי היתה לי לרכבה.

והדרך כמו עשויה מבראשית להנאת בני אדם, כי עוברת היא בינות לגני עדן וכרמי חמד ושתי שדרות אילני שקדים רעננים ומלבלבים לשני עבריה, אשר יסוככו בצלליהם הנחמדים על העוברים. שלוליות של מים זכים כבדולח מפסיקות את הדרך לרגעים, ועוברות על פניה בהמולה נעימה וכל השלוליות האלה נמשכות „מראש העין", הוא המעין הגדול היוצא לרגל הר גרזים ומשלח פלגיו להשקות את כל הגנות וממנו מסתפקים גם בני העיר, כצאתי מן הגנות נראה לעיני מספר מטהנות אשר מי המעין יסבו

(* מנהג בני ארצות הקדם כשהולכים לטייל לוקחים אתם זרעונים וקליות וכוססים אותם בדרכם כדי להעביר הזמן.

את אפניהן, ועוד רגעים אחרים ורגלי עזבו את המישור ותחלינה לעלות ההרה.

והר גרזיים גדול ורם כענק. לא ראיתי כמהו לגובה ולוקיפות, הר הכרמל למולו כנגס והר היתים כנבעה קטנה. והדרך העולה אל הפסגה מלאה התחתים וצורי מכשול. ובה הייתי מופס ועולה על ידי ורגלי כשעה תמימה. קוצים ואבני נגף מתחתי וחמה קודרת ממעל לראשי, ברכי כשלו, רגלי התנגפו וכל גופי מכול בויעה. שומה בפי השמרונים לאמר: אברה דרך הר הברכה מהיהודים! האמנם יש אמת בדבריהם? ואולם סוף סוף באתי אל ראש ההר ולעיני השתרע שמה גדול ארוך כאלף הונמים מדרתו והוא זרוע אבנים מנפצות על פני כלו. לפנים התנשאה פה העיר סמריה, אשר על שמה נקראו השמרונים, ואל תחליפנה בעיר "שמרון" אשר הוסב שמה "סבסתא" כי הרבות סבסתא רחוקות ממנה כשלש שעות. וגם היא היתה עיר גדולה ובצורה מאד ויחריבה צלח-איל-דין כאמור למטה. מרחוק נראה לי בנין קמן אשר שאיה הכה שערו, הוא קבר שבס בן חמור (לפי המסורה אשר בידי היהודים) וקרוש הוא בעיני הישמעאלים, עד כי בגללו לא יתנו לשמרונים לבנות להם מקדש מעט על ההר הזה וזרעו אותו חטים וטרשינים.

בקצה השטח הזה לפאת ים כר נרחב מעוקק ונטוקל עמוף דשא ופרחי חמד ושתי שורות אהלים מימין ומשמאל נטוים בו, ארבעה עשר אהלים לכל שורה, הוא מחנה השמרונים החונגים. נאנפי עיף ויגע מעמל הדרך ואסור לאהל אשר לאחד ממכירי ואשלוף את נעלי מעל רגלי ואשליך את מעילי מעלי ואהנפל על המטה המונעת באון אונים, ורוח קרה נשבה מים ותשב נפשי, לא עברו שתי עונות, ועל ידי עמד שמרונני נבה קומה ובידו מס ועליו שני כוסות מלאים מי למון. והמה קרים כקרח וריח שושנים

גודף מתוכם. ולא הויתי סרבן באותה שעה ואריק את שני הכוסות לתוך פי בזה אחר זה ואשבור את צמאי. ואחר הביאו לי נרגילה מהורה (מקמרת המים) ושפופרת חדשה ואשאף ואשום בה ברוחב לב כאלו הייתי בצל קורת. והשמרונני בעל האהל הרד לשלומי ויגש לי כנגד ללבשו, באמרו: אם אמנם מסורת בדינו מאבותינו כי רוח הר גרזיים אינה מוקת, אבל כד"א כשמרונני וליהודי אפשר שתזיק ותזוק. ואני שמעתי בקול בעל הבית ושבתי ולבשתי את מעילי, ויביאו לי קהוה ושקדים מתוקים מקולפים ויפצירו בי לקחת מהם ולא סרבתי גם הפעם. וכברתי את מכבדי באכלי ממה שהקריבו לפני בכל פה.

כשתי שעות נפשתי בתוך האהל ובהגיע השעה העשירית לפנות ערב, היא השעה הרביעית אחר הצהרים, יצאנו לראות בסדר העבודה. פה עמוד נא עמי מעט, עד אמצא סדר לספורי; כי החקים הרבים השתערו עלי מכל עברים וטרם ידעתי כמי מהם אהל וכמי אכלה. הגה עם רב, מהומה ומבוכה, דחיקה ודחיפה; כשלשת אלפי בני אדם על פני הכבר, אך הן לא במקום אחד נקבצו כיום כי נפלגו לשלש חבורות, לכן אלכה לי מהבורה לחבורה ואדבר על אשה אשה לברה.

החבורה הראשונה קרמה למחנה, כר נרחב כעשרת דונם מדרתו, פניו משמחים כשלחן וגדר אבני גויל יסבהו, ועל גוד הגדר למעלה בני אדם יושבים צפופים ועיניהם נטויות פנימה, יש אשר תשטמ אבן מהגדר ועמה ירדו היושבים עליה למטה, אבל השומרים הסוככים ממעם הממשלה מבית לגדר יכריחום לשוב אל מקומם. לפאת המקום הזה נגבה אהל גדול רבוע, מצפון לדרום, כעשרים מטר ארכו, כעשרה מטר רחבו וכשלשה מטרין קומתו, והוא נטוי על המטה עשר קרשים עומדים—הוא משכן העדות

הנמיו לפי שעה, ובמשכן הזה בתוך ארבע אבנים גדולות סדורות ויריעת משי ירוקה פרושה עליהן. היא הבמה העשויה להכהן הגדול להתפלל עליה, וקרקע המשכן מכוסה במצעות יקרות פרי מלאכת הודו ושנער. ופתח האהל מצפון, ולפני הפתח כסאות ערוכים ושר הצבא ושרי החילים והסגנים יושבים עליהם ומחכים לכהן הגדול שיבוא.

והמקום אשר לפני פתח האהל פנוי ומנקה וחציר יבש שמוח עליו ובתוכו בור רקוע באבנים שלש אבנים לכל רוח וארבע אבני-פנה עולות כקרנות לארבע הקצות. וחרוץ יוצא מתוך הבור ונמשך

צפונה כשלושה מתרים. כתבנית אשר אתה מראה בזה (°) הוא המזבח! *) ועל גבי המזבח גורות עץ מסודרות ומסורגות אשה אל אחותה בשתיים עשרה שורות למעלה והוא המערכה. ובתוך החרוץ

מדורת אש ועל גבה שתי קלחות נחושת מכוסות מלאות מים. מתי מספר שמרונים עומדים על גבן ומוסיפים עצים על המדורה כפעם בפעם, וקטור עולה מן הקלחות ועשן מן העצים אשר מתחתם. ההמון דוחקים איש את רעהו לראות, ואמרת אעובה נא את המקום הזה ואלכה לי אל מקום אחר.

בחבורה השנייה. קדמה למשכן גבעה קטנה ואנשים ורועים על פניה, ומה אתה רואה? בור עגול בראש הגבעה בנוי באבנים ובתוכו מדורת אש ועל יד הבור שני שמרונים לבושי בדים עומדים ומשליכים שרשי עצים לתוך המדורה ותמרות עשן עולות מתוך הבור בעשן הכבשן, ואשאל: מה משפט הבור הזה ועל מה מרבים להסיקו, ויענני לאמר: הוא התנור אשר בו יצלו את

*) השמרונים הורשים את הכתובים, מזבח ארמה העשה לי, ולא תעלה במעלות על מזבחי" כפשוטם, שיהיה המזבח חפור בתוך הארמה ולא על גבי הקרקע.

הפסחים. נלאיתי נשוא את החום ואת העשן ואפן לי אל המקום השלישי.

החבורה השלישית: מאחורי האהלים צפונה מרחב דשא ושבעה כבשים בני שנה לבנים כשלג רועים עליו. חבלי והורית קשורים על קרניהם ושבעה שמרונים זקנים עמופי סדינים אוחזים בחבלים ונוהגים בהם. חבור ילדים מילדי השמרונים יוצאים בעקבות כבש כבש לכרדו, והם הולכים אט אין פוצה פה ואין דובר דבר, רק מביטים איש אל רעהו בפנים שוחקות ומתבוננים לרועים אל שעיונותיהם אשר יוצאו מתחת לחגורתם, כמו מונים המה את העתות. פתאם כרוז יוצא מבין האהלים: אל התפלה! או נהרסו כל החבורות והעם שמפו מכל העברים אל מקום המשכן. לא שמעו בקול מושל ולא עצרתם יד שומר, כי כורס מים כבירים שמפו ועברו על פני כל מפריע, וגם אני בתוך הורם!

..... ואני תרתי לי מקום גבוה לעמוד עליו אשר ממנו אראה ואתבונן על כל הנעשה, והנה השמרונים לבושי מכלול נצבים איש פתח אהלו ופניהם אל המשכן, עתה הם הולכים ובאים. גם שבעת הכבשים באו ומוליכיהם לפניהם, ויתנו העם להם ידים לעבור ויצעדו ויבואו עד לפני המשכן, ויעמוד הכהן הגדול על יד הפתח והוא לבוש מעיל משי ארוך, ויסמוך ידו על ראש אחד מן הכבשים ויעברו על פניו ויבואו האהלה אל ירכותיו וירבצו שמה על מצע יקר אשר הוצע למענם. ואז נגשו השמרונים אל התפלה.

ויחלקו השמרונים לשתי כתות, הכת האחת באה פניהם לאהל והכת השנייה הקיפה את המזבח ויעמוד איש על מקומו כתומר מקשה, כאנשי צבא העומדים על משמרתם. וכהן הגדול נגש אל המזבח ויתבונן אל הקלחות אשר על החרוץ וישלך בידו גורת עץ מתחתן ויתבונן אל שאונו ויבוא האהלה; וכעשרים איש

אחריו, עתה התכוננתי אל תלבושת האנשים האלה ואראה והנה בני הכת הראשונה הבאים פנימה לבושי מעילי משי לבנים כולם ארוכים עד קרסוליהם ובני הכת השניה שומרי משמרת המוכח אך מכנסי בד על בשרם וחושן בד מכסה גופם מחציו ולמעלה. אלה ואלה הולכים יחד ואין זרב ואין מנעל ברנליהם; ואראה עוד והנה ארבע בני אנגליה עומדים מארבע רוחות חצר המשכן ומצלמותיהם בידיהם יצלמו את כל המראה...

והכהן גדול עלה על הכמה והתפלה החלה, ויעמוד הכהן על עמדו הכן כפסל שיש, מלית משי בלתי מצויצת על ראשו עיניו הפוכות למעלה וקול מזור יוצא מגרונו. והשמרונים עונים אחריו מלה במלה בקול גדול וצעקה רבה* ומרגע לרגע כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם ואומרים: ברוך אשימא** לעולם! ובני הנכר העומדים מסביב מלעיגים על הקולות והצעקות ונרחקים לגשת אל האהל, והשומרים דוחפים אותם לאחור וידיהם לא תעשינה תושיה.

והתפלה ארכה כחצי שעה, וככלותה פשט הכהן את מליתו ויסב פניו אל העם, והנה הוד שפוך עליהם ואור חדוה מאירים אותם ועל שפתיו כמו בת שחוק נראה, כמו מסביר פנים הוא להעם לאמר: להשרים והסגנים היושבים למולו. ויתיצב על עמדו הכן ועל חוהו התנוצצה מטבעת זהב ואבן יקרה משובצה בתוכה. מנחה שלוחה היא לו מאת השלטן יר"ה מזה שש שנים, כי פחת

* גופם התפלה הזאת וכן נוסח כל תפלות מועדיהם יבוא במחברת מיוחדת א"ה.

** בספרי השמרונים שם המפורש כתוב בארבע אותיות הוי"ה כאשר אצלנו, אלא לא כמו שהוא נכתב הוא נקרא, כי גם להם אמור להגות את השם באותיותיו, אלא תחת שאנו קוראים "אדני" קוראים הם "אשימא" וזוהו למדתו כי אלה השמרונים יוצאי ירך אנשי חמת המה אשר עבדו את אשימא, ובהזותם עצביהם לא נכרת שם עבודה הזרה מפיהם ויקדישוהו כקדושת שמים.

שכם דבר עליו טוב באוני המלך ויכבדהו המלך במנחה הזאת אשר בה ותפאר.

עתה הקשיבו רב קשב. הנה הכהן מדבר אל העם, פניו אל העם אך לבו אל השרים והסגנים כי ישמעו דבריו, וידבר ערבית ויספר להם את הקורות אשר מצאו את ישראל מימי אברהם עד יעקב, ואיככה ירד יעקב מצרימה, ואיככה ענו המצרים הרשעים את בניו עד אשר רחם ה' אותם וישלח להם את נביאו את משה ויעש שפטים בפרעה ובעמו ויוציא את ישראל מכור העני ויוליכם דרך הים אשר בקע לפניהם, ויעש בו שתים עשרה דרכים. או צוה ה' לבני ישראל לעשות את הפסח ולאכלו על מצות ומרורים, החק הזה הם שומרים למועדו מימים ימימה.

אחר הדברים האלה החל לספר בשבח משה רבינו ויאמר: וה' אמר אל אברהם: והתברכו בזרעך כל גויי הארץ. אם תמצא לומר כי ב כל זרע אברהם הכתוב מדבר, הרי כמה וכמה אלפים ורכבות שאין ברכה לעולם, ולא עוד אלא שכמה וכמה בהם זדים ארורים שמביאים קללה תחת ברכה, ולא זו בלבד אלא שעיינינו הרואות, כי גם המון זרע אברהם כטובים כרעים ינחלו קלון תחת כבוד וחרפה תחת ברכה, אלא כיצד יתקים מקרא זה? הא אין לך לאמר אלא בא חד, מיוחד מורעו הכתוב מדבר, ועתה נראה נא מי הוא האחד המיוחד ראש הסגולה ופנת יקרת אשר בו נתברכו כל גויי הארץ; הנה שלשה אנשי סגולה עמדו לו לאברהם אבינו, משה, ישוע ומחמד: הנוצרים מאמינים בישוע והישמעאלים במחמד ואולם במשה רבינו עה"ש מאמינים הכל, כנוצרים כישמעאלים כיהודים וכשמרונים והכל מתברכים בו. לכן כלנו חיבים ככבודו וככבוד המצוה הראשונה אשר צוה לבני ישראל הוא מצות הפסח, ואפילו האומות שאינן מצות על מעשה הפסח זכות הוא להם ככבוד שמכבדים את הנביא כבואם לראות כיצד מקיימים השמרונים

האמללים האלה את המצוה הזאת במסירת נפשם ממש. וכברו את הדברים האלה ולנו עיני דמעות וגם לבי בכה עמו על כבוד ישראל שגלה.

ואחר ספר הכהן לעם כדברים האלה לאמר: זה כשבע מאות שנה ומלך עריץ משל או בארץ ושמו צלח-איל-דין* הוא חחרוב את עיר סמריה מקום מקדשנו אשר עמדה על המקום הזה ויהרוג בשמרונים הרג רב. או נשבת הפסח במועדו. אך אלהי משה אשר צוה לעשות את הפסח לא שמר לעד אפו ויתן שארית פליטה לשומרי מצותיו וישמור חסדו להם, והאל הגדול הזה הרים קרן מלכות בית אמומן לשים משמרים בארץ. ומאו הונח לנו ונמצא מנוחה תחת כנפיהם לכן הננו מתפללים תמיד בעד שלומם. או בך הכהן את המלך ואת הפחות והסגנים ואנשי הצבא בקול רם ערבית, ויענו העם: אמן! ותבקע הארץ לקולם.

והיום רד מאד והחמה בראשי האילנות ויוציא הכהן ספר תורה מחיקו ויפתחהו ויהל לקרוא באוני העם את פרשת החדש (שמות י"ב) ויקרא אותה בנעימה ומלה במלה וכל העם מחשים ומקשיבים. והוא בקרא את הדברים: וקחו להם איש שה לבית אבות... והנה שבעת הכבשים מובאים מן האהל ומשכבים לפני המזבח על משטח החציר היבש שמה, ושמרני לבוש בדים נצב על כל אחד מהם ומאכלת שלופה בידו, כאיש ערוך למלחמה. והכהן מוסיף וקורא וכולם מקשיבים ועיניהם תלויות אל מוצא שפתיו כמו מונים וסופרים הם את המלות. וכשמעם את הדברים יוצאים מפורש מפי כהן גדול: ושחטו הפסח! ויקראו יחד בקול גדול: פסח הוא לאשימא! והנה ברק מחלפות ושבעת הכבשים מתכוססים בדמם בכת אחת. או הריע העם תרועה גדולה וימחאו כף, ומקצות העם נגשו

* הוא שלמן ואלאדין אשר נלחם עם נומי הצלח ויוכל להם ויקח מרם את ירושלם ויכת בשנת ד' התקנ"ג.

אחריו
בני ה
ארוכיו
אך מ
אלה
עוד ו
ומצלב

על ע
עיניו
אחריו
כורעיו
לעולם
ונדחק
לא ת

ויסב נ
ועל י
לאמר
ועל ו
מנחה

מיוחד

אצלנו
באותו
כי אלה
עצמיהו

אל הכבשים ויקבלו דמם בחפניהם* ויורקו ממנו על המזבח וישאו ממנו אל האהלים ויתנו אל המשקפים ועל שתי המזוזות, והמון העם הרואים התפרצו לראות בסדר העבודה ויהי רעש גדול וכל הסדרים אשר עמלו השומרים להקימו נשבתו, אך השמרונים לבדם עמדו על משמתם כעמודי-ברזל וישמרו משמרת הקדש לבלי יקרב זר אל הקרבן לנעת בו ולטמאהו. והכהן עושה את שלו ומוסיף וקורא עד תום כל הפרשה, וככלותו קמה הסערה לדממה ועל פני כל המקום השלך הם כעל פני חצר מות... רק הכבשים עודם מפרכסים והשמרונים נצבים איש על מקומו, מדיהם מנוקדים כדם והשמש אדומה כדם.

ותשקע השמש מתחת לאפק ויהי—ערב!

והמון הרואים החלו להשמט אחד אחד ועוד מעט והמקום נפנה מהם, רק אני לבדו נשארתי עם השמרונים, כי עיני טרם שבעה מלראות ואוני טרם מלאה משמוע; והנה הורד האהל והיריעה נפרשה על הקרקע. והכבשים חדלו מלפרכם ויפשמו רגליהם. ויגשו מהשמרונים אל הקלחות וזרומו מכסיהן מעליהן ויעל עתה הקמור כערפל וישת חשך. או הובאו פנסים דולקים ויאירו את הלילה ולאורם נגשו העסקנים אל הכבשים, חמשה עסקנים לכבש האחד. האחד שופך מים רותחים מתוך הקלחות על גופת הכבש ומולג והארבעה יושבו עליה ויתלשו את צמרה, ובעשותם בידיהם הגו שפתותיהם: קרבן הוא לאשימא! בלי חשך. ותארך עבודתם עד השעה השניה בלילה וימרטו כל הכבשים ותהיינה גופותיהם נקיות וחלקות כשיש, ומקלות דקים וחלקים היו שם, והניחם אחד על כתפו ועל כתף חבירו ותולה את הפסח ושלישי

* השמרונים אומרים כי מיום שנננו שכן המשחה ואברו כלי השרת, אין מקדשים כלי שרת חדשים.

בוקע את הבטן ומוציא את האמורים; ובכל מה שהמה עושים לא יכלו שפתותיהם מלאמר: „פסח הוא לאשימא!“ ואש אחות בעצי המערכה ותעל השלהבת. ותהי צעקה לאמר: הבו מלח! ויביאו מלח וימלחו את האמורים ויעלו על המערכה. וגם על המזבח זרו מלח, והכבשים רחצו כמים ויתחבו שפודים מבית צוארם עד בית נקובתם ויניחום על הארץ במקום נקי.

ועצי המערכה בווערים והאמורים קטרום והשמרונים עומדים סביב למזבח ואומרים שירה והוקנים שבהם מספקים בידיהם ומרקעים ברגליהם ושמהים לפני אשימא. ויהי כי אכלו האמורים על גבי המערכה ויקחו את הכבשים וישאום ברנה אל התנור, ומקצת העם מהרו ויקחו אדמת חומר מן המוכן שמה ויתנו בה מים ויכינו מלח, ומקצת העם שלשלו את הפסחים לתוך התנור והשפודים על גדותיו. ויכסו את פי התנור כנסרים ויתנו עליהם עפר וימרחו עליו חומר ומיט ויסתמו כל פתח בו, או ישבו השמרונים סביב התנור ויתנו קולם בשיר ויספרו ביציאת מצרים בפזמונים שונים אשר מהם מליצה נשגבה מדברת מתוכם, ותארך להם העבודה הזאת כשעה אחת. וילכו איש לאהלו לנוח מעט עד יגמר הפסח להצלות, וגם אני אחריהם כי התאויתי תאוה לראות כל סדר הפסח עד תומו.

ואבוא אל אהל הכהן הגדול ואשב בין המסוכים להעלות עשן מההרגילה אשר הונשה אלי. והכהן הגדול מספר באוני אשתו ובניו את נפלאות יציאת מצרים, ככתוב: והגדת באוני בנך וכו', ויוסף נופך משלו מדרשים ואגדות שונות אשר רוח מליצה יפה נודף מהם, ואחת מהנה אני נותן בזה לדוגמא: לאמר בהגלות אלהינו אל משה בפעם הראשונה ויאמר אליו: נביא נתתיך לעמי, לא ידע משה מה משפט הנביא ומעשהו, ויאמר ה' אליו ראה נתתי דברי בפוך והיה בדרכך אל העם להשיבם מדרכם

הרעה ואמרת להם: דבר ה' הוא וישמעו אליך. ויאמר משה: והן לא יאמינו לי ואמרו לא ה' שלחך! ויאמר ה': לכן עשה תעשה לפניהם אותות והאמינו בך. ולא ידע משה אף משפט האות מה הוא, ויאמר ה' כי תגזור אמר לשנות אחת מהליכות העולם ואקים את דברך. ויצא משה מעם ה', וירא בשרה והנה שני אנשים נצים את האחד וישאל אותם על אנדות הריב. ויגש האחד עצמותיו לפניו. וישמע משה אף את דברי רעיו. ויאמר צדיק הראשון בריבו, ויאמרו לו השנים: מי שמך לשר ושופט עלינו? ויאמר משה: לכן תדעו כי ה' שלחני, כי נביא אנכי. ויאמרו האנשים ומה האות כי ה' שלחך? — ויאמר משה: הנה גבעת החול הזאת לפניכם היה תהיה לזהב. ויהי כצאת הדברים האלה מפיו והשמש שלחה קויה על פני הגבעה ויצא ממנה זוהר מבהיק מאד עד אשר כהו עיני האנשים מראות ויעצמו עיניהם ויהי כפתחם אותנה ויראו והנה הגבעה כולה זהב מופז, או ידעו האנשים כי דבר ה' הוא ויקבלו עליהם את הדין באהבה.

ומשה הלך לדרכו והאנשים נשארו אל יד הגבעה לשמור את הזהב ויהי כשבתם שעות מספר וירעבו ללחם, ויאמרו להאחד קחה לך מעט נרגרי זהב ולכה העירה והבאת לנו לחם ואכלנו; ויעש האיש כאשר אמרו וילך לדרכו. ויהי בלכתו ויסיתחו לבו הוונה לבלע את רעיו השנים למען יהיה כל הזהב לו לברו ויקח מעט רוש וישם בלחם אשר קנה למענם, והאנשים השנים אשר ישבו על הגבעה לשמרה רעה עינם גם הם כהאחד ויתנכלו להמיתו בכואו למען יירשו את חלקו בגבעה, ויהי בשוב האחד מן העיר וישאו עיניהם ויראו אותו מרחוק וישלחו חץ אל לבו וימיתוהו. והם נגשו אליו ויקחו את הלחם ויאכלו כתאות נפשם ויבוא הרעל בקרבם ויתפתלו מכאב אנוש וימותו אף המה. וה' אמר אל משה צא נא אל האנשים אשר הוכחת ביניהם וראית את שלומם, ויצא

משה אליהם השדה יורא והנה כלם פגרים מתים. ויחרד משה ויקרא, אהה ה'! ידי מי שפכו את הדם הזה? ויאמר ה': ירך אתה! ויאמר משה: הלנסות אותי אתה אומר? הלא בשלום נפרדתי מאתם ואלך לדרכי, ויאמר ה' אבל נתון נתת חרב ביד איש איש מהם להרוג את אחיו. המרם הגיד לך לכך כי הזהב יסיר את לבם מאחרי הצדק והיו לחיות מורפות, אשר יטרפו אשה את אחותה?! או ידע משה כי נואל לעשות, ויאמר: סלח נא כנגדל טובך כי לא אעשה עוד אות בארץ ואת פיך לא שאלתי. לכן בשלוח ה' את משה לפרעה לאמר: שלח את עמי, ויאמר משה: ומה האות אשר אראנו? ויודחו ד' את האותות ככתוב.

וחצות לילה הגיעה זכרון עבר על פני האהלים: המהרו! וימהר העם לקום ממקומם כאנשים כנשים כמף וירחצו את פניהם ואת ידיהם ואת רגליהם. והאנשים וכל אשה באה בימים הלכו אל התנור, והנשים הצעירות וילדיהם ישבו בכית, כי לא יבואו הנשים על האנשים לאכל יחד מפני הצניעות ואף אנכי הלכתי אל אל התנור. והיו כבואי שמה והנה רעש גדול, קול תרועה וקול זעקה עלו בלולים באוני, וכל העם מגדול ועד קטן עלו על התנור להסיר את החומר מעל פיו בידיהם. והחומר כאש להט ואצבעותיהם תכוינה, אך אין דבר, כי תלך כמו אש לא תבוה נאום ה', ויוסיפו לנגד את החומר כמו חצי שעה או נראו ראשי השפודים ועוד מעט ויוסרו הנסרים והתנור נפתח. אפס הרעש טרם שתק ועוד הלך ילך וגדול ואיש אל רעהו יצעקו, ואשאל לדעת מה הרעש הזה? ויאמרו לי כי התנור כאש יוקדת ולא יכלו להוציא את הפסחים מפני ההבל הבויער. וידי כי נלאו למצוא תחבולה להוציא את הפסחים ויאמרו להמתין עד אשר יצטנן התנור. וימתינו כשעה אחת ויקר התנור מעט או הוציאו את הפסחים. והנה נשלו מהם נתחי בשר ויפלו אל תוך התנור, וישם אחד השמרונים נפשו

ככפו ויקפוץ אל תוך האש להעלות הנתחים ויאחזו רעיו בידיו ויוציאוהו ונתח גדול בידיו ויעל חרוך ומהוכהב כאור מצל מאש ולא שת לבו לכל אלה כי הדות המצוה היתה מעוורו, ואנכי קרבתו מעט לראות, ויחל הכהן את פני לבלתי נגוע בבשר, וארגיע רוחו ואבטיוהו כי אָזְהַר מאד, ואת כשר הפסחים שמו בקופות תבן וישלחו חלק ממנו להנשים אשר נשארו באהל, ואת השאר הביאו לפני המזבח על יריעת האהל הפרושה שמה. ויחלקו האוכלים למנויהם לשבעה בתי אבות ויביאו מצות ומרורים וישבו בני כל בית אב סביב לפסחים, מתניהם הגורים נעליהם ברגליהם ומקליהם בידיהם ויאכלו אותו בחפזון. והכהן זרום עוד ויקרא לרגעים: כולו קאנאם! לאמר: מהרו ואכלו. ויהי ככלותם לאכול ויאספו את העצמות ואת הגידים וישרפום על המזבח וירחצו את ידיהם ואת פיהם וימרקו וישטפו את הכלים אל תוך החרוץ. וילכו המים אל המזבח וישרפו שמה. או לקח הכהן בידו כוס יין ויאמר: לשם אישמא! וינסך את היין על גבי המזבח. והעם שבו אל מקומם וישירו שירות ותשבחות עד אור הבקר. ואז קמו ממקומם ויעמדו להתפלל שחרית ואנכי פניתי הביתה ואבוא העירה עיף ויגע ומחשבות שונות התרוצצו בקרבו וזכרונות מתחלפות מלאו את לבי. ובוה, חסל סדור פסח השמרונים כהלכתו ככל משפטו וחוקתו, כאשר זכו הם לסדר אותו, כן נזכה אנחנו לעשותו

לשנה הבאה בירושלם.

שִׁיר אָבִיב.

עָבַר הַרְף—מָחַם חֲמָה
 נָמַם קָרַח נָמַם שְׁלֵג
 וּבְקוֹל יוֹנִים יָרְדוּ מִטָּה
 מִן הַהָרִים מִימֵי פֶלֶג.
 חָלְפוּ חָדְלוּ רוּחוֹת קָרִים
 עָבְרוּ נָסְעוּ עֲנָנִים שְׁחוּרִים
 זֶךְ הָאֹר צַח הָרוּחַ
 שָׁבוּ נִרְאוּ שְׁחָקִים מְהוֹרִים.

אֶךְ לֹא לָנוּ הָיָה לֹא לָנוּ
 שָׁבוּ נִרְאוּ שְׁחָקִים זָפִים!
 עוֹד שְׁמִינוּ מְכַסִּים עֵבִים
 מְלֵאֵי מַיִם—דְּמָעוֹת מִפְּפִים...

חָלְפוּ עָבְרוּ פֶלְגֵי שְׁלֵג
 אֶל הַנְּחָלִים הַלְכֵי יָמָה
 מִם הַקָּרַח יִבְשֶׁה בְּצֶה
 שָׁבוּ נִרְאוּ פָנֵי הָאֲדָמָה.

שָׁבוּ קָמוּ מֵאֲשָׁמָנִים
 כָּל הַיְקוּם כָּל תְּתוּלְדָה
 דִּישְׂאוּ דִישְׂאוּ שְׂדֵה שְׂדֵה שְׂדֵמָה
 גַּם הַכָּרִם עֲדִיו עֲדָה.

אֶל הַעֲצִים אֶל קִנְיָהֶם
 שָׁבוּ כָאוּ בַעֲלֵי כִנְיָהֶם
 שָׁם יִתְעַלְמוּ הֵם וּנְשֵׂיהֶם
 שָׁם יַעֲוּפוּ מִבַּד לְעֵנָה.

אֶל הַשְּׂדֵה עִם מַחְרָשׁוֹת
 שָׁבוּ כָאוּ הַאֲפָרִים
 עִם מוֹמְרוֹת שָׁבוּ כוֹרְמִים
 אֶל הַכָּרְמִים עַל הַהָרִים.

וְאֵן אֲנֹכִי הָיָה אֲלֵכֶה?
 אֵיפֹה אֲעַבֵּד אֶחְלִיף בְּכֵן?
 —אֵל לֶךְ שְׂדֵה אֵל לֶךְ כָּרִם—
 שָׁם בְּחַנְנוּתְךָ תוֹר מְנוּחָה...

וְאֵנִי יוֹשֵׁב שָׁם בְּחַנְנוּתִי
 צוֹפֶה מִבֵּית—וְקוֹנֶה אֶן
 וְאֵנִי אוֹכֵל הָיָה אֶת בְּשָׂרִי
 וְשׂוֹתֶה דְמָעוֹת מִסַּח יוֹן...

מה רז בְּשָׂרֵי! — וּבְכָל אֵלֶּה
יֵאכְלוּ אוֹתוֹ עַמִּים רַבִּים! ...
אֵךְ הֵם יִשְׁתּוּ לִפְנֵי אֲכָלֶם
וְאַחֲרֵי אֲכָלֶם עֲשֶׂרֶת קָבִים ...

וְאֲנִי שׁוֹתֶה רַק מִי דְמָעוֹת
וּמִי דְמָעוֹת — הֵהָה מִה מְלוֹחִים
וְאֲנִי יוֹשֵׁב וְנִפְשִׁי נוֹנֶה
רוּחִי לִפִּי — גַּם הֵם נִבְכִּים! ...

וְשֵׁם בְּשָׂרָה — שְׂמִיחָה רַבָּה
הִבִּיֵא שְׂמִיחָה רוּחַ אֲבִיב
כִּי הָאֲבִיב — פָּרַק שִׂירָה
יִשְׁמַע אֶפְרַיִם שֵׁם מִסְכִּיב .

רוּחַ אֲבִיב יִשְׂמַח חַיִּים
שֵׁם בְּכַלּוּבָה גַם צְפוּרֵי ...
נָא גַם הִנֵּה פָחִי הָרוּחַ!
אוּלַי יִשְׂמַח גַּם כְּנֹזְרֵי! ...

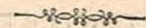
בְּאֵה אֲבִיב אֵלֶי בְּאֵה .
שְׂמֵשׁ אֲבִיב! קוּמִי אוּרֵי!
רוּחַ אֲבִיב! אָנָּה פָחִי נָא
אוּלַי יִשְׂמַח גַּם כְּנֹזְרֵי! ...

אוּלַי אִשְׁכַּח רִישֵׁי עֵינָי
צְעָרֵי אֲבָלִי אֵךְ הַפְּעַם
אוּלַי אֲחַדֵּל לְשִׁתּוֹת דְּמָעוֹת
בְּשָׂרֵי יִשְׁמֹן! תָּן טַעַם ...

אוּלַי אִשְׁכַּח לְכָל הַפְּחוֹת
פַּעַם אַחַת צְרִי סְכִיב! ...

.....

אֵךְ לְעִבְרֵי אֵינִן בְּתַבֵּל
תְּקוּפַת נִיטָן תְּקוּפַת אֲבִיב!

אֵל בְּלִבִּי .

(אחרי עלילת הדרם בטימא עסלאר) .

הַגֵּד בְּלִבִּי הַעֵד אֶתְּךָ
אֵל נָא תִנְבֵּחַ הַבָּה תָּמִים!
הַגֵּה חֲזֹק לָךְ חוֹשׁ רֵיחַ
שְׂמֵעֵתִי כֵן אוֹמְרִים חֲכָמִים .

הַגֵּד בְּלִבִּי! — הֵן הֵייתָ
פֹּה תוֹךְ בֵּיתִי רַבִּים יָמִים
הַתְּרַחֵת אִם רָאִיתָ
כִּי אֲנִכִי אוֹהֵב דְּמִים? ...

הן לך נקמו פה תוך ביתי
ערבי פסחים פמה פעמים
המרכת בנחיריך
פעם אחת ריח דמים? ...

הלא הלכת או אחרינו
ל"מים שלנו" עת הלכנו?
ואי זה ריח או הרחת?
הדמי אדם גם מסכנו? ...

תחת ספסל עת עליהו
קמח פסח אישה לשה
או ישבת—ומה חשית?
הגד פלבי הדם הרשה? ...

זכר נא פלבי כי ננבת
פעם ריאת מרגל-הודו
ועתה הגד מה מעמית?
הדמי אדם? ... בלבים הודו!

גם האדם זה טפמפתי
עת אמרתי: "דם צפודע"
כי לא דם אך זון הנה
מי במוך עוד יודע? ...!

זכר נא פלבי בליל שמרים
זה הלילה לפנים לשונם
לא תרצו כל אחיך
כל הפלבים עם כל המונם.

בצאת ישראל ממצרים
מה טוב היה זה הליל
פלבים אלמים לא ונבחו
ואיש ישראל עשה חילו! ...!

בליל זה זכר נא על שלחני
לפני עמדה או כוס יין
זון אדם דם ענבים
ואתה יושב ולומש עין!

אולי דבר-מה לך אשליכה
או טפמפתי אחת שתים
מן חינו על הארץ
ומה חשית בנחיריים?

או גם חכה טעם טעם
כי בן דרך כל הפלבים
כל הנזבחים על ישראל
המה אהבי אישי ענבים...

וְהוּן גַּם אֶתָּה כְּאַחַד מֵהֶם
אֵת הַיּוֹן אִזּוּ לִקְרֹתָ
וְכֵּה הָיָה? הַדְּמִי אָדָם?...
הַגֵּד כְּלָבִי! מַה יִּשְׁתַּקֶּתָּ?...!

אָנָּה כְּלָבִי חֲרִץ נָא לְשׁוֹן
נִבְחָה נִבְחָה עַל אַחֶיךָ
עַל הַקְּמָנִים עִם הַגְּדוּלִים
כָּל הַכְּלָבִים בְּגִי מִיָּנֶה.

הֵם הַנּוֹבְחִים הֵם הַאֹמְרִים
כִּי אֲנִכִי הוֹרֵשׁ דְּמַיִם...
אָנָּה כְּלָבִי נֶאֱמָן אֶתָּה
הַגִּידָה אֶמֶת חֶכְהָ תְּמִיִם!!

אל בית * * *

בְּעַקְבוֹת בִּירוּן.

1.

אַחֲבַת זָרָה כִּי אֲבַקֶּשֶׁה
אֵת עֵינֶיךָ לֹא אֲשַׁכְּחָה!
נַפְשִׁי זָרָה כִּי נִקְשָׁה
אַחֲבַת קֹדֶם לֹא יִשְׁכַּחַה.

2.

כִּן זְכָרוֹנִי שֶׁד מִשְׁחַת
יִזְכִּירֵנִי אַחֲבַת נְעוּבָה
וְאֲנִי אוֹמֵר אִזּוּ אַךְ אַחַת
אַחַת אַךְ אַחַת אַחֲבָה.

3.

בְּעֵלּוּךְ אֲדוֹנִים הָיָה זוּלָתִי!
וְתִשְׁכַּחֵי שֶׁר שִׁירְיֶךָ
וְתִמְשְׁכֵי מֵאֵז הַנּוֹתִי
הַלָּאָה הַלָּאָה מֵעֵלּוּךְ.

4.

סְפִינָה תִשְׁמַט אוֹתִי כְּנֶה
לְאַרְצֵךְ לֹא יְדוּעָה נוֹשֶׁבֶה
וְהַד יִם שְׂאוֹן כְּלִי יַעֲנֶנֶה
אַחַת אַךְ אַחַת אַחֲבָה.

5.

וְכָל הַתְּבַל דַּעַת יִכְלֶה
מִי הוּא יוֹנְתִי יִפְתִּי
כְּמָה שְׁנַיִם וְאוֹךְ אֲסַפְּלֶה
בְּזִכְרִי אֵת צִיּוֹן תְּמִתִּי.

6.

גם פי אלה ארנמינה
 מנוחה לא אמצא נחשבה
 עוד מלפי אשמע נגינה
 ציון אף ציון אהבה...

גִּישׁוֹר שֶׁל גִּיּוֹר.

באחרית הימים בימות המשיח
 יתקע בשופר גדול תקיעה גדולה
 ושמעו העברים קול שופר משיח
 ובאו האבדים כל בני הגולה.

עשירים ברכב ועניים ברגל
 יסעו ילכו ופגיהם תיפח
 אל הים הגדול אל תחת הגל
 מבנה יהודה אשר יתנוסס שמה.

ונעל הים הגדול יהיה שמוח
 גישור של גיור גדול ורחב ידים
 וכל ישראל עליו ילך בטוח
 יעברו שלום כל יפול אל המים.

וכל שנאי ישראל ישמחו שמוח
 על הים גישור ונחשת
 בתוך יעברון עבור ובמת
 פתאם יפלו הימה וילבשו בשת...

כה ספרה אם אמי לי פעם אחת
 וכבר כבר מתה הפכה ירדה
 אך עמה ספורה לא לקחה לשחת
 עוד חי הספור תיה האגדה.

כי אחרית הימים לבא לא השא
 עוד נכרי ישראל בארץ נכריה
 והאגדה הישנה עודנה חדשה
 בפני כל אשה זקנה כל אם עבריה.

עוד אנו מחפים בכל יום ובכל שעה
 שובא משיח ואנחנו נצלנו
 עוד אנו מבעים בים צרה ותלאה
 ומקוות לגישור עוד לא חדלנו

עוד כל אשה זקנה תספר תשיח
 לגברה תקמן ספור הידוע
 ואיה הגישור האגדה תבטיח?
 למה איננו? — הידעתם מדוע?

כי מעט ניר לנו מעטת ספרתנו
והנים הגדול גדול ואין די שמוח
דלו סופרי העם כבינו גרנו
ועשות ספרים הרבה אין בהם כח.

לכן בני ישראל אָנָּא הואילו
ותמכתם בכספכם יד כל סופר בני
האדירו הספרת תורה הגדילו
הרבו הניר - וגאלה תהיה לנו!!!

נח רוזנבלום.

סחר הארץ.

השמן.

השמן הוא הנזול היוצא מן הויתים ע"י כמור ונגוב, מחנה
זכבישה, ומלאכתו נעשה בארץ הואת ע"י הפלחים בבתי בדיהם
הפשוטים מאד ובדרך פשוטה כמו שהמציאהו הממציא הראשון.
את הויתים הם מוכרים במקלות ואינם מבדילים בין הויתים שבראש
הוית ואשר באמצע ומעטנים את כלם בתוך הבית עד שילקה
ומעלים ומנגבים אותם בראש הנג מעט ומביאים אותם לבית הבד
וטוחנים אותם במטחן ונותן הלחם (כלומר הויתים המחונים) לתוך
קופות וטוענו בקורה.

לפי המלאכה הואת מוכרח שיהיה השמן מר מתחלתו ומלא
שמרים, כי ע"כ אך מעט הוא השמן הטוב בארץ אשר יצלה
למאכל ומובחר להדלקה, ואף גם זאת לפי תכונתו של בית הבד
הנהוג בארץ או אפשר לו להוציא את כל השמן הנמצא בהויתים
זכמות גדולה ממנה ישאר עוד בהגפת הנתונה למשיחה ולבורית.
הפלחים מביאים את שמנם בנארות העירה להסטון, הסטון הזה
הוא אחד מאורחי העיר אשר לו דגרים והוא מסבב בכפרים, וקונה
השמן מן הפלחים בעודם בראש הוית. ובכיתו מוכנים לו בורות
חצובים ומסודים, והוא נותן השמן לתוכם ושוהה שמה כמה
חדשים עד שיצלל. רוב קוני השמן הם גם בעלי בית מלאכת
בורית, וחלק גדול מן השמן יצא למעשה הבורית בפנים הארץ,

ואולם גם חלק גדול ינתן בהכיות ומוציאים אותם לצרך בני אדם.
 אומרים כי כבוא השמן צרפתה ינקוהו ויוככוהו ויתקנוהו ויתקנוהו
 ויבשירוהו למאכל, אך כשאני לעצמי איני מאמין בדבר. לפי מה
 שחקרתי ודרשתי בספרים ראיתי, כי השמן המר בראשיתו אין לו
 תקנה, וגם השמן הלקוי והפגום* מסופקני אם אפשר להשכיחו,
 ולפי דעתי אין משתמשים בשמן המובא מארץ הזאת אלא למשיחת
 כלים ומכונות, ואם יש כאן ויכך אינו אלא להכשיר את השמן
 להדלקה כשיבואר להלאה. המטונות יש בהם גם מעט יהודים, אבל
 בבעלי בית מלאכת בורית ומוציאי השמן לחו"ל לא נמצא עד
 היום גם יהודי אחד, רק בשנת תרמ"ו שהיתה שנת בצורת להיות
 בארצות יון ואיטליא קנה בית מסדר גדול אחד אשר לגדולי
 העשירים היהודים בארעסה משמן הארץ, ובעת צרתי ומודדי עזרתי
 אך ביהודי"

מלפנים היתה העיר "תקוע" אלפא לשמן, אחריה "רגב"
 בעבר הירזן ואחריה "גוש חלב" בגליל; והיום העיר "תקוע"
 הרבה, ורוב היותים הם בערי אפרים במחוז שכם, אך גם בערי
 יהודה ובשפלה ויתים הרבה. וכיחוד בהכפרים אשר בעליהם פלחים
 נוצרים כמו בית לחם, בית גליה ועין כרם, רמלה ולוד, והגליל
 עוד היום טובל בשמן רגלו וויתו טובים ומובחרים מאד. אלה המה
 דברי סדר השמן בצביונו עתה. ננסה נא עתה לבאר מלאכת
 השמן כפי השתלמותה והעתידות הנשקפות להמסחר הזה אם
 ישימו אליו לב ונחל איפוא מראשית עבודתו של הוית כי בעזיבת
 הוית ראשית כל חטאת. הנסיון הורה כי וית שאינו משומר כל

חכם חסיד* מה בין מר ללקוי? שזה בא מחמתל שבפרו' וזה בא מחמתצן
 שבאור, זה בא לשמן עם עשיתו וזה השמן קולטו אחר עשיתו. זה מעט מר
 וזה מתוק. טעמו של זה מרגיש בקך וטעמו של זה—בבית הבלית.

צרכו פרותיו כחשים ושמנם מועט ואינו דולק יפה, ועתה המה
 אונק ושמע. היות טעון שמור ועבודה בגפן משעת נמיעתו, אין נמיעים
 אותו אלא בשדה מנוקה מעשבים רעים ומרחיקים זות מחבתו כדי
 ארבע אמות, והורשים כל השדה בשבולם בכל שנה פעמים ושלוש
 שלא יעלו בו קוצים, ואין מביאים עליו פגעים שאוכלים את לבו. יש
 מכהישים את האילץ ומביאים עליו פגעים שאוכלים את לבו. יש
 טועים ואומרים שאין הוית טעון עבודה משהוקן אבל אין הדבר
 כן, שאפילו הוקן מאה שנה טעון עבודה כנטיעת חרשה, מכסים
 את השרשים בעפר שלא יראו פני החמה, ומוענים אכנים סבוב
 הגזע, והורשים כל השדה בשבולם. הערבים אינם כוסחים את
 הויתים וסומכים על הרוח והשלג שמשברים את הענפים, אלא שאלו
 אינם מכהינים בין טובים לרעים ומשחיתים את האילץ, לפיכך
 כוסחים בויתים כדרך שמומרים בגפנים בכל שנה, ומוחמים את
 האילנות וסדים אותם בסיד להרחיק את התולעת. כללו של דבר:
 כל מה שאתה מרבה לשמור את הוית, אף הוא מרבה פרותו
 ומשביחם.

הערבים מוסקים את הויתם כלומר: חובטים אותם במקלות
 ומפילים אותם לארץ ולוקטים אותם מתחת הוית, ושנים רעות
 הם עושים בזה, שעל ידי החכמה הפרות נלקים ונכשרים לרקבון
 והיונקות (הענפים הרבים העושים בכל שנה ומביאים פרות לשנה
 הבאה) נתוות, ואינן עושות פרות לשנה הבאה. לפיכך אין הויתם
 עושים פרות בא"י בכל שנה אלא לסרוגין. שנה אחת פרותיהם
 מרובים ושנה שניה פרותיהם מועטים, לכן טובה ממנה דרך
 הצרפתים והאיטלקים שאינם חובטים את הפרות אלא לוקטים אותם
 ביד אשר על כן האילנות עושים פרות כל שנה ושנה במדה אחת,
 והפרות עצמם באים לבית הבר שלמים וחדשים.

שלושה שמנים הם: שמן מאכל, שמן שרפה ושמן משיחה או שמן בורית. אויזה שמן מאכל? כל שטעמו ערב ומראהו צלול, היה טעמו מר, פגום או לקוי ומראהו צלול ונמשך אחר הפתילה, זהו שמן שרפה; אבל כל שאין בו מכל המדות הללו אינו אלא שמן משיחה. כיצד בודקים את השמן לשרפה? נותנים בו פתילה דקה ומדליקים אותה: אם הולכת ומבערת כשש עשרה שעות ואינה עושה פחם ואין אורה מכהה והשמן עצמו איננו משתנה בעינו—בידוע שהוא יפה לשרפה. אבל השמן הדלוק שאחר שעות מועטות הוא נעבר ועינו מאדים ופתילתו מעלה פחם ואורו מכהה—בידוע שהוא שמן משיחה. כל הארצות נוקקות לשמן מאכל ולשמן משיחה ואינן נוקקות לשמן שרפה אלא הארצות שבהן הנוצריות היוניות שלטת לבר, מפני שהעם שבתוכן נוהגים להעלות נר תמיד לפני תמונות קדושים איש איש במיתו וחדר משכבו ומחזרים אחר היפה שבשמנים.

שמן ארצנו לגבי בני הארץ כל שלשת המינים בו, ויוצא לאכילה, להדלקה ולבורית אבל לגבי מסחר היוצא, אינו מן השם שמן מאכל כלל, ואף בכלל שמן שרפה התירו בקושי להכניסו כי בדקוהו ומצאו שאע"פ שמראהו צלול ועינו מבהיק אין בעורו עולה יפה אלא ממש עד שמונה שעות, ולמה? האם נמצא דופי בגופו וטיבו? חלילה, כבר בארנו כי ויתו כל הארץ אינם גרועים מיתו ארץ יון ואיטליא, וויתו ארץ הגליל עוד עולים בטובם על ויתו ארץ פרובנצא, אך כל השחתת השמן אינו תלוי אלא בעשיותו הגרועה, ואנחנו לרגל חפצנו להרים קרן המסחר הזה ולעשותו לענף פרנסה לאחב"י עלינו לשים לב ללמוד מלאכת השמן על בוריה למען תמצא דרכו להוציא שמן מאכל וך ונקי אשר ישולח הוציא כשמן הפרובנצא ואשר יאכלוהו גם אדוני החרדים מבלי פוגת לב, ועכ"פ נעשהו לשמן שרפה יפה, אשר אין ספק כי יהיו עליו

דורשים הרכה בארץ רוסיה ויבכרוהו על פני שמן איטליא ויון מפני חבת הקדש שבו. לכן לא ירע בעיני הקוראים אם אלאם מעט בהלכות מעשה השמן הטוב למאכל ולשרפה, וגם במעשה השמן בכלל להרכות ברכתו.

א) שמן מאכל יפרד גם הוא לשני מינים, להראשון קוראים "שמן בתולה" ולהשני "שמן ירקות". ולא כל היותים ראויים לשמן מאכל, שיש מהם נוזר ושפנם מר, ויש מהם נרקבים ושפנם לקוי, לפיכך אין נוטלים לשמן הטוב אלא ויתים שלמים ואין נוטלים מן הנמסקים במקלות אלא מן הנלקטים ביד.

ארבעת חלקים בהיות: הקליפה והבשר והגרעון והזרע, וישערו חכמים בויתים כינונים שבהם כשני שלישים בשר ושליש גרעונים וזרע.

השמן אגור ככל חלק וחלק מן הוית, אלא שמשונה השמן שבחלק אחד ממה שבחברו בשעורו ובהרכבתו. בשעורו כיצד? בדקו חכמים ומצאו שאם אתה מפריד את הויתים לחלקיהם ואתה נוטל עשרת אלפים משקלות מן הבשר וכן מן הגרעונים וכן מן הזרע ואתה עוצר כל מין ומין לבד אתה מוצא שיוציאו לך.

5640	משקלות של שמן	} הבשר והקליפה
4360	" " גפת	
3574	" " שמן	} הגרעונים
6426	" " גפת	
1225	" " שמן	} הזרע
8775	" " גפת	

בהרכבתו כיצד? לא ראי השמן היוצא מן הקליפה כראי השמן היוצא מן הבשר, שזה מר ועכור וזה מתוק וצלול, ולא ראי

השמן היוצא מן הבשר בראי השמן הווצא מן הגרענים והזרע, שזה קשה וזה נוח להקדש, וזה אינו מבאיש וזה מבאיש, לפיכך אין נוטלים לשמן בתולה לא הגרענים ולא הזרע אלא הבשר לבד, כלל אמרו במלאכת השמן שכל מה שאתה ממעט לפגוש את היותים והשמן זכ מאליו יותר הוא משובח, עוד כלל אמרו, שכל שאתה מרבה חום להיותים בשעה שהם נעצרים יותר הם מוציאים שמן אלא שהוא מפסיד, לפיכך אין עוצרים את השמן הטוב אלא צונן, ואין ממעינים את קורת בית הבר אלא מעט, או שאין עוצרים אותו בבית הבר כל עיקר.

כיצד עושים: לוקמים וותים מראש היות ביד ומנגבים אותם חמשה ימים בחמה כדי שיתפרד העור מן הבשר והבשר מן הגרעין ומגלדידים אותם ונוהרים שלא ישארו ציצין של קליפה על גבי הבשר, ומגררים אותם (מוציאים הגרורים מתוכם) וכותשים את הבשר במכתשת ונותנים את המקפא לתוך יריעה של בד ושנים אוחזים את היריעה משתי קצותיה ופותלים אותה זה פותל אילך וזה פותל אילך עד שהשמן נסחט ויוצא, וזהו שמן בתולה. ועדין נשאר בהגפת שמן רב שלא נעצר עוד, כי ע"כ יתנו הגפת שנית במכבש וימעינו עליו ויעצר גם שאר השמן והוא מין שני ומשלשים המבישה בחמים ויוציאו עוד שמן שאינו ראוי אלא לשרפה או למשיחה.

והנה שמן בתולה הוא היקר שבשמנים אלא שעבודתו מרובה ואינו שוה לכל נפש, ואילו כל העולם היו סומכים עליו לא היה מספיק, כי ע"כ מבינים השמן הטוב גם באופן אחר, לאמר: שאין מדקדקים במעשהו כ"כ לא מגלדידים ולא מגררים את היותים אלא שמוחנים אותם כמו שהם בממל של בית הבר וכוכשים אותם במכבש, אבל עכ"פ לזה ישימו לב שיהיו היותים חיים ושלמים ושלא יכבשום בצונן ושלא ירכו לכובשם בפעם הראשונה.

והיה השמן היוצא מהכבישה הקלה הראשונה אותו מפרישים בכדים לבד ומכניסים אותם למקום צונן ושוקט הוא על שמריו כשלשים יום בכלים סתומים שלא יבוא בהם האויר, ואח"כ מסננים אותו ונותנים אותו בכלים שנית ומכניסים אותו לקיום*)

והנה כל מה שבארנו במלאכת שמן הטוב אין זאת אלא להכנת השמן הנקי אבל ידענו מאד כי השמן הצרפתי והאיטאליאני

* שנינו במנהות פרק ה': שלשה ויתם (כלומר: מינים שמשונים זה מזה במדרגת בשולם) ובהן שלשה שלשה שמנים. היות הראשון (המבושל כל צרכו) מגררו (מוציא הגרענים מתוכו) בראש היות (כי עם לקשתו מן האילן כבר תוא ראוי לכך) וכותש ונותן לתוך הסל (והשמן זכ מאליו בלי שום כבישה) ר"י אומר סביבות הסל (לאמר: שהיותים המונחים מכבירים על עצמם והשמן יוצא ועל כרחו זכ החוצה, לפיכך הוא אומר שהיו מניחים היותים סביב הסל מבחוץ והשמן הבא דרך הרפנות לפניו מן הסל כבר יצא כלי שום כבישה) זה ראשון. טען כקורה, ר"י אומר באכנים (ר"י ממעט בכבישה) זה שני. הזר וטחן וטען זה שלישי. היות השני (מבושל ולא נכתש עדין כל צרכו) מגררו בראש הגג (לאמר שמעלתו לגג כדי שיהיה שטוח ע"פ החמה ויגמר בשולו ואח"כ מגררו) וכו', היות השלישי (שעדין בוסר) טוענו בבית הבר עד שילקה ומעלתו ומגכו בראש הגג וכו'.

ממשנה זו ראינו כי כבר ידעו בזמן המשנה מלאכת השמנים על כוריה והלכו בה ע"פ הכללים שהנחנו: אך דבר זה לא מצאנו בו הגליוו היותים ופשוט עודם מעלתם, ואפשר לאמר כי זו בכלל הגרגור ואפשר עוד לאמר כי לאשר השמן היה מיוחד למגורה לא שמו לא אלא לכותו אבל לא למעמו ובנוגע להוכות משפט אחד לשמן הקלפה ולשמן הבשר, וגם מה שאמרו ביות השלישי, ומגכו בראש הגג" הנה זה לי שנים רבות ואני היתי בכפר "עין כרם" והבוא לי נוצרו אחד שמן משובח מאד ושאלתי אותו: מדוע לא כל השמנים שבכפר כמוהו? וישב לי כי הפלחים אינם יודעים מלאכת השמן, או כי מתעלים לעשותו עפ"י הכללים המסורים. לאחר שהקרתי ודרשתי ממנו הגיד לי כי הרוצה בשמן הטוב עליו לנגב את היותים בראש הגג אחר הלקחם מן המעטן עד שיהיו יבשים כאגוזים שאם אתה זורק אחד מהם על דבר קשה ישמיע קול, ואולם הפלחים מתעלים בזה וזה מעשנים בתוך בית הבר וטוחנים את היותים כשהם רטובים ומלאים לחה מרה. לפי דברי האיש הזה הנגוב טועיל להסיר המוריות מפני שהחמה מתקת את היותים, וראיתי בנסיין ויתים מבישלים שהתנגבו על הגג ימים מספר וטעמתם ולא היה בהם טעם מר.

הבא במסחר בתורת שמן מאכל מוויפים אותו, ואם גם לפי הנראה אין זיופו אלא בשמן זרעים כמו בשמן שומשמן ושמן צנונות כו' כו' ⁽²⁾ עכ"פ מוויפים אותו; ולי אמר בעל בית מלאכת שמן גדול אחד בלאנדאן אשר לולא הוויפים אין לרנגל עמידה, ומן הנמנע הוא להביא לשוק שמן וית זך כתיב ומתוק במחיר מצער כמחיר אשר ימכר בו, אולם לבאר כל סודות מלאכת הוויפים וצפוניתיה אין בידי כי לא נמסרו סודות אלו אלא ליחודי סגולה בעלי בית מלאכת השמנים בארצות אירופא, והרוצה לעמוד עליהם עליו לשמש שנים רבות בבתי המלאכה האלה.

(ב) שמן שרפה. הסבות הנורמות את קלקול שמן הזה הן: השמרים שבו ושהותו באוויר ימים רבים. כלל זה יהיה מסור בידך שאין מדליק בשמן אלא חלקי השמן שבו, אבל כל שאר החלקים המעורבים בו אינם מדליקים ואדרבא אינם גורמים אלא כבוי. והתערובות שבשמן שני מינים בו. חלקים מוצקים וחלקים נוזלים החלקים המוצקים המה השמרים, והחלקים הנוזלים המה חלקי השמן עצמם שנקרכו ויצאו מהרכבתם (דעקאמפאוריטע בע-שמאנדהיילע) ושתי סבות נורמות את הרקבון בשמן: השמרים ושהותו באוויר. השמרים גורמים פירוד בין האטמים והאוויר מכנים חמצן בשמן והאטמים שנחלצו מתוך הרכבתם דבקים בו ונעשים חומציות שאין האור שולט בהן; נמצא שהשמרים גורמים לקלקולו של השמן פי שנים: מצד עצמם, שמוהמים את השלהבת. ומצד פעולתם על השמן, שגורמים לו רקבון ומרבים החלקים שאינם דולקים.

והנה להסיר את הקלקול הבא מצד עצמם אין לנו אלא לתת

(1) שמעתי כי אפשר לזיף שמן גם בשמן הנצרך מנפט שאין לו לא טעם ולא ריח.

את השמן שיהיה שוקט על שמריו עד שישקעו למטה ויורכך השמן ויהא עינו מבהיק וצלול. וכך הערכים עושים, אלא שבוה לא הרחקנו את הקלקול הבא מצד גרם הרקבון, ואדרבא כל מה שאתה משהה את השמן על גבי השמרים יותר הוא מרקיב. כי ע"כ שמן הארץ הזאת מקולקל מראשיתו ולא יצלח היטב לשרפה. האומנם יש תקנה לשמן מקולקל לטהרו במי אפר. מי האפר כשאתה בוללו עם השמן חלקי הק לי שבו באים בהרכבה עם החומציות שבו ונעשים חלקים מוצקים ונחלצים מן השמן וטהר. אלא שבעקב התקנה הזאת השמן מוציא פחת הרבה. לכן טוב מזה לסנן את השמן ולטהרו מן השמרים מיד בצאתו מבית הבר כמרים יספיקו השמרים להאציל עליו פעולתם הרעה, אך הטובה שבתקנות למעט את תולדות השמרים מעקרים. כיצד? הוי יודע שאין השמרים באים אלא מחלקי החנקניות הבאים אל השמן מתוך בשר הויתים ואין מדת החנקיות שוה בכל הויתים וככל השמנים, ויתים ששמנם מרובה חנקניותיהם מועטות, וכל מה שאתה ממעט לכבוש את הויתים יותר מתמעטים להוציא חנקניות מתוכם; לפיכך, אם אתה רוצה בשמן שרפה יפה, קח לך ויתים שמנים והוצא מתוכם את שמנם בכבישה קלה והוא מדליק, ועדין לא יצאת ידי חובתך! שאפילו אתה ממעט את השמרים, הנה האויב השני אורב לשמן לקלקלו והוא האוויר, לפיכך ע"ז תשים לבך לתת את השמן מיד אחרי סגנון לבור, ותמלא את הבור בשמן עד פיהו וסתום את פיהו יפה יפה שלא יבוא אויר לתוכו ויעמוד ימים רבים ולא יפסיד.

(ג) שמן הבורית: הנה בארנו מעשה השמן הטוב בין למאכל בין לשרפה אבל לא אל טובה של תבואתה לבר תחיה המלאכה כי אם על רוב נצולת*) חומריה, וגם בזה הרבה הלכות חמורות

(*) נצולת: עקספלוואטאטיאן, מלשון וינצלו את מצרים, ופירושה הוצאת התועלת הגדולה שבגדולות מאיזה דבר שהוא.

אשר לבן הארץ הזאת ללמוד מעושי המלאכה בשמן בארצות צרפת ואיטליא. הנה נא בארנו כי בהארץ הזאת מלבד אשר מקלקלים המה את השמן, מחסרון הזהירות הראויה הדרושה למעשהו הנם גם משאירים הרבה שמן בהגפת שלא נעצר, מחסרון מכבשים טובים. לא כן באיטליא וצרפת כי להם מכבשי המים אשר יעצרו מן הגפת כל שמנו מבלי השאיר אחריו שריד, ואף גם זאת כי הערביים משליכים את הגפת החוצה אח"כ כדבר אין הפץ בו, יען כי אינם יודעים למה הוא ראוי לשמש. לפי דעתם איננו עומד אלא להסקה, ומפני שרבויו יתר הרבה על כרי צרכי ההסקה, ע"כ צבור הוא בחצרות בית הכר כדומן צבורים צבורים כהרים גדולים, אבל עושי השמן באיטליא וצרפת התחכמו בתחבולות ותעל בידם בעזרת פחמת המגופרת לנצל גם את הגפת עצור אחר עצור, ואל יאמר עוד הסרים: הן אני עץ יבש כי עוד ברכה בו, וירימ תרומת שמנו למוצת האדם מעשר ממשקלו, ולפרקים גם מעשר וחומש מעשר ועוד.

בשנת תרכ"א נודעה המלאכה הזאת בראשונה, והבית הראשון לעבודתה התכונן בעיר פוגליון בארץ צרפת במחוז בארי הטובל בשמן רגליו, ועד שנת תרמ"ד נבנו והתכוננו בכל מחוזות השמן. בצרפת עשרים בתי מלאכה לעבודה זו, הגדול שבהם: לחמו ליום תמים, שבע מאות וחמשים ככרים גפת מנוגבת (מאה קילגרם הכבר), חמשה מהם; להמם: שלש מאות ככרים; והשאר להמם: ממאה וחמשים ועד מאה ככרים מדי יום ביומו, ותוצאותיהם שלשים אלף ככר שמן לשנה.

וזה משפט בית המלאכה: בימי כציר הזיתים תחל עצירת השמן ואז יובא הגפת החדש לבית גנוי בתי המלאכה, שמה ישפחו להם שטוח על קרקע בית האוצר וגלילי אבן ככדים יעבירו על פניהם רצוא ושוב עד יכבשו והתלכדו יחד, והיה כאשר תוסף

לכבוש את הגפת כן יבטח לבך כי לא יכמרו הגרעינים ולא יתקלקלו.

בתקופת שנת תחל העבודה בבתי המלאכה, ולפי רוב הגפת אשר הכינו כן ימשכו ימיה, משמונה עד עשרה ירחים. כמרם הלקח הגפת להעבודה תתנגב בראשונה, כי כגנובה כן תוסף הפחמת המגופרת להוציא בלעה מתוכה כי ע"כ ישפחו לה שטוח תחת השמש כעובי טפחים ויהפכוה ברחת מעת לעת; ויש אשר ינגבום כמנגבות העשויים לדבר במלאכת מחשבת, למען לא תעצר המלאכה גם בימי הגשמים. וזה מעשה המנגבה: מרוב ברזל אשר קורתינו נבובים וזרם קטור מים עובר בחלל ויחמו הקירות וכתוך המרוב — הגפת, ואופנים אשר להם כנפים — ממול להמרוב, והיה כי יסוב הגלגל ויהדפו הכנפים מפניהם את חלקי הגפת אשר בהמרוב וישבום ויעלום, עד כי ינגבו.

והנה לבאר כל פרטי בית המלאכה והמכונות הדרושות לה, דבר קשה הוא, ואף אין זה מעין מלאכתי; ואם אנו רוצים להוציא המלאכה זו אל הפועל, עלינו לשאול בעצת תוכני מלומד אשר במספרים ידבר אלינו. ואולם בכלל נוכל להגיד, כי הכנת הבית ואוצרותיו ומכונותיו למאה וחמשים ככרי גפת ליום תדרוש לא פחות מסכום ששים עד שבעים אלף פרנק. ואף גם זאת נוכל להגיד בתורת ודאי, כי לחומרי הסקת המכונות לא נדרש שום הוצאה. יען הגפת גם אחרי העצור עורנו ראוי להסקה, וגם בתי המלאכה הגדולים לא יאכלו ממנו בלתי אם שלשים למאה ושבעים למאה עוד ימכרו להסקה לאחרים. והנה אמנם אין שמן עמלה זו ראוי לא למאכל ולא לשרפה אלא למעשה הבורות והמשיחה בכ"ו ערך נכון גם לו ועושר רב צפון בו.

אחר ההקדמות האלה, דעתי הוא כי תוסד חברה אקציונית בשם „חברת יצהר" אלף אקציות בנות מאתים וחמשים פרנק

(או מאה ר"כ) תמכור, וסכום חצי מליון פרנק הקבץ תחת ידה, וזאת תהיה תכליתה להרחיב גבול מלאכת השמן כא"י ולהפריח מסחרו.

וזה יהיה משפטה: בראשונה תשים לכה לכוונן בתי כד מתוקנים במקומות אשר בהם זיתים מרובים. ע"י בתי הכד יתגלגל כל מסחר השמן אל יריה, ואף תבוא בבירות עם בעלי הויתים למכור להם האילנות לפרותיהם ואז תמצא ידה גם להכין את השמן הטוב. במשך הימים בהתחזק בריתה עם בעלי הויתים, ובהתברר לפניה צפוני הארץ והליכותיה ונתיבותיה ביחס אל סחר השמן בכללותו ובפרטיותו או תשים החברה לכה לכוונן גם בתי מלאכה לבורית, ולהוציא שארית השמן מן הגפת במקומות הראויים לבתי מלאכה כאלה, על החברה לקחת לעבודתה חרשים אומנים מצרפת ואיטליה המבינים במלאכת השמן ועל פיהם תכין בתי הכד בארץ, או אולי תמצא נכון לפניה לשלוח מהוכה מתי מספר צעירי ימים בעלי כשרונות אשר ילמדו את המלאכה הזאת עד יגלו לפניהם כל צפונותיה.

יחיאל מיכל פינס.

היה זה יחיאל מיכל פינס, יליד פראגה, אבן שנים בלבד, אשר יצא לארץ ישראל בשנת ה'ת"ל, ונשבע להקדיש את ימיו לטובת הארץ. הוא היה איש נמרץ, עובד, ונאמן, אשר לא ירד מלבו לעולם, וזאת היתה תכליתו. הוא היה איש נמרץ, עובד, ונאמן, אשר לא ירד מלבו לעולם, וזאת היתה תכליתו. הוא היה איש נמרץ, עובד, ונאמן, אשר לא ירד מלבו לעולם, וזאת היתה תכליתו.

ספרי החכם הר' זאב יעבץ בירושלם

קורות ימי חייו וערך א"י עם ציורים אחדים ממקומות אה"ק, ספורים, שירים, מכתמים, חידות, כן גם שירי משחק לילדים, מתורו 30 קאפ' —

האלבום, מזרושלם לבניה, ציורים ופרחים טבעים מארץ ישראל, פרח על דף אחד ועל דף שבנגדו שיר (מאת רבי יהודה הלוי, או מאת הח' יעבץ) ומתחת לשיר מדרש המדבר על טבע הפרח שהוא בתורת רמו למדה לאומית של עמנו או על קדושת המקום אשר ממנו נקטף הפרח. יפה אלבום זה מאד למזכרת אהבה, למתנת תהנה, למתנת בר-מצוה, לימי הולדת, ולתלמידים המצטיינים בלמודים, ועל כלם לתפארת הבית לעלות על שלחן הטרקלין בבתי הנכבדים, מתורו 1.50 קאפ', בכריכה מפארה וקצה העלים מוזהבים 2 ר"כ. —

למו"ם הנחה לפי הפרדיון

כן אוכל לשלוח כל הספרים הנ"ל גם על נאכנאהמע רק או בקבלי נגד הדרישה דמי קדימה 10 פ"צ וכאשר אשלח הספרים אנכה מהמחיר את כסף הקדימה. —

אררעסעע אלי :

Б. Староволснй, Варшава, Павья № 14.